

Ett långt brev

Bosse Elmgren

Ett långt brev

Bosse Elmgren

Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg

Om författaren

Bosse Elmgren är med mer än 60 år som aktiv socialdemokrat en av arbetarrörelsens veteraner. Med kortare erfarenheter av skogs- och industriarbete har han ägnat större delen av sitt yrkesliv som journalist och funktionär i det socialdemokratiska partiet, bl.a. på partistyrelsens kansli och som politisk sekreterare för fullmäktigegruppen i Göteborg. Tankeverksamheten gav 2010 ut rapporten *Arbetsförsäkring åt alla!* av honom tillsammans med Lars Ag, Helmuth Föll, Sune Gidgård och Stig Lahti. Numera bosatt i Södertälje, där han tidigare i år fick ABF:s pris som årets folkbildare för insatser i det lokala arbetet.

Författarna svarar själva för framlagda uppfattningar och slutsatser i Tankeverksamhetens skrifter.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-49-4

Göteborg 2015

Innehåll

Kapitel 1 Tillsammans kan vi göra så mycket	6
Kapitel 2 Vi har bara ett jordklot	23
Kapitel 3 Angelägna arbetsuppgifter	39
Kapitel 4 En allmän arbetsförsäkring	48
Kapitel 5 Riv segregationens murar	66
Kapitel 6 Schysta villkor i jobbet	72
Kapitel 7 Sjukvårdsförsäkring – något att sätta in tänderna i	79
Kapitel 8 Ett nytt miljonprogram	83
Kapitel 9 Med nattåg till Sevilla	91
Kapitel 10 Vi behöver mera skog	102
Kapitel 11 Ta vara på solen	106
Kapitel 12 Exportera den fackliga kampen	110
Kapitel 13 Hur kan vi rätta till allt detta?	115
En efterskrift	124
Bilaga (tabell)	128

Kapitel 1

Tillsammans kan vi göra så mycket

Hej, Du som läser det här långa brevet!

Jag har en allvarlig fråga till Dig. Vill Du leva i ett samhälle och en värld:

... som inte är uppbyggda på samhällsklasser utan av jämlikar, på alla människors lika värde,

... där utvecklingen bestäms främst genom demokratiska beslut efter tankeutbyte mellan människor, inte i första hand av affärsuppgörelser, privata vinstintressen eller en "utveckling" som vi tycker oss stå maktlösa inför,

... där det råder demokrati på alla områden, politiskt, socialt, kulturellt och ekonomiskt,

... där alla klimathot och hot mot mänsklighetens överlevnad har undanröjts,

... där människorna lever i fred och trygghet och med goda levnadsvillkor, där livets goda är rättvist fördelat och där var och en kan utvecklas efter sina bästa stämningars längtan,

... där det råder yttrande- och informationsfrihet, där olika uppfattningar bryts mot varandra i en generös anda,

... där alla har tillgång till ren luft, rent vatten och en bra miljö i övrigt,

... där vi alla får känna att vi behövs, där det finns arbete åt alla med goda arbetsvillkor,

... där vi människor ställer upp för varandra och försöker bidra med att göra vårt bästa, där vi försöker ta vara på varje människas vilja och förmåga,

... som präglas av gemenskap och gott kamratskap?

Detta är en dröm, en vision som till viktiga delar har funnits med i

arbetarrörelsen sedan dess barndom. Men som också har vuxit sig stark inom och tack vare miljörelsen och olika freds- och solidaritetsrörelser.

Om Du svarar ja på min fråga så tycker jag att vi ska arbeta tillsammans för att den visionen också ska präglade mänsklighetens framtid. Jag tror att vi i Sverige är flera hundra tusen som ställer upp på detta. En stor del röstar i politiska val med Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet eller Feministiskt Initiativ. Många är medlemmar i något av de här partierna, många fackligt aktiva, många verksamma i andra folkrörelser. Det finns också andra som är uppfyllda av idéer av det här slaget – en del som kanske rentav brukar rösta på något borgerligt parti.

Antalet är inte så noga, men vi är inte så få.

För Dig som inte ställer upp på de idéer som jag försökt beskriva här kan brevet kanske ge anledning till en eller annan fundering.

*

Tillsammans kan vi människor åstadkomma mycket.

Ganska självklart egentligen, men vi glömmet det så lätt.

Vi inser det bättre när vi har ett mål framför oss, ett handfast och konkret mål, något som vi gärna vill uppnå och där det är uppenbart att vi måste hjälpas åt för att komma dit. En praktiskt gripbar vision. En möjlig dröm.

Den gemensamma drömmen kan förvandla till och med ett antal kverulanter och gnällspikar till en grupp med framtidstro, kanske rentav entusiaster. Den kan inspirera oss alla.

Redan det är i sig ett stycke god livskvalitet.

Till detta ska man lägga all den livskvalitet som kommer under arbetsgång och när målet är uppnått.

Gemensamma mål att arbeta för kan bli till en oemotståndlig kraft för oss människor.

*

Arbetarrörelsen växte fram av att en undertryckt samhällsklass ville förbättra sina villkor. Gemensamma mål att arbeta för var allmän och lika rösträtt, bättre löner, kortare arbetstid, mindre olycksrisker. Men också att nå trygghet vid sjukdom och arbetslöshet, bättre skolgång för barnen, kultur och fritid, lokaler för möten. Allt detta var praktiska visioner, drömmar möjliga att förverkliga. Det gav framtidstro och handlingskraft.

Ernst Wigforss, Sveriges finansminister 1932-49, kallade detta provisoriska utopier. Provisoriska därför att han ville visa att det inte finns något slutmål i form av ett idealsamhälle. Den kamp för ett bättre samhälle och en bättre värld som han deltog i såg han som en enda lång process, en ständig samhällsförändring, uppbyggen av en anda av jämlikhet, solidaritet, demokrati. Provisoriska utopier gör målen levande, konkreta och fattningsbara för alla. Efter hand som de förverkligas måste de ersättas av nya. Samhället blir aldrig färdigbyggt, det var hans filosofi – ett sätt att tänka som präglade hela den reformistiska arbetarrörelsen.

*

Miljörörelsen, nykterhetsrörelsen och andra folkrörelser har alla byggt på att de har sina konkreta mål att arbeta för. Alla har sina möjliga drömmar, levande visioner, provisoriska utopier. Annars hade de inte blivit folkrörelser. Inga större skaror människor låter sig entusiasmeras av abstrakta mål.

Många av de här levande målen, visionerna, har vuxit fram ur hot och risker, ur svåra samhällsproblem. Hot om miljö- och klimatkatastrofer eller allmän dryckenskap som vållar nöd, det har gett miljörörelsen och nykterhetsrörelsen utgångspunkter för deras levande mål.

I andra fall har de levande målen gått ut på att skapa nya möjligheter. Idrottsrörelsen, för att ta ett exempel, har kommit till för att medlemmarna vill skaffa sig möjlighet till idrott och motion.

Jag minns från min ungdom, då jag en tid bodde i Svärtinge invid Norrköping, hur ett gäng unga som ville spela fotboll bildade Svärtinge SK för att ordna en fotbollsplan, skaffa utrustning och vara med i serie-spel. Det var deras praktiska vision, grunden för många timmars gemensamt arbete på ideell grund. Och de lyckades, både med att fixa fotbollsplanen och ett lag som började spela i östgötaserierna.

Kanske har en grupp invånare i en stadsdel eller mindre ort varit intresserade av trädgårdsodling och bildat en koloniträdgårdsförening som lyckats skaffa mark och där de kunnat odla. Var och en på sin lott, men möjligheterna har de fått genom att sluta sig samman, samarbeta för sitt gemensamma bästa.

Det hade aldrig gått utan en gemensam dröm om att kunna odla egna blommor, bär, frukt och grönsaker och medvetandet om att det fanns medmänniskor med samma intresse som man kunde samverka med.

Samverkan i demokratiska former för gemensamma och angelägna mål är en mäktig drivkraft för mänsklig utveckling.

Ett helt annat slags drivkraft är strävan efter ekonomisk vinning för egen del. Den drivkraften är nära förbunden med marknadens krafter. Vad ska avgöras av affärstransaktioner? Och vad ska avgöras genom demokratiska beslut? Den avvägningen bestämmer i hög grad vad slags samhälle vi ska ha.

*

Jag som skriver det här långa brevet är en gammal socialdemokrat. Jag gick med i SSU, det socialdemokratiska ungdomsförbundet, 1948, femton år gammal. Det var under Tage Erlanders allra första valrörelse som partiledare och statsminister. I partiet har jag varit medlem i 60 år utan avbrott. När jag skriver detta är jag 82. Under mitt yrkesliv har jag varit journalist, arbetat korta perioder i skogen, en tid som godsmottagare i industrin, en annan kort tid som folkhögskollärare och kursledare. Men i sammanlagt tjugo år var jag anställd som funktionär i det socialdemokratiska partiet, både på central nivå och lokal nivå. Plus tre år som politisk sekreterare åt Socialdemokraternas grupp i Göteborgs kommun.

På 1960- och 70-talen jobbade jag centralt åt den socialdemokratiska partistyrelsen, Sveavägen 68 i Stockholm. Det var under Sten Anderssons tid som partisekreterare och i den period då Sverige som mest intensivt reformerades under socialdemokratisk ledning. Vi som jobbade i 68:an var uppfyllda av stort engagemang i den här processen, vårt arbete var krävande men entusiasmerande. På så sätt kom jag att följa rikspolitiken på mycket nära håll, så att säga inifrån, under en mycket viktig period i Sveriges moderna historia.

Jag har bott på en rad orter i Sverige: Olika platser i min hemprovins Östergötland, i Söderhamn, Karlskoga, Norrbotten, i Stockholmsområdet, Borås och Göteborg. Numera är jag pensionär och bor i Södertälje.

Nu vet ni något om vem det är som skriver till er.

*

Vad vill jag då er alla läsare, med detta långa brev? Jo, jag har två ärenden:

Dels vill jag att vi ska hjälpas åt för att ställa upp nya mål för att förändra samhället och hela världen i riktning mot jämlikhet och demokrati. Praktiska, angelägna och fattbara mål som kan väcka entusiasm hos många och brett folkligt stöd. Möjliga drömmar som människor känner att de kan förverkligas om vi hjälps åt. Allteftersom de förverkligas ska vi ställa upp nya mål att arbeta för, på samma sätt. Och med detta skapa framtidstro i stället för pessimism om utvecklingen i Sverige och världen.

Jag vill starta en debatt om vilka dessa entusiasmerande mål ska vara. I det här brevet till er lägger jag fram en del idéer och uppslag. Mest för att åskådliggöra vad jag menar. Jag tror givetvis själv att det är goda idéer. Men alla kommer nog inte att vinna stort stöd. Andra kommer säkert i stället. Vilka ska vara våra praktiska mål? Våra provisoriska utopier?

Dels vill jag sprida insikten om att vi i den rika delen av världen snart måste sluta öka vår materiella konsumtion för att i stället börja minska den.

I vår del av världen förbrukar vi nu tre-fyra gånger så mycket som jorden skulle tåla om alla levde som vi. Det kan vi inte hålla på med i längden, särskilt inte om vi ska få en rättvis fördelning av jordens naturtillgångar. Den ekonomiska tillväxten måste få helt annat innehåll än hittills. Den naturtillgång som vi kan och bör använda mer av är människors vilja och förmåga till arbete. Och snabba vetenskapliga framsteg. De flesta vet att naturen sätter gränser för vad vi kan ta ut ur vår planet. Men få har insett hela vidden av detta. Mänskligheten kommer att ställas inför oerhört stora förändringar när hela hushållningen på jorden måste ställas om.

Båda de här uppgifterna kräver att vi människor samverkar och utvecklar jämlika samhällen och en jämlik värld. Tar vara på nya möjligheter. Vi kan hjälpas åt att övertyga medmänniskor så att omställningarna kan ske på demokratisk väg och så att de efterhand kan leda till bättre och rikare liv för alla. Trots att många av jordens invånare måste dra ner på sitt materiella välstånd.

*

Under flera årtionden, till och med 1980-talet, skedde en gradvis utjämning av levnadsförhållandena mellan mer och mindre välbeställda grupper i Sverige. De sämre ställda och mellanskikten fick det stegvis betydligt bättre och närmade sig de bäst ställda grupperna i levnadsvillkor. Det var ett resultat inte minst av den långvariga och målmedvetna reformpolitiken under socialdemokratisk ledning och av fackföreningsrörelsens styrka och arbete för att förbättra sina medlemmars villkor.

De provisoriska utopierna var många, och de avlöste varandra.

Efter valnederlaget 1976 som ledde till den första borgerliga regeringen i Sverige på 44 år har Socialdemokraterna kommit på defensiven i svensk politik. Nästan inga provisoriska utopier eller levande och gripbara mål för att förändra samhället har sedan dess förts fram av arbetarrörelsen. I stället har det på flera områden blivit en anpassning efter borgerlig kritik.

Och sedan tjugofem år tillbaka har utvecklingen bytt riktning, utjämningen av levnadsvillkor mellan samhällsklasser vänts i sin motsats.

Klyftorna mellan grupper i samhället vidgas nu åter, både vad gäller inkomster och på andra sätt.

Det senaste årtiondet har också väljarstödet minskat, inte bara för Socialdemokraterna, utan allmänt för de partier i Sverige som står till vänster på den politiska skalan. Trots en viss återhämtning vid det senaste valet, 2014.

Resultaten från senare års riksdagsval illustrerar detta (se tabell i bilaga i slutet av rapporten).

Det fanns drygt 600 000 fler röstberättigade 2014 än tolv år tidigare. Dessutom var valskolkarna 300 000 färre. Det var alltså över 900 000 fler som röstade i riksdagsvalet 2014 än 2002.

Av detta tillskott tog partierna till höger (Alliansen+SD) sammanlagt hand om mer än 800 000, partierna till vänster (S, Mp, V och Fi) bara 100 000.

Visserligen går det väljarströmmar åt olika håll. Men det här är nettoeffekten. Det har skett en klar kantring åt höger i valen hittills under 2000-talet.

Visserligen gick regeringsansvaret i Sverige i och med valet 2014 över till Socialdemokraterna och Miljöpartiet, med stöd från Vänsterpartiet.

Men de partier som vill driva politiken åt höger fick sammanlagt 52 procent av rösterna, partierna till vänster knappt 47. Regeringen är en minoritetsregering som kan fällas av Alliansen plus Sverigedemokraterna när dessa hamnar på samma linje i viktiga omröstningar i riksdagen.

Det här måste vi med all kraft försöka vända på, i opinionen och i kommande val, vi som finner det viktigt med ett samhälle som är hållbart och som präglas av jämlikhet, omsorg om miljön, solidaritet och demokrati. Och vi måste hjälpas åt, vi som sympatiserar med och i många fall är engagerade i olika rörelser och partier som i stort sett har den här värdegrunden och i huvudsak omfattar de idéer som jag har försökt beskriva.

Utfallet av riksdagsvalen det senaste årtiondet visar att det finns mycket stora väljargrupper som ger sitt stöd åt politik som går åt helt andra håll. Ändå är jag övertygad om att förutsättningarna är goda för att hos många av dessa väljare vinna stöd för en politik som går i en helt

annan riktning än den som borgerliga partier står för. Ett exempel på detta är att en växande andel av invånarna i Sverige är beredda att betala skatt till viktiga gemensamma ändamål. Välfärdsforskaren Stefan Svallfors vid Umeå universitet visade genom en intervjuundersökning 2010 att mellan 50 och 75 procent av de tillfrågade vore beredda att betala ökade skatter under förutsättning att pengarna skulle gå till sjukvård, äldreomsorg, bättre pensioner, utbildning, sysselsättningspolitiska insatser respektive stöd till barnfamiljer. Och för samtliga dessa ändamål hade beredskapen att betala höjda skatter ökat jämfört med motsvarande undersökningar som gjorts 1997 och 2002.

Den grundläggande strävan i de borgerligas politik, i regering såväl som i opposition, har varit att i stället sänka skatterna, minska ersättningarna i socialförsäkringarna och lägga över mer av kostnaderna och ansvaret för välfärden från det gemensamma till individerna.

Enligt flera undersökningar har också en klar folkmajoritet tagit ställning emot att företag ska kunna dela ut vinst till sina ägare som de gjort genom att utföra tjänster inom välfärd eller utbildning, betalda av skattemedel. Där har partierna till vänster, särskilt vänsterpartiet, visat tydlig vilja att begränsa eller rentav stoppa privata företags möjlighet att göra vinster.

Hela tanken att välfärd, utbildning, sysselsättning och även omsorg om miljön är uppgifter som vi människor framför allt bör försöka lösa gemensamt och inte individuellt, den har stöd långt inne i de borgerliga partiernas väljargrupper. Om vi alla som aktivt verkar för gemensamma och solidariska lösningar av dessa samhällsfrågor tydligt står upp för våra idéer har vi stora möjligheter att övertyga fler.

Dels därför att också de som på kort sikt skulle förlora på en politik för ekonomisk utjämning i många fall är beredda att ställa upp på den solidaritet som en politik av den inriktningen innebär. Den med fakta väl underbyggda argumentation som utvecklas i boken *Jämlikhetsanden* av Kate Pickett och Richard Wilkinson borde kunna övertyga många: Jämlika samhällen blir bättre samhällen än ojämlika.

Dels också för att även människor som har det gott ställt kan råka ut för svårigheter som de får svårt att klara på egen hand. Sjukdomar, olyckor, arbetslöshet, det kan drabba var och en av oss, hur höga inkomster vi än har i dag. Då kan vem som helst bli beroende av att samhället kan ställa upp.

Många gånger under de allra senaste årtiondena har socialdemokrater i ansvarig ställning fallit undan för borgerlig argumentation, till exempel för lägre skatter eller att låta privata entreprenörer utföra samhällets tjänster.

Man har gjort det med syfte att inte stöta bort medelklassväljare, särskilt i storstadsområdena. Förmenta marginalväljare som man ansåg annars skulle lockas att rösta borgerligt för att inte förlora på socialdemokratisk politik. Men varje gång man fallit undan så har man ju också gett väljarna ett kvitto på att motståndarna haft rätt.

Om man sådana gånger i stället står upp för sina värderingar, för vad man anser vara rätt, för vad man anser leder till ett bättre samhälle, då vinner man respekt. Hos både anhängare och motståndare. Motsatsen leder inte till röstvinster, endast till att anhängare sviker eftersom dessa inte upplever att man riktigt tror på sin sak.

Vi måste våga tilltro våra medmänniskor förmågan att tänka och handla enligt sunda principer om rättvisa och inte enbart tänka på sig själva och sina allra närmaste. Och tro dem om att också kunna ha det gemensamma bästa för ögonen, inte bara handla själviskt. Vi får inte undervärdera väljarna.

I boken *Lyckliga i alla sina dagar* berättar författaren Nina Björk en historia om en morfar som berättar för sitt barnbarn om att han har ett gräl inom sig:

”Han säger att konflikten står mellan två vargar. Den ena vargen är full av girighet, högmod, lögn, egoism, bitterhet och den andra vargen av glädje, kärlek, ärlighet, medkännande, generositet, sanning. Barnet frågar honom vilken varg som kommer att vinna. Morfadern svarar: ’Den varg jag matar’”.

Människan är kapabel att efterlikna båda de här vargarna. Samma person kan omväxlande vara än som den ena, än som den andra, än som någonting däremellan.

Hur vi utvecklas påverkas inte bara av en inre strid i den egna själen utan också av omgivningen, av dem som står oss allra närmast och av hela det samhälle som vi lever i. Präglas omgivningen av solidaritet, omtanke om medmänniskor och om det gemensamma bästa, då ökar också förutsättningarna för att de enskilda individerna ska utvecklas på liknande sätt. I samhällen som är byggda i en anda av jämlikhet, soli-

daritet och gemenskap där växer också tilliten mellan människorna. I sin tur blir detta en god förutsättning för att människor ska kunna ha samhällsintresset som ett viktigt mål och inte bara snävt se till sitt eget bästa.

Det kommer att bli nödvändigt att låta solidariteten och jämlikhetstanken styra när mänskligheten på riktigt allvar måste börja hålla med naturens resurser. Annars väntar oerhört lidande för miljarder människor och fruktansvärda konflikter mellan dem som har och dem som inte har.

*

Vi har numera i Sverige fyra skäligen socialdemokratiska partier, som efter hand har närmat sig varandra mer och mer: Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Feministiskt Initiativ, för att nämna dem i storleksordning.

Att de tre av dessa som är representerade i riksdagen och som länge gått under samlingsbeteckningen "rödgröna" i stora drag har en gemensam agenda blev tydligt inte minst inför det senaste allmänna valet, 2014. Själv minns jag särskilt Gustav Fridolins (Mp) engagerade inlägg i den allra sista TV-debatten före valet med krav på jämlikhet och rättvisa och kritik mot privata aktörers oskäligen vinster av välfärdstjänster. Det inlägget skulle lika gärna kunnat komma från en övertygad socialist.

Visserligen skylldes valförlusten 2010 på det nära rödgröna samarbetet då, men den förklaringen finns starka skäl att ifrågasätta. Nu regerar S och Mp tillsammans, i huvudsak med stöd av V.

Vänsterpartiet har haft många ståndpunkter gemensamma med Miljöpartiet, bland annat när det gäller miljö och kärnkraftsmotstånd, flyktinginvandrades rättigheter i Sverige och frågor som gäller personlig integritet. Ståndpunkter som S efter hand, om än med en viss tröghet, har anammat eller närmat sig.

Vänsterpartiet har efter hand utvecklats till ett socialistiskt reformistiskt parti som står mycket långt ifrån den gamla kommunismen, i mitt tycke i princip socialdemokratiskt. Vad som fattas är en tydlig uppgörel-

se med partiets gamla kommunistiska förflutna – ett officiellt reningsbad från någonting som i dag helt saknar betydelse för partiets praktiska politik.

Ofta slungas ut, särskilt från borgerligt håll, allmänt hållna påståenden om att V skulle vara ekonomiskt ansvarslöst och komma med långtgående förslag som saknar finansiering i partiets budgetförslag. Men numera är detta just bara allmänt hållna påståenden, som också saknar täckning. Särskilt under Jonas Sjöstedts tid som partiledare har Vänsterpartiet varit noga med att föreslå finansiering av de förslag partiet lägger fram.

Det är dags att häva den traditionella ”peststämpeln” av Vänsterpartiet som både odemokratiskt och ekonomiskt ansvarslöst. Själv skulle partiet kunna påskynda den processen genom att tydligt och en gång för alla göra upp med sitt kommunistiska sedan länge förflutna.

Socialdemokraterna har i miljöfrågorna varit betydligt mera aktiva och framsynta än sitt rykte. Strandskyddet och utbyggnaden av reningsverk på 1950- och 60-talen samt initiativet till 1972 års stora FN-konferens om miljön som hölls i Stockholm är viktiga exempel på tidigare aktiviteter i miljöpolitiken, liksom inrättandet av Naturvårdsverket och en för den tiden modern miljöskyddslagstiftning vid övergången mellan 1960-och 1970-talen.

Men partiet har varit trögt i många miljöfrågor, och det har berott på tvehågsenhet och inre splittring. Att arbeta för hög ekonomisk tillväxt och allt högre materiell standard har länge varit självklart för både partiet och fackföreningsrörelsen. Att bekämpa fattigdom och höja levnadsstandarderna för folkflertalet har mer eller mindre krävt att industrins produktion av varor ständigt har ökat. Detta har i sin tur gått hand i hand med en positiv inställning till bilism och allt högre energiproduktion och energianvändning.

Det där är något som partiet alltför sitter alltför fast i, med tanke på de enorma ekologiska fotavtryck som vi människor i den ekonomiskt mest välbeställda delen av världen sätter och med tanke på hotet om framtida miljö- och klimatkatastrofer. Vi måste lära oss var tillväxtens gränser går. Men till det ska jag återkomma i nästa kapitel.

Å andra sidan är Socialdemokraterna till exempel traditionellt anhängare av att bygga ut kollektivtrafiken. I den synen förenas S, Mp, V och även Fi.

Socialdemokratisk grundsyn innebär att välfärdstjänster och utbildning ska betalas genom skatter och att man måste ta ut tillräckliga skatter för att garantera en god försörjning på de här områdena. Detta rimmar väl med kravet på omsorg om miljön och att bekämpa klimathoten. Den synen innebär en klar skillnad mot borgerlig skattesänkarpolitik, som gynnar den privata konsumtionen, vilken i hög grad är materiell.

Här råder en naturlig åsiktsgemenskap mellan de rödgröna partierna. Och då bör man till dem också räkna Feministiskt Initiativ, Fi. För detta ganska nya parti är utbyggda välfärdstjänster en grundbult i ideologin.

På punkt efter punkt är Fi:s krav väl förenliga med de övriga rödgröna partiernas idéer. Det har också visat sig naturligt för Soraya Post, Fi:s nyvalda representant i EU-parlamentet, att ansluta sig till parlamentets socialdemokratiska grupp.

Utbyggd gemensam välfärd är en av de viktigaste förutsättningarna för att förbättra kvinnornas möjligheter i samhället, utjämna löneskillnader, förbättra slitsamma arbetsmiljöer, skapa fler arbetstillfällen och öppna flera vägar till ansvarsfulla och ledande uppgifter i arbetslivet. Utbyggnaden av barnomsorgen har spelat en avgörande roll för kvinnornas frigörelse. Individualisering av föräldraförsäkringen medverkar till att männen steg för steg tar sin rättmätiga del av ansvaret för barn och familj. I skolan och på andra sätt måste pojkars syn präglas av att jämställdhet mellan könen ska vara någonting självklart i livets alla skiften.

Mera högre utbildning ger framför allt kvinnorna nya och ökade möjligheter.

Numera är de flesta som studerar på högskolenivå kvinnor. På flera områden är kvinnornas dominans stor, och kvinnorna är många även i vissa traditionellt "manliga" utbildningar. Det kommer att få stor betydelse i morgondagens arbetsliv.

Frågan är om inte kvinnorna i kraft av att de är bättre utbildade efter hand kan komma att ta över den dominerande roll som männen haft, vilket givetvis inte heller detta vore något idealtillstånd.

Det finns, särskilt internationellt, mycket kvar att göra för att häva kvinnors underordning, stoppa mäns våld mot kvinnor och undanröja rent förtryck. I kampen för ett samhälle och en värld som präglas av jämställdhet mellan kvinnor och män har Fi och de rödgröna partierna, i viss utsträckning även andra, gemensamma intressen.

För att sammanfatta: Det är så mycket som förenar S, Mp, V och Fi i deras grundsyn att partierna bör hjälpas åt att förverkliga en rad viktiga mål. Både jämlikheten och miljön kräver betydande samhällsinsatser och samarbete människor emellan. De borgerliga partierna vill i stället i princip ha så lite samhällsinsatser och så låga skatter som möjligt. Det är en viktig skiljelinje.

Ett långsiktigt samarbete mellan S, Mp, V och Fi på viktiga områden leder naturligen till ett gott tankeutbyte, som i sin tur kan leda till allt större samsyn mellan dessa folkrörelseinriktade partier. Vi måste hjälpas åt för att skaffa ett brett folkligt stöd för de ideer vi har gemensamt. Det behövs för att motverka de kommersiella krafter som skapar ett alltmer ojämnt samhälle och som ytterst hotar mänsklighetens överlevnad på vår planet. Och vi borde givetvis alla verka för en liknande politisk utveckling internationellt.

Om ett fruktbart samarbete och en givande gemensam debatt någon gång i framtiden skulle leda till att det känns naturligt att partierna växer samman och blir ett nytt och större folkligt parti som engagerar och entusiasmerar många så ska jag absolut inte protestera.

*

För att gå i riktning mot ett "grönt folkhem" enligt de idéer jag inledningsvis har försökt beskriva och för att båda upp tillräckligt stöd för idéerna behöver vi tydliga mål att sträva efter, visioner som kan levandegöras för våra medmänniskor, entusiasmera. Provisoriska utopier. Någoting att rösta för. Inte bara rösta emot något som vi vill slippa.

Jag minns ATP-striden. Kampen för tjänstepension åt alla, oavsett var man arbetade. 1957 och 1958. Först folkomröstning, sedan ett extraval. En rättvisereform som vi lyckades driva igenom, trots hårt borgerligt motstånd.

Även om mycket har urholkats och döpts om så finns ett viktigt resultat alltjämt kvar: Alla som förvärvsarbetat har en allmän tilläggspension.

Resultatet av ATP-striden levde också vidare på ett annat sätt. Det stärkte människors tilltro till politiken och demokratin. Tron på att vi

tillsammans kan förändra samhället till det bättre. Ett praktiskt åskådningsexempel som väckte många till medvetande.

1960 vann socialdemokraterna riksdagsvalet bl.a. med ett förslag om höjda skatter. En allmän omsättningsskatt infördes. Det gav en förutsättning för att vi skulle kunna börja bygga ut skola, sjukvård, äldreomsorg och barnomsorg, en utbyggnad som sedan fortsatte under mer än ett årtionde.

Människor kände att det man kunde köpa och betala direkt ur den egna portmonnän inte räckte till för att vi skulle kunna leva ett hyggligt liv i ett gott samhälle. Välfärd var så mycket mer. Och man insåg att det måste betalas. Därför röstade man till och med för ökade skatter. En bra skola för alla barn, en bra sjukvård och god omsorg på ålderdomen, det var en annan praktisk vision som människor upplevde var både möjlig och angelägen.

Samma år som jag själv började mitt arbete för den socialdemokratiska partistyrelsen, 1964, lade partiet fram programmet *Resultat och reformer*, en hel katalog med reformförslag som slutligen antogs vid partikongressen på försommaren. I valrörelsen inför riksdagsvalet i september samma år var huvudbudskapet på Socialdemokraternas valaffischer "Mot nya, djärva mål".

Och visionerna var tydliga om hur de nya stegen i samhällsförändringen borde se ut.

Ett av de nya djärva målen var "miljonprogrammet". Sverige hade dragits med en besvärande bostadsbrist under hela tiden efter andra världskriget.

Det hade blivit högkonjunktur när Europa skulle byggas upp igen efter att till stora delar ha slagits i spillror under krigsåren. Dessutom förde regeringen en medveten politik för att hålla uppe efterfrågan i ekonomin och allmänt verka för full sysselsättning. Det var lätt att få jobb och arbetslösheten var låg. Människor fick mera pengar i plånboken och råd att hyra bättre bostäder. Många måste flytta till nya orter för att ta de nya jobben, som i regel var bättre betalda än tidigare arbeten de haft. Med hyresreglering bromsade man hyreshöjningar som annars hade blivit större. Men samtidigt framkallade dessa faktorer en bostadsbrist som utvecklades till ett svårt samhällsproblem, trots ett ganska högt nybyggnande.

I anslutning till ATP byggdes upp fonder som bland annat kunde användas för att låna ut pengar till bostadsbyggandet. Det var en av flera viktiga förutsättningar för att förverkliga det så kallade miljonprogrammet. Drygt en miljon nya bostäder byggdes 1965-74. Den bostadsnöd och trångboddhet som ännu var kvar byggdes bort. Det blev lätt att få bra bostad till rimlig kostnad.

Bostadspolitiken blev en provisorisk utopi i Wigforss' mening.

Numera är det många som lägger in en negativ betydelse i ordet "miljonprogrammet". Men jag är stolt över att vara med i ett parti som lyckades se till att det byggdes en miljon nya bra bostäder på tio år.

Grundskolereformen på 1950-talet var en stor reform som gav barn ur alla samhällsklasser möjlighet att studera. Gymnasiet byggdes ut, allt fler kunde läsa vidare vid universitet och högskolor.

En rad andra välfärdsreformer genomfördes också.

Tage Erlander, som var socialdemokratisk partiledare och statsminister under en mycket stor del av denna reformperiod, skrev socialdemokratisk ideologisk argumentation framför allt genom de reformer som hans regeringar genomförde.

Och väljarna gav sitt stöd. Under 25 års tid, från och med 1960 till och med 1985, i nio riksdagsval å rad, fick det socialdemokratiska partiet stöd från omkring eller rentav över 40 procent av alla röstberättigade. (Räknat i andel av alla giltiga röster, det vanliga sättet att räkna procentandelar vid val, fick Socialdemokraterna 45-50 procent i alla dessa val). Det var ett internationellt alldeles unikt folkligt stöd för ett parti. Inte ens vid förlustvalen 1976 och 1979, som resulterade i borgerliga regeringar, gick partiets andel av alla röstberättigade under 39 procent. (2014 blev det 26.)

1968-1969 stod näringspolitiken och jämlikhetsfrågorna i centrum för reformverksamheten, i början av 1970-talet kom flera betydande reformer som gällde förhållandena i arbetslivet: anställningstryggheten, arbetsmiljön och löntagarnas medinflytande i företagen.

Slutpunkten i reformeran blev ett stort försök att ta ett steg mot demokrati i det ekonomiska livet – tanken på löntagarfonder, som först fördes fram av LO och senare i en mildare variant av det socialdemokratiska partiet.

Hela den här reformperioden - i stort sett alla de 44 år som förflöt från det att Per Albin Hanssons regering tog över 1932 fram till det borgerliga regeringstillträdet 1976 - satte sin prägel på människors tänkande. Att samhället skulle ge alla en god social trygghet blev en självklarhet, liksom att alla hade rätt till en bra utbildning, arbete och en god bostad. Väljarna insåg att kollektiva insatser för detta även skulle vidga människors individuella frihet. Att vi alla måste bidra till detta med att betala skatt efter förmåga - rentav ganska höga skatter - accepterades av en majoritet som en grundläggande förutsättning. De här insikterna vann stöd långt in i de borgerliga partierna, som ofta rentav försökte tävla med socialdemokraterna i reformvilja för att vinna väljarnas gunst. Och denna opinion är fortfarande stark i den svenska väljarkåren, också bland många som röstar borgerligt.

*

Reformerna på arbetslivets område och tankarna på ekonomisk demokrati väckte emellertid ett våldsamt motstånd från näringslivets och de borgerliga partiernas sida. De sågs som ett hot mot det privata ägandet och de friheter och rättigheter som ansågs rättmätigen förbundna med detta. Detta motstånd, bitvis mycket hätskt, var en huvudanledning till att regeringsmakten gick förlorad 1976. Näringslivets intensiva kampanj ledde till en mobilisering av borgerliga väljare som aldrig tidigare.

Efter detta nederlag i frågor som gällde förhållandena i arbetsliv och näringsliv var det som om arbetarrörelsens reformiver och strävan att förändra samhället slocknade. Det var slut med de provisoriska utopierna, med målen som hade gett framtidstro och högt väljarstöd. Med ett par undantag - maxtaxan i barnomsorgen och idén om det "gröna folkhemmet" under Göran Perssons tid som statsminister - har inga tankar på stora och samhällsförändrande reformer tagits upp, trots ett par längre socialdemokratiska regeringsperioder. Fast behoven av sådana reformer är och har varit stora under de snart 40 år som gått sedan förlustvalet 1976.

Vi är nu, 2015, i en samhällssituation som i mycket liknar den som vi befann oss i inför 1960 års val. Min slutsats är att vi måste ställa upp nya, för väljarna angelägna, konkret fattbara och engagerande reformer som

vi kan vinna brett stöd för i väljarkåren. Både för att reformerna är angelägna och för att väcka positivt stöd och väljarnas tro på möjligheterna. Nya provisoriska utopier. Nya, djärva mål.

Jag ska försöka bidra med några uppslag.

Men först några tankar kring en förutsättning som vi blivit mer och mer medvetna om på senare år. Begränsningar som ger nya förutsättningar och nya utgångspunkter för politiken:

- De "ekologiska fotavtryck" som vi människor sätter på vårt jordklot. Vi förbrukar mycket mer än vad jorden tål.
- Och klimathotet.

Kapitel 2

Vi har bara ett jordklot

Vi vet om det sedan ganska länge. Men vi låtsas liksom inte om att vi vet. Detta att vi människor helt enkelt inte har råd att leva som vi gör. I varje fall inte vi som lever i den rika delen av världen och som inte tillhör de allra fattigaste och mest utsatta grupperna i dessa länder.

Jag menar nu inte "ha råd" i betydelsen att ha pengar, finansiella tillgångar. Utan i fråga om vad det jordklot tål som vi lever på.

Alltjämt hävdas det ganska kritiklöst i ekonomisk och politisk debatt världen över att ekonomisk tillväxt är nyckeln till allt gott och till alla framsteg. Utan några större funderingar om vad tillväxten innehåller och hur den inriktas.

Om alla människor på jorden i genomsnitt skulle ha samma materiella konsumtion som vi i Sverige skulle det behövas 3,7 jordklot för att klara försörjningen i längden. Så stora är de "ekologiska fotavtryck" vi sätter på vår jord, enligt *Global Footprint Network* och Världsnaturfonden.

I USA är konsumtionen ännu högre, trots en utbredd fattigdom som är betydligt värre än den vi kan se i Sverige. Om planetens sju miljarder invånare skulle ha samma genomsnittliga konsumtion som den i USA så skulle det behövas 3,9 jordklot. Än värre blir det om vi jämför med vissa rika oljestater. Kuwait och Qatar toppar listan. Där hamnar samma jämförelse på fem jordklot.

All världens befolkning tillsammans förbrukar nu så mycket materiella ting och energi som det krävs ett och ett halvt jordklot för att åstadkomma, uthålligt. Trots att nästan halva antalet länder konsumerar mindre än sin andel av jordens långsiktiga produktionsförmåga.

Så här kan det inte fortsätta. Vi måste börja orientera oss i en annan riktning. Snart måste utvecklingen vända när det gäller den materiella konsumtionen i de rika länderna. Gränser kan tänjas något men får absolut inte sprängas.

Stora och folkrika länder som hittills har kunnat betecknas som fattiga kan nu öka sin materiella levnadsstandard och går steg för steg in i masskonsumtionssamhället. Folken i dessa länder har naturligtvis samma rätt som vi andra att leva på en hygglig konsumtionsnivå.

Men jordens naturresurser kan inte räcka hur långt som helst. Viktiga mineraltillgångar kan ta slut. Växtlighet i form av skogar, grödor som blir mat till människor och djur kan ökas, men inte hur mycket som helst.

Världshaven kan fiskas ut. Frisk luft och rent dricksvatten är också naturtillgångar som vi måste hushålla noga med så att de räcker åt alla. Alla med samma rätt.

All utveckling från fattigdom till relativt välstånd är välkommen. Men begränsningarna av naturens resurser och miljöpåverkan av avfall och utsläpp tvingar fram nya hållbara system för mänsklighetens materiella försörjning: mat-, dricksvatten- och energiförsörjning, kretslopp, stadsbyggnad, transporter etc. Det är en anpassning som inte kan ske genom individuella konsumtionsval eller marknadens krafter. Det krävs stora offentliga investeringar i nya system, vilka i sin tur kräver att vi utvecklar och tillämpar ny teknik. Insatser måste göras snabbt. Tiden håller på att rinna ut.

Återvinningsindustrin kommer att behöva bli en växande näringsgren när mänskligheten på ett helt annat sätt än hittills tvingas hushålla med naturresurserna. Sopor och annat avfall kommer att bli viktiga råvarukällor, högar av slaggvarp vid gruvor och anrikningsverk bli till nya gruvor för att utvinna mera mineraler med hjälp av ny teknik. Varor måste tillverkas på sådana sätt att de blir mera hållbara, får längre livslängd. Det får bli slut på all slit-och-släng-kultur.

Även om vi utvecklar nya sätt och ny teknik för att klara den materiella försörjningen för jordens befolkning så går det inte att undvika att vi i den rikare delen av världen måste begränsa och börja minska vår materiella konsumtion. För rättvisans skull, för att alla människor på jorden ska kunna få en dräglig försörjning med mat och andra materiella ting.

Vi borde äta betydligt mindre kött och i stället mera vegetarisk föda. Produktion av kött, särskilt nötkött, vållar påtagligt större utsläpp av växthusgaser än annan matproduktion. Vi som bor i rika länder skulle behöva halvera vårt köttätande om vi ska klara klimatmålen och sam-

tidigt ge större konsumtionsutrymme för fattigare delar av världsbefolkningen. Det skulle betyda att vi gick tillbaka till den köttkonsumtion som vi hade på 1970-talet. Det skulle vi kunna stå ut med, eller hur?

Konsumtionen och levnadsstandarden får i stället i växande grad bestå av tjänster. I hög grad välfärdstjänster, utbildning och kultur. Det borde kunna bli en spännande debatt om vilka verkningar de ändrade konsumtionsmönstren kan komma att få.

Den viktigaste faktorn som sätter en gräns för mänsklighetens materiella förbrukning är "växthuseffekten".

Koldioxid (CO₂) och andra s.k. växthusgaser som ozon, dikväveoxid (lustgas), metan m.fl. i förening med vattenånga i jordens atmosfär av kväve och syre hindrar värme som strålar in från solen från att stråla tillbaka ut i den omgivande rymden. Alltför höga halter av växthusgaser i atmosfären leder till att temperaturen på jorden stiger. Om utsläppen får fortsätta som hittills blir det varmare klimat på jorden, inlandsisar och glaciärer smälter, världshavens yta stiger och översvämningar länder och områden som är tätt befolkade i dag.

*

En utveckling:

Koldioxid bildas framför allt genom förbränning eller förmultning, som leder till att kol förenas med syre.

Raka motsatsen sker i växtligheten. Växterna byggs i stor utsträckning upp av kol, som hämtas ur koldioxid vilken finns i luften.

Fossila bränslen som finns i underjorden – olja, naturgas och stenkol – är resultat av växtlighet som ägde rum för många miljoner år sedan. Enorma förråd av kol har byggts upp under marken, vilket gett förutsättningar för människor och djur att leva på jorden.

Nu håller vi på att förbruka stora delar av detta förråd, bränna upp det på olika sätt och det hotar att få allvarliga följder genom den koldioxid som återbildas genom förbränningen.

Det är väl känt att vi måste begränsa vår förbrukning av fossila bräns-

len för att halten av koldioxid i luften inte ska bli för hög. Ofta sägs det att vi i stället bör använda olika slags bibränslen.

Men detta är sant bara under en förutsättning: att vi samtidigt ökar växtligheten och växtprocessen lika mycket som vi bränner bibränsle. Allt bibränsle – till exempel brännved – ingår också i världens förråd av kol. Om vi bränner trävirke som annars skulle ha funnits kvar som material i till exempel byggnader eller möbler eller legat kvar i skogen efter avverkning så får det precis samma effekt på koldioxidhalten i vår atmosfär som om vi bränt olja eller stenkol. Förbränning som förbränning. Men om vi ersätter det förbrända med ny växtlighet, ökar växtprocessen i motsvarande grad, då motverkar vi klimatförstöringen genom att använda bibränsle. Annars inte.

*

Tundrorna i Ryssland och Kanada, där det hittills har varit evig tjäle, tinar upp, vilket leder till att metangas börjar läcka upp ur marken och späder på mängden av växthusgaser i atmosfären ytterligare. Uppvärmningen tilltar på ett sätt som i värsta fall inte går att stoppa, klimatet kan börja "löpa amok". Extrem värme med svår torka i vissa områden och kraftig nederbörd med översvänningskatastrofer i andra riskerar att göra delar av jorden obeboelig.

Klimatförändringarna ger grogrund för svältkatastrofer och svåra konflikter mellan folkgrupper och länder.

Det här händer inte i detta årtionde, och inte heller i nästa. Även om vi börjar märka av vissa tecken. De riktigt svåra konsekvenserna beräknas inträffa om ett par generationer, mot slutet av detta århundrade. Men vändningen måste komma snart, annars kan utvecklingen börja skena i väg så att katastroferna inte går att stoppa.

De senaste 40 åren har mänsklighetens utsläpp av växthusgaser varit lika stora som under den 222 år långa perioden 1750-1972. Ökad befolkning och snabbare ekonomisk tillväxt är orsaker till detta enligt FN:s klimatpanel.

Dess bättre görs en hel del för att inte allt ska fortsätta som hittills.

Motorer blir, och har blivit, effektivare liksom energianvändning i andra sammanhang, vind- och solkraft har byggts ut, byggnader isolerats, spillvärme utnyttjats. Det är några exempel.

FN:s klimatpanel, där tusentals experter och vetenskapare medverkat, har arbetat i flera år för att kartlägga riskerna som mänskligheten löper. För kort tid sedan kom panelens slutrapport, som presenterades vid avslutningsmötet i Köpenhamn i november 2014. Där redovisas både riskerna och sådant som kan göras för att undvika dem.

Klimatpanelen vill begränsa ökningen av jordens medeltemperatur till två grader Celsius år 2100 jämfört med läget före industrialismens genombrott på 1800-talet. År 2012 hade medeltemperaturen stigit med nästan 1 grad (0,85+/-0,2) jämfört med år 1880. Men utvecklingen går snabbt vidare. Perioden 1983-2012 var på norra halvklotet troligen den varmaste 30-årsperioden på 1400 år.

Så långt FN:s klimatpanel.

Man ska naturligtvis vara skeptisk mot larmrapporter, även om de kommer från experter som arbetar på FN:s uppdrag. En invändning som har kommit är att årsmedeltemperaturen på jorden inte skulle ha ökat sedan det senaste sekelskiftet, trots att mängden koldioxid och andra växthusgaser fortsatt att stiga. Men den iakttagelsen är en sanning med modifikation. År 2014 blev det varmaste året hittills på vår planet sedan mätningar började göras och ca 0,2 grader varmare än år 2000. Av de tio åren med högst global medeltemperatur har nio inträffat under 2000-talet. Det tionde var 1998, som präglades av en stark s.k. *el nino* - ett fenomen med starkt uppvärmda ytvattenströmmar som då och då inträffar utanför Sydamerikas kuster längs Stilla Havet, vilka har stor inverkan på världens klimat.

Till detta kommer att jordens medeltemperatur sedan början av 1900-talet i stora drag har ökat språngvis, med intervall på ca 30 år: en kraftig ökning fram till omkring 1940, därefter stagnation och rentav en liten tillbakagång till omkring 1970, därpå en än kraftigare ökning till omkring år 2000. Man ska vara observant på utvecklingen de närmaste årtiondena, om ökningen långsiktigt avtar eller om den tvärtom fortsätter.

Vi ska hela tiden vara öppna för att nya fakta kan ge nya perspektiv. Men för egen del upplever jag att vi bör bereda oss på att uppvärmningen

fortsätter om mänskligheten inte gör målmedvetna insatser för att bryta utvecklingen genom att drastiskt minska utsläppen av växthusgaser. Om inte annat för säkerhets skull. Och jag konstaterar, som sagt, att 2014 blev varmaste året hittills sedan mätningarna började och att jordens medeltemperatur nu allmänt är cirka en grad högre än för hundra år sedan.

Många insatser har gjorts i många länder för att motverka den här ökningen, och alltjämt finns en rimlig chans att klara målet.

Ekonomisk tillväxt är visserligen en huvudorsak till klimathoten och till att vi människor lever över de tillgångar som vår planet ger. Men all ekonomisk tillväxt skapar inte problem av det här slaget. Det är materiell tillväxt som skapar problem, ökning av den materiella konsumtionen. Och då sådan materiell konsumtion som innebär förbrukning av naturtillgångar – råvaror för tillverkning av varor och för produktion av energi.

Produktion och konsumtion som innebär att man återanvänder råvaror skapar givetvis långt mindre problem än när man förbrukar icke förnybara råvaror som hämtas ur jordens reserver. Fast i produktionsprocesser för att återanvända går det åt energi, det ska man inte glömma.

Det ger heller inte alls samma problem som materiell produktion i största allmänhet när produktionen innebär att man vidareförädlar varor, gör dem bättre, ger dem nya kvaliteter, gör dem hållbarare.

Produktion och användning av tjänster innebär i princip heller inte någon belastning på vår planets produktionsförmåga. Då använder vi den stora naturtillgång som vi har i form av människors vilja och förmåga till arbete.

Resor och andra transporttjänster blir å andra sidan en stor belastning på vårt jordklot, eftersom resor och transporter förbrukar energi.

Materiell konsumtion och resor, som belastar miljön och ökar klimatriskerna, är nästan alltid privat konsumtion, sådant som vi betalar direkt ur egen ficka.

Offentlig konsumtion består till allra största delen av tjänster, som belastar miljön och inverkar på klimatriskerna betydligt mindre än materiell konsumtion och resor.

En slutsats för den ekonomiska politiken borde vara att man ska vara mycket återhållsam med att stimulera privat konsumtion när man vill öka aktiviteten i ekonomin för att öka antalet arbetstillfällen och bekämpa arbetslöshet. Att däremot till exempel öka samhällets aktivitet för att nå ökad konsumtion av välfärds- och utbildningstjänster, betalda av skattemedel, är mera riskfritt.

Både den hotande klimatkrisen och det faktum att jordens fysiska resurser är begränsade blir ett grundskott mot hela det ekonomiska system och de ekonomiska teorier som hittills varit högsta visdom och som dominerat den ekonomiska politiken över hela världen. Sättet att tänka och handla måste bli ett helt annat än hittills på ekonomins område.

Kapitalismen och i hög grad marknadshushållningen går i grunden ut på att öka den privata konsumtionen så att det leder till vinster som kan investeras i ännu effektivare och större produktion, vilken måste säljas och konsumeras med ännu mera vinster i företagen som resultat. Och så vidare, i en häxdans som går i allt snabbare takt.

Det håller inte längre.

*

När man i svensk TV i ett nyhetsprogram får se hur varuhuset GeKås i Ullared ordnar charterflyg från Skellefteå för att människor ska få shoppa loss inför julen, ja då undrar man vart vi människor är på väg. I TV-reportaget i november 2014 kunde man se hur deltagarna i resan handlat på sig sådana mängder varor att de inte kunde stänga bakluckan på bilen när de skulle köra hem från charterflyget.

Först alla dessa prylar till hem och släpker där det kanske inte alls saknas prylar. Till detta en flygfärd som släpper ut hundratals kilo koldioxid i luften för varje passagerare, plus bilresor till och från flyget, tiotals mil per person.

Och inte bara ett charterplan, utan en mängd turer från olika delar av landet, med tusentals köplystna.

Jag är övertygad om att detta är en utomordentlig affärsidé för företa-

get GeKås i Ullared. Men för oss på planeten Tellus leder det ett stycke närmare det rena fördärvet.

Än värre är den oerhörda konsumtion som de allra mest välbeställda grupperna ägnar sig åt, de med mycket höga inkomster. De har blivit fler och fler, samtidigt som inkomstskillnaderna har ökat både i Sverige och de flesta andra länder.

Att skaffa sig kostsam utrustning och andra dyra prylar har blivit ett led i en statusävlan som många deltar i, liksom för att markera en hög position på samhällsstegen. Ju ojämlikare samhälle, desto större behov känner människor av att delta i denna statusävlan, det kan man läsa om framför allt i boken *Jämlikhetsanden* av Pickett & Wilkinson, som jag nämnde om i första kapitlet. Denna statuskonsumtion känns lindrigt talat umbärlig.

Förlåt mig om jag känns som en glädjedödare som skriver detta! Jag gör det inte av missunnsamhet mot alla världens shoppingcharterflygresenärer. Utan därför att jag inser att vi människor i den rikare delen av världen håller på att såga av den gren vi själva sitter på. Tillsammans med alla sämre lottade folk, som i minst lika hög grad får ta konsekvenserna om vi fortsätter att såga.

Vi kan inte hålla på så här i längden. Katastroferna kommer visserligen inte nu eller ens under nästa årtionde. Utan om flera årtionden, och in på nästa århundrade, om vi fortsätter så här. Men vi måste vända snart.

Vi lever som om det finnes tre och ett halvt jordklot. Men det finns bara ett.

Då kan inte shoppandet få vara en livsstil.

Det finns annat som det vore betydligt angelägnare att lägga resurser och mänskligt arbete på än en allmänt ökad materiell konsumtion.

*

I åtta år försökte i Sverige den borgerliga Alliansen driva en "arbetslinje" och "jobbpolitik" som i stor utsträckning gick ut på att sänka skatter. Dels

skulle skattesänkningarna locka fler att arbeta mer men samtidigt ge möjligheter till ökad privat konsumtion och därmed fler arbetstillfällen med produktion, distribution och försäljning. Vilket skulle leda till nya vinster i företagen för att investeras i ännu mera utbyggd produktion.

Detta är också en klassisk politik som drivits i många länder, världen över. Allt enligt läroböckerna i ekonomisk liberalism och även i god överensstämmelse med John Maynard Keynes' idéer.

En äventyrlig politik om vi ska rädda vår planet undan miljö- och klimathot.

Det borde stå helt klart att den materiella konsumtion som vi har i den rika delen av världen måste begränsas och i det långa loppet minska.

Det är helt orimligt att denna del av världen då har ett ekonomiskt system och en ekonomisk politik som i hög grad går ut på att människor ska köpa och förbruka mer och mer. Sänkta skatter och ökad materiell konsumtion kan inte längre få vara ett betydelsefullt medel mot arbetslöshet. Borgerlig politik är oanvändbar under de förutsättningar som vi nu har att arbeta.

*

Sju miljarder huvuden på sju miljarder människor i världen. Det är vår allra största naturtillgång. Inklusivt människornas vilja och förmåga till arbete.

Om vi ska vara mera återhållsamma med materiell produktion och konsumtion än vi varit hittills, hur ska vi då samtidigt ta vara på denna oerhört stora naturtillgång? Det gäller ju att hushålla med vår planet men samtidigt så långt möjligt öka antalet arbetstillfällen och bekämpa arbetslöshet samtidigt som vi ger sju miljarder invånare lika goda levnadsvillkor och möjligheter i livet.

I stora delar av världen måste naturligtvis också den materiella levnadsstandarden förbättras. Miljarder kan inte få leva i fattigdom. Många, många måste givetvis arbeta med att bekämpa materiell nöd. Och just i sådana sammanhang måste den materiella produktionen och konsumtionen få växa. Både av mat och andra konsumtionsvaror.

Det är bland de materiellt välbeställda och framför allt i de rikare länderna på jorden som begränsningarna måste ske.

Nu är behoven stora att ge mera resurser till både utbildning och välfärd.

Vi bör använda naturtillgången människorna till att på olika sätt göra livet rikare för varandra. Genom utbildning, kultur, vård, omsorg, och så vidare – sådant som inte kostar stora materiella resurser. Det får bli det nya sättet att skapa levnadsstandard.

Samtidigt behöver vi göra stora investeringar för en hållbar samhällsutveckling, inte minst för järnvägstrafiken och produktionen av förnyelsebar energi. Och låta många fler än i dag arbeta i det vi kallar återvinningsindustrin.

Tillväxten måste inriktas på detta. Ökningar av privat konsumtion måste stå tillbaka. Där finns en god och naturlig grund för samsyn mellan arbetarrörelsen och miljørörelsen. Borgerlig skattesänkingspolitik måste avvisas. I stället bör den andel av våra resurser som används gemensamt, via stat, landsting och kommuner, öka så att den i första hand åter når upp till den nivå den hade innan den började trappas ner från ca 50 procent till ca 45.

Detta ger också fler arbetstillfällen. Betydligt fler än om samma pengar används på det klassiskt borgerliga sättet, till skattesänkningar för att allmänt ge utrymme för mera privat konsumtion. Miljö- och rättvisepolitik bör gå hand i hand.

De allt mer slimmade arbetsorganisationer som blir en följd av en allt starkare kostnadsjakt borde också kunna förändras så att det blir mindre slitage på människor, både psykiskt och fysiskt. På många håll finns i själva verket behov av mer personal just för att uppnå mera mänskliga förhållanden i arbetslivet, där människor får bättre chanser att göra ett bra jobb, nå bättre arbetstillfredsställelse och löpa mindre hälso- och skaderisker. Här borde det kunna öppnas många nya arbetstillfällen.

Vilka drivkrafter som ska användas för att åstadkomma detta bör bli föremål för åtskilligt funderande och omfattande debatt. Vi måste på olika sätt kunna ifrågasätta de lönsamhetskrav och den ganska ensidiga kostnadsjakt som vi har sett hittills.

Jag återkommer till det här ämnet i det kapitel som handlar om en allmän arbetsförsäkring.

*

Den ekonomiska tillväxten och dess innehåll kommer sannolikt att bli en av de stora politiska stridsfrågorna de närmaste årtiondena. De borgerliga allianspartierna i Sverige tycks också få stöd av Sverigedemokraterna i sin strävan efter att högsta möjliga ekonomiska tillväxt ska vara ett övergripande mål för politiken utan att man för någon närmare diskussion om innehållet.

I boken *Partiledaren som klev in i kylan* (2014) berättar Daniel Suhonen om det uppdrag som PR-byrån Prime hade, som ytterst hade utdelats av Svenskt Näringsliv och som beskrevs i byråns arbetsmaterial *Angreppssätt socialdemokratin*, (daterat juni 2010). Suhonen citerar ur Prime-materialet:

”Under en tid har en alltmer tillväxtkritisk strömning vuxit fram. Näringen till denna tillväxtkritik kommer från klimatdebattens rop på radikala lösningar. Allt fler röster höjs nu för att stoppa den påstådda ’konsumtionshets’ som man anser råder i samhället. Tillväxtkritikernas grundläggande verklighetsbild är att jordens tillgångar är ändliga och att ständig tillväxt därför inte är fysiskt möjlig. Denna tillväxtkritik är väl etablerad i viktiga delar av samhället och inte minst inom och nära socialdemokratin.”

Enligt Suhonen var det nu en viktig uppgift för Prime och andra aktörer i kontakt med näringslivsintressena att se till att socialdemokratin skulle ha ekonomisk tillväxt som ett av sina huvudsakliga mål. Banden borde klippas med Miljöpartiet och Vänsterpartiet och ekonomisk tillväxt skulle säkra välfärdens framtida finansiering.

Ett färskt exempel på hur laddad frågan om den ekonomiska tillväxten är:

I november 2014 satte sig de borgerliga partierna i Alliansen till en början emot att Miljöpartiet skulle komma med i Pensionsarbetsgruppen tillsammans med Socialdemokraterna och de fyra allianspartierna.

Motivet var Miljöpartiets hållning till den ekonomiska tillväxten, vilken ansågs hota nivån på framtidens pensioner.

Starka kommersiella intressen – till exempel inom olje- och bilindustrin - pläderar naturligtvis för att tona ned klimathoten och de risker som en urskiljningslös ekonomisk tillväxt för med sig. Där är de i gott sällskap med både t.ex ”klimatskeptikerna” i lobbygruppen Stockholmsinitiativet och grupper framför allt i USA, som på religiösa grunder stöder sig på Skapelseberättelsen.

Båda ägnar stor kraft åt att förneka den vetenskapliga grunden för att mänsklig verksamhet skulle orsaka stora miljö- och klimatrisker. År 2010 tilldelades Stockholmsinitiativet priset ”Årets förvillare” av sällskapet Vetenskap och Folkbildning.

Att ha en tillväxtkritisk hållning behöver inte betyda att vara emot ekonomisk tillväxt över huvud taget. Jag vill också ha ekonomisk tillväxt. Men den måste få andra inriktningar än hittills. Inriktningar som inte tär på jordens ändliga tillgångar, som inte hotar klimatet och mänsklighetens överlevnad. Och fördelningen av levnadsstandard och välfärd måste bli rättvis.

Det innebär att de flesta som bor i Sverige och andra rika länder måste dämpa sin materiella konsumtion. Om temperaturökningen på jorden inte ska bli mer än 1,5 grader över nivån 1880 måste våra utsläpp av växthusgaser minska med 70-95 procent till år 2050 jämfört med år 2010.

Att ökningen ska stanna vid 1,5 grader anses i och för sig önskvärt, även om man har gränsvärdet två grader som ska klaras i första hand. Redan vid en grads ökning (av vilket som redan nämnts 0,85 grader redan har inträffat) riskerar Grönlands inlandsis att börja kollapsa vilket skulle riskera att höja havsnivån med sju meter på tusen år.

Det är bråttom med verkningsfulla åtgärder mot klimathotet.

*

Det där med att vi i Sverige gör av med drygt tre och en halv gånger så mycket som jorden tål behöver förklaras lite närmare.

Det är *Global Footprint Network*, GFN, som har räknat ut att mänsklighetens samlade materiella anspråk sedan 1980 har överskridit naturens förmåga till förnyelse. GFN är en organisation och tankesmedja, baserad i USA, Belgien och Schweiz som samarbetar med en rad nationer, forskare och ideella organisationer världen över. Beräkningarna, som sker fortlöpande, grundas på statistik från FN, insamlad av FN:s medlemsländer.

”Vi skulle nu behöva 1,5 jordklot för att resurser ska återskapas i samma takt som vi använder ekosystemtjänsterna”, kan man läsa i *Living Planet Report 2014* under rubriken ”Det ekologiska fotavtrycket”. Rapporten ges ut vart annat år av Världsnaturfonden, WWF och byggs på beräkningarna från GFN.

Enligt samma beräkning skulle det krävas 3,7 jordklot om hela jordens befolkning skulle ta i anspråk lika mycket av naturens resurser som vi nu gör i Sverige för att vi inte långsiktigt skulle överskrida naturens förmåga till förnyelse.

Jag citerar vidare ur *Living Planet Report 2014*: ”Det ekologiska fotavtrycket är ett sätt att summera ekosystemtjänster som mänskligheten utnyttjar och som kräver utrymme. Fotavtrycket innefattar den biologiskt produktiva yta, biokapacitet, som tas i anspråk för odling, bete, bebyggelse, fiske och skogsbruk. Det inkluderar också skogsmark som behövs för att ta upp ökade utsläpp av koldioxid som inte absorberas av haven. Både biokapaciteten och det ekologiska fotavtrycket uttrycks i en gemensam enhet som kallas globala hektar (gha)”.

År 2010 beräknades att jordens totala biokapacitet var tolv miljarder globala hektar – det är den areal som för närvarande beräknas vara biologiskt produktiv. Det är 23 procent av jordens hela yta. Jordens yta är ca 51 miljarder hektar, varav 15 miljarder hektar land och 36 miljarder hektar vatten. Men det totala ekologiska fotavtrycket som mänskligheten gör (förbrukningen av biokapacitet) beräknades år 2010 vara 18,1 miljarder globala hektar. Alltså drygt en och en halv gång så mycket som jorden tål.

- Jordens totala biokapacitet har ökat från knappt tio till ca tolv miljarder globala hektar på 50 år. Detta tack vare tekniska framsteg, bevattning mm.

- Jordens befolkning har fördubblats under samma tid, till ca sju miljarder. Vi har alltså i det långa loppet ca 1,7 globala hektar per person att förfoga över.
- Men det krävs 2,6 globala hektar per person för att uthålligt ge jordens befolkning den materiella försörjning den har i dag. I Sverige är vår materiella förbrukning så hög att det skulle behövas 6,3 globala hektar per person.

Det är givetvis möjligt att öka jordens biokapacitet ytterligare. Och tekniken kommer att ge oss goda möjligheter att göra det. Men:

- Jordens befolkning beräknas öka från ca sju miljarder till ca elva miljarder år 2100.
- Med samma ekologiska fotavtryck som i dag krävs det alltså en biokapacitet hos jorden av nära 29 miljarder globala hektar år 2100 för att det ska bli balans. Gott och väl dubbelt så mycket som finns i dag.
- Och med samma avtryck för hela jordens befolkning som vi gör i Sverige i dag skulle det krävas 70 miljarder globala hektar. 19 miljarder mer än det finns hektar på hela jordens yta. Världshav och polarisar inräknat.

Det är dels den väntade folkökningen på jorden, dels det självklara rättvisekravet att alla människor i hela världen har rätt till samma materiella levnadsstandard som framför allt ställer problemen på sin spets. Även om man skulle få bort alla utsläpp av koldioxid samtidigt som alla människor skulle komma upp i samma varukonsumtion som vi nu har i Sverige så skulle det år 2100 ta i anspråk åtskilligt mer än den biologiska produktionsförmåga som vår planet har i dag.

Detta säger att konsumtionsnivån i den rika delen av världen (i dag med en sjundedel av jordens befolkning) i längden är helt orimlig.

Givetvis ska vi tro på teknikens möjligheter och visa sund skepsis inför diverse larmrapporter. Men för mig verkar det minst sagt äventyrligt att bara fortsätta i samma stil som hittills, med ständigt ökande förbrukning av jordens resurser i ett läge när vi med bred marginal har passerat gränsen för vad planeten långsiktigt tål.

Det är att märka att GFN:s beräkningar inte gäller metaller och andra mineral som inte är berörda av den ekologiska processen. I dessa beräkningar handlar det inte om hur länge t.ex. malmer av olika slag räcker, hur länge de kan brytas innan gruvorna är tomma. Det är ett helt annat problem.

Rent dricksvatten är det brist på i stora delar av världen. Tillgången på färskvatten ingår visserligen inte heller i beräkningarna om "ekologiska fotavtryck". Men vatten ingår i naturens allmänna kretslopp, så frågorna hänger ihop. Förbrukat vatten kan emellertid komma igen. Utvecklad solenergi-teknik bör till exempel i längden kunna hjälpa oss att avsalta havsvatten i tillräckliga mängder för att alla ska få vad de behöver. Fast innan vi når dit kommer det att vara svår vattenbrist på många håll.

Jordens biologiska kapacitet måste fås att räcka till oss alla. Mat, kläder, tak över huvudet, fred och rent vatten åt alla, det måste komma allra först. Därefter får vi se hur långt jordklotets kapacitet räcker. Med en rättvis fördelning, vill säga.

Om det ska kunna bli rättvisa i världen måste vi i den rika västvärlden ställa in oss på att ökningen av vår materiella förbrukning snart måste upphöra för att i stället börja trappas ner och ersättas av andra slag av konsumtion, andra kvaliteter i vår levnadsstandard. Det tycker jag verkar uppenbart. Man behöver inte vara utvecklingspessimist för att bli övertygad om detta.

Jag har naturligtvis inte tänkt ut detta själv. Jag har bara läst vad GFN har kommit fram till och Världsnaturfonden återger och sedan dra slutsatser om vad konsekvenserna blir.

Har jag räknat fel? Har jag gått på en bluff och är GFN:s och WWF:s resonemang och slutsatser bara humbug? Nej, det är jag övertygad om att jag inte har gjort. Allvarligt engagerade och kunniga människor har forskat och sammanställt, gett sina resultat en pedagogisk och begriplig framställning. Och jag har inte sett att några seriösa forskare skulle ha vederlagt GFN:s och WWF:s slutsatser och resultat. Så vi bör stanna upp så snart det är möjligt och begrunda vilka praktiska slutsatser vi kan dra.

Rätta mig om jag skulle ha fel!

*

Efter den här bakgrundsteckningen vill jag komma in på de nya provisoriska utopierna – några exempel på konkreta reformidéer som både är angelägna och förhoppningsvis skulle kunna bli engagerande reformuppgifter för oss aktiva och väljare att arbeta för.

Det blir bara några exempel. Exempel som jag hoppas ska provocera er läsare till en debatt om vad som borde göras i Sverige, Europa och resten av världen. Men också lokalt. En debatt som kan ge uppslag till nya provisoriska utopier som vi kan arbeta för att förverkliga. Tillsammans.

För provisoriska utopier, sådana behöver vi om det demokratiska arbetssättet ska leva vidare.

Kapitel 3

Angelägna arbetsuppgifter

Vi bör använda vår viktigaste naturtillgång, människorna, oss själva, till att göra livet gott och rikt för varandra.

Andra naturtillgångar måste vi vara betydligt mera återhållsamma med att utnyttja. Jordens resurser är ändliga. Mineraler, jordbruksmark, hav och sjöar, atmosfär och klimat, allt har en gräns. Det försökte jag beskriva redan i förra kapitlet. När det gäller materiell konsumtion måste vi vända om och snart börja trappa ner. Särskilt vi som lever i de rika länder som hittills har dominerat teknisk utveckling, världshandel och politik.

Samtidigt är arbetslösheten ett gissel och överallt i världen en källa till fattigdom och elände, till ojämlikhet och avgrundsdjupa skillnader i levnadsvillkor mellan människor. Arbetslösheten innebär också ett oerhört slöseri med begåvningsreserv och mänsklig skaparkraft.

Det är en svår ekvation att lösa. Lösningen kan absolut inte vara att fler och fler ska arbeta med att tillverka, distribuera och sälja varor av olika slag när den materiella konsumtionen begränsas. Särskilt inte som varuproduktionen blir allt effektivare så att mer och mer tillverkas per mänsklig arbetstimme.

Arbete med tjänster inom till exempel välfärd, utbildning, miljövård och kollektivtrafik bör däremot kunna sysselsätta betydligt fler utan ökade risker för att naturens resurser överutnyttjas eller miljön hotas. Och här är behoven stora. Men vi måste se till att tillräckligt många kan och vill utbildas för alla dessa uppgifter så att de kan utföras med god kvalitet.

Om man kan tillgodose alla de rimliga behov som finns på de här områdena så ökar livskvalitén avsevärt för oss alla. En vision väl värd att kämpa för.

Det skulle samtidigt ge många, många arbetstillfällen, bekämpa ar-

betslösheten och ta väl vara på människors vilja och förmåga. Vi bör aldrig acceptera att Sverige har åtta procents arbetslöshet, aldrig ens en bråkdel av detta. Hög sysselsättning är den viktigaste drivkraften för jämlikhet. Det visade bl.a. den statliga Låginkomstutredningen på 1970-talet.

*

- För några år sedan tog de bort fyra tjänster här, sedan dess är vi ordentligt underbemannade. Förr hade vi möjlighet att ta ut de äldre och till och med åka på en utflykt då och då, låta dem känna doften av gräs och blommor. Nu hinner vi på sin höjd rulla ut dem på altanen en stund.

Så berättar en medlem i Kommunalarbetareförbundet, anställd i äldreomsorgen i Timrå kommun, för förbundets ordförande Anneli Nordström. Anneli återgav detta på sin hemsida i december 2014.

Doften av gräs och blommor...

90 000 pensionärer - ålderspensionärer och handikappade - bor i vård- och omsorgsboenden runtom i Sverige. Att få mat, en säng att sova i och hjälp med toalettbestyr är absolut inte nog. De bör få ut mycket mer än så av livet. Promenader, utflykter, möjligheter till fritidsaktiviteter och kulturupplevelser, chans att delta i samhällslivet, kontakt med barn, barnbarn och andra anhöriga, möjlighet att själva bestämma över sina liv så långt det är möjligt. För många är det viktigt med en pratstund då och då med någon som sitter ner hos en på sängkanten. Många behöver hjälp med träning för att öka sin rörelseförmåga och därmed livskvaliteten och även minska fallolyckorna.

Allt detta kräver personal. Personal kan inte svara för allt, det är sant. Men det behövs tusentals, kanske tiotusentals fler anställda än i dag. Det saknas flera tusen sjuksköterskor och undersköterskor i äldreomsorgen, för det första. Den rödgröna regeringen lägger fram förslag om personalförstärkningar på det här området i sin vårbudget 2015. Fast ledsamt nog låter man det mesta av satsningen betalas av andra anslag till kommunernas äldreomsorg som tas bort. Här kommer att krävas åtskilligt mera resurser, framför allt mera personal. Engagerade människor som på olika sätt kan göra livet rikt för dem som lever i dessa boenden.

Det finns också många fler än de 90 000 som skulle behöva plats i ett äldreboende. Det ökar behovet av personal ytterligare. Och det är dokumenterat att människor i vård- och omsorgsboenden mår och trivs bättre i mindre boenden än i större. Om man bygger stora enheter i syfte att spara personal får det ofta negativa följder.

Underbemanning vållar hög arbetsbelastning som sliter på de människor som arbetar i vården och dessutom leder till hög personalomsättning. Tillräckligt med personal och låg personalomsättning ger kvalitet i vård och omsorg. Det är viktigt att man så långt möjligt får hjälp av samma personer som man är van vid och som man lärt känna. Och det gynnar personalens hälsa, välbefinnande och engagemang i arbetet när bemanningen är god.

Hemtjänsten är en annan stor del av äldreomsorgen. 2012 hade i Sverige mer än 160 000 personer över 65 år hemtjänst, beviljad efter biståndsbedömning. I en del kommuner kan personer över en viss ålder beviljas hemtjänst ett visst antal timmar per år genom så kallad förenklad biståndsbedömning, i praktiken bara kontroll av personuppgifter.

Så borde det kunna vara i hela landet. Och timkostnaden för detta borde vara låg. Till exempel 75 timmar om året för 75 kronor i timmen utan biståndsbedömning för alla som fyllt 75 år: 75-75-75. Efter egen begäran. En rättighet för alla. Och med rätt för pensionären att själv bestämma, inom vissa angivna ramar, vad hjälpen skulle bestå i. Till exempel storstädning. Eller fönstertvätt. Eller sällskap vid promenader, vilket kan vara viktigt för den som inte har eget kontaktnät och ofta känner ensamhet.

Med en sådan reform skulle man också undvika mycket av ingående biståndsbedömning, som av många kan upplevas som någonting närstående och kränkande för deras personliga integritet. Och den skulle ge många ökad bestämmanderätt över sitt eget liv. Byråkratin skulle minska, dessutom. Men det skulle ändå behövas mer personal i hemtjänsten. Och mera utbildning av personalen.

I förskolan är barngrupperna ofta betydligt större än de 15 barn som Skolverket fram till 2013 rekommenderade som maximigräns. 2012 var det mindre än 40 procent av barngrupperna som bestod av högst 15 barn. 18 procent bestod av mer än 20 barn. Fram till början av 1990-talet gick det drygt fyra barn per anställd i förskola/daghem, 2012 var det drygt fem. Över 90 000 personer arbetar i förskolan, 53 procent av

dem är utbildade förskollärare. Det skulle säkert kunna bli betydligt bättre verksamhet med ytterligare 10.000 anställda, rätt använda, i landets förskolor.

I fritidshemmen har antalet grundskoleelever per grupp ökat kraftigt. Nu är det ca 40 elever per grupp, vilket anses vara långt över vad det borde vara. Enligt Skolverket (pressmeddelande 31/3 2011) var det 1990 8,3 barn i fritidshem per årsarbetare. Nu är det över 20. Jag tror det vore väl motiverat om dagens ca 20 000 årsarbetare i fritidshemmen skulle vara 10 000 fler.

Jag talar med erfarna skolledare och lärare om vilka rimliga och väl motiverade behov som finns av mer personal i skolan. Jag får till svar att det växlar starkt från kommun till kommun och från skola till skola. På vissa håll skulle det inte göra någon nytta alls med flera lärare, som det i regel är fråga om. På andra håll är behoven desto större, särskilt av utbildade pedagoger - lärare, speciallärare, specialpedagoger osv. Inte minst med tanke på elever som behöver särskilt stöd.

Två lärare samtidigt i klassrummet kan få en oerhört stor betydelse för studieresultaten, säger ett par av mina goda vänner med lång erfarenhet som lärare som jag talat med. Att arbeta i arbetslag är också viktigt, säger de.

Om det ska vara vettigt att anställa fler måste det bli fråga om väl inriktade insatser. Men en rimlig bedömning är nog att med sådana insatser borde antalet anställda lärare och andra pedagoger öka med cirka 20 procent totalt i hela Sverige. Dagens 120 000 lärare i grundskola och gymnasium borde kanske vara 25 000 fler.

Än mera uttalat är behovet av flera skolledare. Också lärare behöver god arbetsledning och stöd i sitt arbete.

Den personal som ska arbeta med elevhälsan är mycket underdimensionerad i många kommuner, skolsköterskor t.ex. Specialpedagoger och personer som arbetar med studie- och yrkesvägledning skulle det behövas betydligt fler av.

Utbildade kockar i skolmåltidsköken. Bättre städning i många skolor. En och annan skolvaktmästare ytterligare kan förbättra underhållet av skolorna. Allt detta skulle förbättra trivsel och hälsa för både elever och personal.

Fortbildning och annan utbildning av personal i skolan måste öka. Och varje kommun borde ha tillgång till en specialfunktion som ansvarar för det pedagogiska utvecklingsarbetet i skolorna, där skulle det förmodligen vara väl motiverat med några hundra duktiga skolutvecklare över hela landet.

Läro-utbildningen behöver byggas ut. Det fick man ytterligare belegg för i februari 2015 när Lärarförbundet och Statistiska Centralbyrån gav faktaunderlag för att det behöver anställas 65 000 nya lärare de närmaste femton åren. Det blir för övrigt viktigt när det gäller ökad personalstyrka på område efter område: Innan man kan utbilda fler måste man först utbilda utbildare!

Sammanfattningsvis tror jag att det i skolor, förskolor och utbildning av pedagoger i dag finnas starka motiv för att ha åtminstone 50 000 fler anställda, rätt placerade och rätt använda. Kanske ännu fler. Det skulle kunna leda till ett lyft i verksamheten som ger våra barn och ungdomar en betydligt mera stimulerande och lärorik uppväxt. Och kunna leda till att alla ges samma goda chanser i livet.

Det finns också flera andra områden där ökad gemensam konsumtion av tjänster borde kunna leda till stigande välfärd, kunskap och bildning, till att livet blir bättre att leva för oss människor. Sjukvården. Kulturlivet. Den högre utbildningen. Fritidsgårdar och samlingslokaler i alla bostadsområden. Mera friluft- och naturområden och god skötsel av dem, friluftsgårdar och motionsanläggningar. En betydligt bättre tandvårdsförsäkring för de många som dragit sig för dyra tandläkarbesök – det kräver mer personal i tandvård. Bättre gatuhållning och skötsel av parker och andra grönområden.

Allt detta innebär behov av mera personal för att förbättra standarden i verksamheter som vi betalar tillsammans, genom våra skatter.

Dessutom måste vi öka personalen i t.ex. äldreomsorgen därför att det blir allt fler pensionärer, särskilt äldre pensionärer med större behov av vård och omsorg. Här är det alltså inte fråga om något som förbättrar kvaliteten utan bara hindrar att den blir sämre. Därtill måste tiotusentals nyanställas för att kompensera för att allt flera som hittills varit anställda går i pension.

I all offentlig verksamhet där det serveras måltider behövs mera kunnig personal. Jag snuddade vid detta tidigare i det här kapitlet, i avsnittet

om skolan. Utbildade kockar, kostexperter och annan personal som kan göra både råvaruinköpen och tillagningen hälsosammare och miljöriktigare och maten mera välsmakande. Plus minska det ibland alltför stora matsvinnet.

*

Jag har här försökt ge en rad exempel på förbättringar av gemensamma verksamheter. Förbättringar som i sin tur kan leda till bättre levnadsnivå för oss alla, göra livet bättre i ett skede av mänsklighetens utveckling då vi måste begränsa det materiella välståndet och så småningom minska det påtagligt.

Allt blir givetvis inte som jag skisserat, även om jag hoppas att ganska mycket blir verklighet. Men min avsikt är att väcka diskussion. En diskussion om vilka vägar vi ska gå när vi tvingas att ställa om vår konsumtion och hela ekonomin.

*

Vid mitten av 1990-talet gällde det för Sverige att sanera statens ekonomi sedan vi under borgerligt styre hade dragit på oss en mycket stor statsskuld som kostade enorma belopp i räntor som måste betalas av oss gemensamt, av våra skattemedel.

Den dåvarande socialdemokratiska regeringen med Göran Persson, först som finansminister sedan som statsminister, gjorde svåra och plågsamma nedskärningar i statens verksamhet. Skolan, sociala ändamål, sjukvård, barn- och äldreomsorg fick maka åt sig när anslagen till kommuner och landsting stramades åt för att statens affärer skulle fås att gå ihop och därtill ge ett visst överskott så att man kunde betala av på statsskulden. Detta trots att det fanns rimliga behov att i stället bygga ut verksamheten vidare.

Kring år 2000 hade statens affärer bringats under kontroll. Men följderna av åtstramningarna hängde kvar. Alltför knappt med personal i

skolan gick så småningom ut över skolresultaten på ett sätt som det än i dag inte har gått att komma till rätta med. Och nedskärningar i vården har gått ut över patienterna. Många offentliganställda har drabbats av hård arbetsbelastning som vållat stress och arbetsskador, framför allt psykisk ohälsa.

Besparingarna satte djupa spår i utbildning och välfärd. Spår som alltför jämt sitter i. Om man hade valt att lösa en del av problemen med obalans i statens affärer genom höjda skatter, framför allt för dem som tidigare hade berikat sig på olika former av spekulation, så hade skadorna blivit åtskilligt mindre.

Nu är det till en början viktigt att reparera skadorna och de följdverkningar som de fått. Regeringen Persson (S) gjorde mycket begränsade insatser i den riktningen innan den röstades bort i valet 2006, och den borgerliga regeringen Reinfeldt satsade framför allt på att sänka skatterna, vilket stoppade möjligheterna att förbättra och utveckla de gemensamma verksamheterna.

Mellan 1999 och 2012 ökade de disponibla inkomsterna per person, efter korrigering för prisstegringar, med 45 procent. Under samma tid steg samhällets inkomster av skatter och avgifter med mindre än sju procent. Det räckte inte ens till kompensation för löneökningar i de verksamheter som ska betalas med dessa skatter och avgifter.

Den här obalansen är en direkt följd av de sänkningar av inkomstskatten som regeringen Reinfeldt målmedvetet genomförde 2006-2014. I fem olika steg beviljades alla förvärvsarbetande ett s.k. jobbskatteavdrag. Det kostar numera statskassan närmare 100 miljarder kronor per år i skattebortfall. Dessutom har det lett till en skatteflykta gentemot pensionärerna som upplevs som upprörande orättvis.

Skattesänkningarna gjorde att den privata konsumtionen steg, inte minst den materiella. Men ökningen blev ojämn. Den tiondel av befolkningen som hade de lägsta inkomsterna ökade sina disponibla inkomster (alltså: efter skatt), mätt i fasta priser, med 13 procent perioden 1999-2012. Tiondelen med de högsta inkomsterna ökade samtidigt sin disponibla inkomst med 88 procent.

Socialdemokraterna har, liksom de andra rödgröna partierna, röstat emot varje gång de borgerliga kommit med nya förslag om jobbskatteavdrag. Men partiet har i efterhand sagt sig acceptera sänkningarna och

att man inte tänker försöka ändra besluten. Detta för att väljare och skattebetalare bättre ska kunna bedöma på hur deras privata ekonomi kommer att utvecklas.

Jag tycker det här är alldeles fel slutsats. Om man är i grunden övertygad om att resurserna i samhället borde användas på ett helt annat sätt, då måste man också kunna stå för detta, argumentera för det gentemot väljarna så länge man har övertygelsen kvar. Med att acceptera sänkningarna av inkomstskatten binder man ju i praktiken upp sig på ett sådant sätt att man får svårt att genomföra den politik som man annars skulle vilja föra när det gäller välfärd och utbildning. Man begränsar sina egna handlingsmöjligheter när man är i regeringsställning.

Skatter ses ofta som någonting negativt för de enskilda medborgarna som ska betala dem. Men man kan precis lika gärna se skatterna som något positivt för medborgarna: Skatter betyder handlingskraft. För alla tillsammans.

Det finns också andra skatter än inkomstskatter som kan höjas för att öka statens inkomster och därigenom förbättra samhällets handlingskraft att göra angelägna reformer. Eftersom vi på längre sikt måste begränsa den privata konsumtionen ligger det kanske närmast till hands att höja skatter på utgifter, framför allt mervärdesskatten, momsens.

En tänkbar förändring som kunde ge bättre utrymme för reformer vore att införa en enhetlig moms, 25 procent över hela linjen. Det skulle ge åtskilliga miljarder i inkomster för samhället samtidigt som det skulle minska möjligheterna för momsfusk. Möjligheterna att dribbla med olika momssatser utnyttjas av många för att komma undan skatt, samtidigt som det kräver större kontrollapparat. Fördyring genom höjd moms på mat skulle kunna lindras t.ex. genom höjda barnbidrag, fördyring genom kulturmoms med ökat statligt stöd till kulturlivet.

Fastighetsskatten skulle kunna återinföras. Det är en form av skatt som det är svårare att smita från än andra skatter. Hus och tomtmark är svåra att flytta utomlands. När eget kapital ger ränta på banken eller avkastning på värdepapper betalar man skatt på dessa inkomster. Men den avkastning man får av eget kapital i en fastighet där man bor är befriad från skatt och belastas bara med en kommunal fastighetsavgift, ofta betydligt lägre än fastighetsskatten skulle vara. Det är ologiskt och orättvist.

Det finns många olika slags skatter, många olika vägar som man kan välja för att öka den andel av våra inkomster som ska gå till gemensamma ändamål. För egen del vill jag hålla öppet vilka av dessa vägar vi ska välja, även om jag lutar åt att vi i första hand bör öka beskattningen av den privata konsumtionen.

Vi måste, som jag skrev i det första kapitlet, tro på att vi kan övertyga människor om att skattenivåerna bör höjas högst väsentligt, dels för att begränsa den privata konsumtionen, som i hög grad är materiell, dels för att bygga ut den gemensamma välfärden, utbildningen och annat. Det är ett val som både vi i Sverige och mänskligheten i övrigt har att göra för att kunna fortsätta att leva på denna jord – och göra det så att alla kan få ett gott liv.

*

Välfärdstjänster, utbildning och kultur är områden dit vi som bor i den rikare delen av världen framför allt borde inrikta framtida förbättringar av konsumtion och levnadsstandard. Och där är det naturligt och för de flesta en självklarhet att verksamheterna ska finansieras med allmänna medel. Det är inte rättvist att sådant ska fördelas efter tjockleken på den privata plånboken.

Följden av detta blir att det allra mesta av de värden vi skapar måste gå till gemensamma ändamål. En mindre del till privat konsumtion. Det gör mänskligheten rikare. Och ökar friheten för de flesta.

Det innebär i sin tur att allt fler kommer att kunna få jobb på dessa områden. Dessa utgör långtifrån hela arbetsmarknaden men en allt viktigare och allt större del av den. Alla kommer att kunna behövas och känna sig behövda.

Kapitel 4

En allmän arbetsförsäkring

Alla har någonting att komma med. Varenda en av oss har någonting att bidra med. Till vårt gemensamma bästa, till sin egen glädje och försörjning.

Var någonstans i arbetslivet skulle Du bäst komma till Din rätt? På vilket jobb skulle Du känna störst engagemang och tillfredsställelse, känna att Du kan vara med och göra nytta?

Just den frågan skulle jag vilja ha om jag vore arbetslös och i aktiv ålder. Den borde ställas till alla som är utan arbete. Ja, egentligen borde den också ställas till många som har ett jobb som de inte trivs mycket bra med.

Frågan borde ställas av någon som hade till arbetsuppdrag att lotsa mig till det bästa tänkbara passande jobbet just för mig. En kunnig vägledare som inte ska ordna fram jobbet men hjälpa mig själv att fixa det. Och att hjälpa till med att finna det stöd som behövs för att komma dit.

Alla kommer att behövas. Förutsättningen är bara att vi organiserar arbetslivet på rätt sätt och ger tillräckligt och rätt utformat stöd till var och en att komma på rätt plats.

Alla måste kunna få vara med. Det ska vara en medborgerlig rättighet.

*

Drygt fem miljoner människor ingår i arbetskraften i Sverige i slutet av 2014. Av dem är ca 380 000 öppet arbetslösa, dvs arbetssökande. Resten – mellan 4,8 och 4,9 miljoner människor – har ett jobb; de räknas som sysselsatta.

Men till de öppet arbetslösa får man lägga över hundra tusen som är

latent arbetslösa. De hade kunnat och velat arbeta om det funnits lämpligt jobb, men de har inte ansett det vara idé att söka arbete tillräckligt aktivt för att kunna räknas som öppet arbetslösa. Summa en halv miljon arbetsvilliga.

Ungefär två miljoner i ålder 15-74 år står helt utanför arbetskraften. Nästan en miljon av dessa är ålderspensionärer och drygt 300 000 heltidsstuderande. Kvar står ca 600 000 som varken är ålderspensionärer eller studerande.

Av dessa 600 000 är alltså mer än 100 000 latent arbetslösa som egentligen skulle vilja ha arbete. Men också åtskilliga av de andra cirka 500.000 skulle troligen vilja och kunna ha ett jobb om de bara kunde tro att det var möjligt, t.ex om de erbjöds bra rehabilitering, anpassning av arbetsplatser, arbetsuppgifter eller arbetstider, lämplig utbildning eller praktik e.d. Sådant brukar visa sig i tider när det är mera gott om arbete. Då ökar också människors insikt om att det vore möjligt att få jobb även för dem. Då tar många antingen steget att börja söka efter arbete eller åtminstone svara om de blir tillfrågade att de kan tänka sig arbeta.

Om man summerar allt detta, som framgår av Statistiska Centralbyråns arbetskraftsundersökningar, inser man att det finns mellan en halv och en miljon människor i vårt land som är utan jobb men som skulle kunna ha förvärvsarbete. Ändå har Sverige redan hög sysselsättning, internationellt.

Lägg därtill 300 000 som har jobb, fast bara på deltid, men som betraktar sig själva som undersysselsatta – de skulle vilja jobba mer än de gör i dag.

Tänk, vilken outnyttjad förmåga! Vad skulle alla dessa människor kunna uträtta om de finge rätt chanser?

*

En allvarlig fundering: Hur kunde svensk arbetarrörelse låta en stor, dold arbetslöshet växa fram, vid sidan av den öppna? Fast vi hade Låginkomstutredningens resultat i händerna redan vid början av 1970-talet?

Denna utredning, beställd av den socialdemokratiska regeringen efter den omfattande jämlikhetsdebatten i slutet av 60-talet och ledd av LO:s ledande ekonom Rudolf Meidner, hade ju slagit fast genom sina delrapporter, att full sysselsättning är den allra viktigaste faktorn om man vill åstadkomma ett jämlikare samhälle. I en av delrapporterna, *Sysselsättning, arbetslöshet och förvärvshinder* författad av Ingrid Sjöberg och Kent Lundqvist, vilken ingick i utredningens levnadsnivåundersökningar, hade man också visat hur det fanns en betydande arbetslöshet som inte avspeglades i den vanliga statistiken.

Förändringar i arbetslivet gjorde att många inte längre platsade på jobben. Arbetsuppgifter försvann, tempot i jobbet skruvades upp, arbetsorganisationer slimmades i den allmänna kostnadsjakten. Människor blev slitna av sina arbeten, fysiskt, psykiskt eller kanske både och.

Det gjordes lovvärda försök med rehabilitering. Facken kämpade för att förbättra arbetsmiljöer och försöka anpassa arbetet till människorna i stället för tvärtom. Och många arbetsgivare ställde upp och samarbetade om detta.

Anpassningsgrupper verkade på många arbetsplatser för att både söka anpassa arbetsplatser, medverka till utbildning och hitta nya arbetsuppgifter för de anställda som inte längre kunde fortsätta med sina gamla. I anpassningsgrupperna ingick folk från både facket, arbetsgivarna och arbetsförmedlingen med syftet att förebygga arbetslöshet.

Men ändå, fler och fler ställdes vid sidan. Efter hand började man använda förtidspensionering som en utväg för de lite äldre anställda att klara sin försörjning. Förtidspensionering av arbetsmarknadsskäl. Många av de långtidssjukskrivna var i själva verket arbetslösa. Arbetslinjen kom i skymundan. Till sist blev kampen mot inflationen uttryckligen viktigare än sysselsättningen – i en svårsmält motsättning mot arbetarrörelsens tradition. Inflationsbekämpningen sattes som överordnat mål för all politik. Också den öppna arbetslösheten blev hög.

Och Låginkomstutredningen lades ner.

Jag vill hävda att betydligt större insatser borde ha gjorts för att förebygga arbetslösheten, både den öppna och den dolda. För att öka antalet arbetstillfällen. Men också rehabilitera och förkovra i stället för att bara se till att människor fick en viss inkomst. Särskilt tragiskt var att anpassningsgrupperna av olika skäl upphörde på 1990-talet.

Jag hörde till de ganska många inom arbetarrörelsen som i debatten försökte peka på den dolda arbetslösheten och föra fram idéer om nya insatser. Men det blev i stort sett verkningslöst. Andra uppgifter i politiken gick före. Och dessutom minskades insatserna i arbetsmarknadspolitik.

Det gick fram till de första åren på 2000-talet innan de borgerliga fick ögonen på det höga antalet förtidspensionerade och långtidssjukskrivna. Det var i samma veva som de bildade Alliansen. Raskt blev "utanförskapet" namnet på den dolda arbetslösheten. De borgerliga tog över arbetslinjen från arbetarrörelsen.

Utanförskapet fanns. Talespersoner från arbetarrörelsen förnekade eller bagatelliserade det. Men Alliansen å andra sidan, framför allt moderaterna, blåste upp det till orimliga proportioner. De räknade dit snart sagt alla som inte hade förvärvsarbete. Talade gärna om dem som "bidragstagare".

Att Sverige ändå hade världens högsta sysselsättningsgrad, det kom i bakgrunden. I valrörelsen 2006 lät det som att vårt land var ett av de mest arbetslöshetsdrabbade i hela världen. Så var det ju inte alls, snarare tvärtom. Men mycket fanns kvar att göra för att nå ännu längre, det var alldeles sant.

Socialdemokratiska debattörer i valrörelsen hade tafatta och dåliga svar. De borgerliga vann valet och regeringsmakten. De började med att försämra a-kassan och sjukförsäkringen och rusta ner arbetsmarknadspolitik, som ändå i någon mån bidrog till att hålla ner arbetslösheten. Nu skulle "trösklarna sänkas" till arbetsmarknaden och arbetsovilliga lockas och förmås att söka jobb i stället för att lyfta bidrag.

Det var en usel politik som de borgerliga förde. Den blev i stort sett verkningslös mot arbetslösheten. Men de borgerliga bjöds på en situation som de utnyttjade till åtta års regeringsinnehav och till att genomföra mycket stora skattesänkningar som tog bort mycket av samhällets handlingskraft.

Vi har alltså stora grupper som borde ges möjlighet att vara med och med sitt arbete bidra till ett bättre samhälle och en bättre värld.

Vilka uppgifter har vi framför oss? Vilka behov finns av ökade insatser av mänskligt arbete? I förra kapitlet försökte jag ge en del exempel: i äldreomsorgen, barnomsorgen, skolan och sjukvården finns stora behov av mera personal för att ge verksamheterna bättre kvalitet.

Dessutom kommer antalet äldre pensionärer att öka kraftigt de närmaste årtiondena. Det ställer ytterligare krav på både äldreomsorg och sjukvård. Samtidigt kommer stora grupper av anställda i vård och omsorg att själva gå i pension, vilket ökar rekryteringsbehovet än mer.

Vi behöver göra stora investeringar i så kallad infrastruktur i en snar framtid. Inte minst för att ställa om samhället så att det blir mera klimatsmart. Vi måste börja omställningen utan dröjsmål för att vrida utvecklingen åt rätt håll. Utbyggnad och underhåll av järnvägsnätet och produktion av förnybar energi är viktiga exempel, energieffektivisering av bostäder ett annat.

Vi behöver också öka bostadsbyggandet kraftigt och ge kulturen ett rejält handtag. Samtidigt kan det behövas en arbetstidsförkortning för att det ska bli mindre förslitning av människor.

Angelägna uppgifter i samhället finns det övernog av. Och för att klara dem behövs många fler huvuden och armar än som deltar i vårt arbetsliv i dag.

I Sverige kommer antalet invånare i de mest arbetsaktiva åldrarna (20-65 år) att öka med ungefär en kvarts miljon de närmaste tjugo åren. Detta enligt de befolkningsframskrivningar som SCB (Statistiska Centralbyrån) gör.

Men befolkningen i övriga åldrar (barn och pensionärer), där förvärvsarbete inte är så vanligt, kommer samtidigt att öka med nästan en hel miljon.

2014 går det på 100 personer i ålder 20-65 år 72 personer som antingen är under 20 eller över 65. 2034 kommer motsvarande tal att vara nästan 86. Försörjningsbördan kommer alltså att öka för dem som är i de åldrar som i första hand ska svara för förvärvsarbetet.

Utan invandringen skulle försörjningsbördan vara ännu större för åldersgruppen 20-65 år, både nu och ännu mera utpräglat om tjugo år.

Av befolkningen i de mest förvärvsaktiva åldrarna, dvs 20-64 år, är det i dag 81 procent som har ett jobb. Med tanke på den åldersfördelning befolkningen kommer att ha om femton-tjugo år kunde den andelen gott höjas till ca 85. Det skulle betyda ytterligare ca tre hundratusen personer som har ett jobb. I åldern över 65 kommer det troligen att vara ca hundratusen fler än i dag som väljer att ha ett jobb om de kan få. Och det skulle ändå finnas behov av fler invandrare på arbetsmarknaden än vad prognoserna har räknat med. Av ungdomarna, ålder 15-19, kommer troligen en högre andel att studera, så deras deltagande i arbetslivet kan komma att minska.

Sammanfattningsvis: Det vore inte fel om ytterligare en halv miljon människor kunde delta i arbetslivet i Sverige om femton-tjugo år. Både med tanke på angelägna arbetsuppgifter som borde göras och de mänskliga resurser vi kommer att kunna ha för att klara uppgifterna.

Det kommer med det här perspektivet att bli stora omställningar på arbetsmarknaden. Många ska byta från varuproduktion till tjänsteyrken och många nya ska in i arbetslivet. Men det här kommer inte att gå av sig självt. Det är inte bara att förmedla folk till nya arbeten och låta dem gå över från ett jobb direkt till ett annat. Det krävs att man ger människor rejäla chanser att skaffa sig nya kompetenser som behövs i de nya jobben

*

Vi måste ta väl vara på alla. Både dem som finns här i Sverige och dem som kommer hit.

Och alla måste ges ordentliga möjligheter att vara med i arbetslivet. Det ska vara en mänsklig rättighet.

*

Var någonstans i arbetslivet skulle Du bäst komma till Din rätt?

Den där frågan borde leda till att jag fick ett ingående samtal med min vägledare för att grundligt gå igenom mina möjligheter – mitt kunnande på olika områden, min fallenhet för olika slags jobb, min erfarenhet, mina intressen, vad jag skulle trivas med och kanske känna engagemang för. Kort sagt allt som skulle kunna ha betydelse för mitt val av arbete. Kanske skulle studiebesök, anlagstest eller arbetsprövning vara till hjälp? Och inom vilket område är utsikterna bäst att få ett jobb med något som jag tycker skulle passa mig? Tillsammans borde vi, vägledaren och jag, efter flera diskussioner kunna komma fram till ett eller flera intressanta jobbalternativ.

Nästa fråga: Vad är det som hindrar mig från att kunna få något av de intressanta jobben? Och hur kan man övervinna hindren? Utbildning som behövs? Praktik? Arbetsträning? Anpassning av arbetsplats? Rehabilitering? Borde jag kanske flytta till en annan ort? Man kan tänka sig en rad olika insatser, beroende på min egen situation.

Vad av detta är någorlunda rimligt, med hänsyn till olika omständigheter som möjligheterna att få jobb inom önskat område, kostnader och utbildningstid?

Under de här diskussionerna borde växa fram en handlingsplan som jag själv och vägledaren kommer överens om. En genomarbetad handlingsplan, värd namnet. Och jag borde kunna få stödåtgärderna som behövs bekostade, liksom stöd av vägledaren under hela resan fram till det nya jobbet. Jag ska själv riva hindren och därefter söka arbete. Men vägledaren ska visa vägen till de insatser som behövs, var jobb kan sökas och ge mig råd när det behövs. Vara "bollplank" och ge hjälp att orientera.

Det här stödet bör var och en ha rätt till genom en allmän arbetsförsäkring. Liksom en bra ersättning för sin egen försörjning under hela vägen fram till det nya jobbet.

En liten fundering: Visst vore det intressant att få en grundlig inventering av vad alla som går utan jobb eller är undersysselsatta skulle kunna åstadkomma, eller hur? Vilka idéer till verksamheter som kunde göra samhället och livet lite bättre skulle vi inte kunna få av en sådan genomgång? Ett slags summering av alla personliga handlingsplaner, fast avpersonifierad, förstås, det vore ingen omöjlighet, något vi skulle kunna få "på köpet". Någoting att tänka på.

*

Det sägs ofta att man bör "sänka trösklarna" till arbetsmarknaden. Både partierna i den borgerliga Alliansen, Svenskt Näringsliv och andra företrädare för det privata näringslivet talar sig varma för detta. När Alliansen vill minska det s.k. "utanförskapet" i arbetslivet så vill de åstadkomma detta framför allt genom "sänkta trösklar" så att fler kan få jobb.

Deras metod att få in fler människor på arbetsmarknaden innebär att det skapas en stor låglönesektor, där stora grupper ska arbeta med dåliga villkor i otrygga jobb. Här är några av recepten för deras "jobbpolitik", uttryckta i stark sammanfattning:

- Sänkta arbetsgivaravgifter för företagen när de har unga anställda
- Låga ingångslöner
- Mindre krav på utbildning för ungdomar som inte är särskilt studiemotiverade
- Större möjligheter för arbetsgivare att ha långa provanställningar och olika former av tillfälliga anställningar
- Skyldighet för arbetslösa att ta jobb framför att få t.ex. arbetsmarknadsutbildning. Arbetsförmedling ska enligt detta synsätt gå ut på att lära och förmå arbetslösa att söka jobb, nästan vilket som helst. Inte att stödja arbetslösa att göra sig rustade för att söka jobb som kräver andra kompetenser än de har i dag.
- Rut- avdrag för diverse s.k. hushållsnära tjänster och bidrag till företag för att sysselsätta arbetslösa med enklare arbeten.

Borgerlig "jobbpolitik" går ut på att förmå människor att söka arbete, vilket som helst, utan egentlig tanke på hur arbetet passar för dem och tar vara på deras möjligheter. Ersättningarna vid arbetslöshet ska vara

låga, vill de borgerliga; de arbetslösa ska fås att hellre ta jobb med dåliga villkor än under en övergångstid leva på ersättningar från samhälle eller socialförsäkringar, vilka därför bör hållas så knappa som möjligt.

Men ersättningar från a-kassor har aldrig varit så höga att de utgjort lockande alternativ till lön från förvärvsarbete. Den som tror att folk börjar söka arbete därför att a-kasseersättningen blir ännu lägre, annat än i enstaka undantagsfall, den har säkerligen aldrig upplevt hur det är att vara arbetslös.

Apropå att "sänka trösklar" och öka sysselsättningen i jobb med dåliga villkor: "Det finns inga dåliga jobb", säger ofta de som pläderar för "tröskelsänkningarna". Men varför ska då dessa jobb betalas sämre än andra? Och vad är det för idé att bekämpa arbetslöshet med att försöka få in människor i låglönejobb när det är sådana som i hög grad kommer att rationaliseras bort?

Bättre måste vara att ge människor möjligheter att växa, så att var och en kan kliva över alla trösklar till bra och passande jobb, som ger goda arbetsvillkor.

Alla måste få möjlighet att växa. Och vi bör ta till vara människors förmåga och möjligheter så väl som möjligt.

*

Tanken med den klassiska socialdemokratiska arbetsmarknadspolitik-
en, sådan den utvecklades från slutet av 1950- talet och framåt, uttryck-
tes så här av Gösta Rehn, LO-ekonomen som var denna politiks främste
inspiratör: "Att ge åt varje människa rätten att bli herre över sitt eget
öde."

Arbetsmarknadspolitikerna var en stor frihetsreform. Och den hade
grundläggande betydelse för strävan mot full sysselsättning, som svensk
arbetarrörelse drev framgångsrikt under årtionden.

*

Enköpings och Södertälje arbetarekommuner motionerade till den socialdemokratiska partikongressen 2013 om en allmän arbetsförsäkring.

Motionen föreslog att partiet under kongressperioden 2013-2017 ska pröva om en sådan försäkring skulle vara en användbar väg i arbetet för full sysselsättning och det goda arbetet.

Jag var en av fem partimedlemmar som väckte motionen: Lars Ag och Sune Gidgård i Stockholm, Helmuth Föll i Enköping och Stig Lahti och jag i Södertälje. Vi ville – och vill fortfarande – genom en allmän arbetsförsäkring återupprätta den goda arbetsmarknadspolitiken. Och vi vill vidareutveckla den, till ännu högre kvalitet och omfattning än när den var som bäst.

Vi vill bort från den situation som vi har i Sverige i dag, när många jobb inte kan tillsättas då det inte finns sökande som arbetsgivaren vill ha, samtidigt som hundratusentals är arbetslösa. Arbetsmarknadspolitik ska rusta människor för att ta de jobb som behöver göras. Jobb som de har förutsättningar och intresse för.

Vi vill bort från den situation där många har resignerat och, med det sätt som arbetsförmedlingen nu kommit att fungera, finner sökandet efter jobb meningslöst. Hos dem vill vi väcka nyfikenheten på de egna möjligheterna.

Arbetsförmedlandet ska ha en helt annan utgångspunkt, ett nytt arbets sätt, inte så mycket piskor och morötter. Det kräver stora och ofta hittills oprövade insatser för utbildning, rehabilitering, praktik, arbetsprovning, vägledning och mycket, mycket annat.

Det kostar pengar. Mycket pengar, till att börja med. Men betydligt mindre efter hand, när samhället kan få lägre kostnader för arbetslöshet och skatter från växande arbetsinkomster.

Ett skäl till att vi föreslog en allmän försäkring för detta, betalad av en lika allmän arbetsgivareavgift, är att det ska gå att båda upp tillräckligt med resurser för verkligt god arbetsmarknadspolitik.

Det ska vara en lagfäst medborgerlig rätt att få detta stöd att komma in i arbetslivet. Antingen man nu har förlorat sitt jobb eller söker jobb för allra första gången. Det är ett annat viktigt skäl. Det ska aldrig bli som 2006-2007, när de borgerliga efter sin valseger i sin första budget strök bort stora delar av de arbetsmarknadsåtgärder som fanns. Så enkelt ska

de inte kunna försvinna. Det här ska vara en lagfäst rätt för den enskilde, ekonomiskt garanterad i en socialförsäkring.

Ett tredje skäl att bygga samman arbetslöshetsförsäkring, arbetsmarknadspolitik, rehabilitering och gärna sjukpenningförsäkring visas av själva namnet arbetsförsäkring. Alltså inte arbetslöshetsförsäkring. Det är viktigt att inte bara försäkra inkomsten mot bortfall, utan att försäkra möjligheterna att få jobb, möjligheterna till en framtid. Det har sagts om a-kassan att den ska vara en omställningsförsäkring. Men gör den då till en omställningsförsäkring, en som verkligen leder till omställning!

Ett fjärde skäl: Starkare ställning för facket i lönepolitiken. En tredjedel av arbetskraften i Sverige (ålder 16-64 år) står i dag utanför a-kassorna. Men av dem som verkligen blivit arbetslösa är, grovt räknat, två tredjedelar oförsäkrade. Det är ett oerhört svårt hinder för det fackliga arbetet att säkra anständiga löner och goda arbetsvillkor i övrigt.

Mellan 100.000 och 200.000 arbetslösa som lever på det s.k. grundbeloppet (320 kr per dag, knappt 7.000 per månad) eller ännu mindre - de lockas varje dag att ta arbete till dåliga villkor, ofta sämre än villkoren i alla kollektivavtal. Det skapar en underbudskonkurrens om arbetsvillkoren som går på tvärs mot allt fackligt arbete. Det hindret, hotet, vill vi ta bort. Alla har rätt till anständiga levnadsvillkor och facket som försöker upprätthålla detta ska då inte motarbetas av lönedumping!

Ett femte skäl: Möjligheter till förebyggande åtgärder som minskar utslagning ur arbetslivet. Vår tanke är att en allmän arbetsförsäkring ska kunna skötas gemensamt av arbetsmarknadens parter på de delar av arbetsmarknaden där de träffar kollektivavtal om detta. Så kallade omställningsavtal. Sådana avtal finns redan i dag på en rad områden, och i kraft av dessa arbetar Trygghetsfonden (för LO/Svenskt Näringsliv), Trygghetsrådet (PTK/ Svenskt Näringsliv), Trygghetsstiftelsen (för den statliga sektorn) och nu senast Omställningsfonden (på det kommunala området). Med flera - totalt finns ett tiotal.

De här organen för parterna hjälper människor som blivit uppsagda av ett eller annat skäl att finna nya jobb. Framför allt ger de personlig vägledning till dem som blivit utan jobb, och det har fungerat betydligt bättre än arbetsförmedlingens motsvarande verksamhet på senare år (s.k. "coacher" t.ex).

Alliansregeringens initiativ med att låta arbetsförmedlingen hyra in "coacher", "etableringslotsar" etc. har inneburit att en i grunden god idé med personliga vägledare har förfuskats. "Coacher" och "lotsar" har inte kommit att arbeta på ett seriöst och genomtänkt sätt som man skulle ha kunnat göra.

De här omställningsorganen med uppdrag från arbetstagare- och arbetsgivarparterna har begränsade egna resurser att t.ex. bekosta utbildning. I en allmän försäkring skulle de få tillgång till alla tänkbara arbetsmarknadspolitiska medel. På så sätt skulle man få en kombination av god personlig vägledning och verkningsfulla åtgärder för att ge människor ny kompetens.

Men omställningsavtalen kan nå ett stycke vidare: De kan initiera och bli ett stöd för förebyggande insatser på arbetsplatserna, så att man så långt möjligt förhindrar mänsklig förslitning - fysisk eller psykisk - i arbetet och på så sätt motverkar utslagning ur arbetslivet. Anpassningsgrupperna, som med stor framgång verkade på många arbetsplatser på 1970- och 80-talen, med representanter för facken, arbetsgivarna och arbetsförmedlingen, bör kunna återuppstå i någon form.

Ett sjätte skäl: Inflytande för arbetstagarna. Förebyggande arbete på arbetsplatserna öppnar möjligheter till ökat inflytande för de anställda och för facket över arbetsplatsers och arbetsprocessers utformning och över arbetsorganisationen.

Ett sjunde: Rättvisan. En stor och växande del av arbetsmarknaden består nu av tillfälliga jobb, deltidsjobb, "inhopp" med kort varsel just då arbetsgivaren behöver, och så vidare. Där finns många som kommer att ha mycket svårt att ens arbeta ihop till ett arbetsvillkor för att kunna få ersättning från a-kassa.

Hur bra man än gör nuvarande a-kassa och även om åtskilliga som lämnat a-kassan 2007 och senare kommer att komma tillbaka som medlemmar, så kommer ändå många att stå utanför om kassan är frivillig och delvis betald med egenavgifter. Vi kan inte förmena stora grupper rätten till hygglig ersättning om de blir arbetslösa. Allrahelst inte som det är fråga om grupper med särskilt höga arbetslöshetsrisker.

Ett åttonde: Bättre riskspridning. En obligatorisk försäkring sprider riskerna över ett stort försäkringskollektiv, vilket är en styrka för alla allmänna socialförsäkringar. Man kan ge försäkringsskydd åt grupper

med stora arbetslöshetsrisker, som annars aldrig skulle kunna försäkras till rimliga avgifter. Avgifter bör betalas in för alla, solidariskt över hela arbetsmarknaden.

Ett nionde: Sysselsättningen. En allmän arbetsförsäkring skulle föra oss en god bit på vägen mot full sysselsättning. Många, många av de lediga jobb som står vakanta (50.000 i slutet av 2014, enbart hos Arbetsförmedlingen) skulle kunna fyllas av personer som i dag är arbetslösa, om det gavs bättre möjligheter än i dag för dessa arbetslösa att stärka sin kompetens. Full sysselsättning är de fackliga organisationernas bästa stöd i kampen för bättre arbetsvillkor.

Ett tionde skäl, slutligen: Att ha råd att vara med. Det bör vara lättare att värva medlemmar till facket om man slipper egenavgifterna till a-kassan. Då finns större möjlighet att få råd med avgiften till facket.

Det där sista brukar väcka invändningar hos många fackligt aktiva, som anser att det är lättare att få folk att bli medlemmar i facket om facket också har hand om a-kassan. De är rädda för att den fackliga organisationsgraden skulle sjunka allvarligt om försäkringen vid arbetslöshet skulle bli obligatorisk och den koppling mellan fack och a-kassa som finns - den är numera mest symbolisk - därmed skulle upphöra.

Denna fråga har till stora delar blockerat hela diskussionen om en allmän arbetsförsäkring. Många har undvikit att över huvud taget diskutera vår idé, av rädsla för att frågan om ett obligatorium skulle komma upp.

Det är sant att den historiska kopplingen mellan fack och a-kassor har spelat en stor roll för att höja och upprätthålla den fackliga organisationsgraden.

Men mycket talar för att det sambandet blir svagare och svagare. Allrahelst som det numera råder en i det närmaste total boskillnad mellan fackförbund och a-kassor; de har helt olika personal, man kan vara med i facket utan att tillhöra a-kassan och vice versa, a-kassornas verksamhet kontrolleras hårt av staten, som också bestämmer villkoren för deras verksamhet.

Det finns många andra och bättre argument för att värva medlemmar till facket, argument som har med dagens verklighet att göra. Att den frivilliga a-kassan skulle vara skäl för många att gå med i facket, det argumentet borde väga lätt jämfört med den starkare ställning som en

allmän arbetsförsäkring kan ge de fackliga organisationerna. Både lönepolitiskt och i möjligheter till inflytande på arbetsplatserna.

Det vore verkligen skada om denna tveksamhet om de nuvarande a-kassornas anknytning till facket skulle hindra en grundlig debatt om hela denna reformidé och de många andra aspekter och frågor som finns kring den.

I korta drag innebär vår idé:

- Att var och en som är arbetslös och söker jobb ska ha rätt till vägledning av en personlig vägledare. Tillsammans med vägledaren ska man göra en väl genomarbetad personlig handlingsplan för arbetssökande, praktik, utbildning, rehabilitering, anlags- och arbetsprövning, bostadsanskaffning på en ny ort eller vad det nu kan bli fråga om. Handlingsplanen ska givetvis kunna revideras efter hand, allt eftersom nya omständigheter kommer till.
- Att handlingsplanen ska utgå från vars och ens personliga förutsättningar, intresse och engagemang, som under det att planen utarbetas ska prövas och vägas mot den faktiska verkligheten: Vilka är de realistiska förutsättningarna för att få ett bra jobb, med rimliga insatser av utbildning, rehabilitering etc, och med hänsyn till efterfrågan på arbetsmarknaden?
- Att vägledaren ska vara "vägen in" i försäkringen för den enskilda sökande - hon eller han ska inte behöva irra omkring till olika instanser för att söka hjälp och stöd av olika slag, inte hamna "mellan stolarna" någonstans. Vägledaren ska givetvis inte svara för allting men hela tiden visa vägen till utbildningar, experter som behöver anlitas etc. Och ge råd och uppmuntran!
- Att varje vägledare samtidigt inte ska vägleda fler personer än att hon/han kan ägna var och en tillräckligt med tid och engagemang. Erfarenhetsmässigt inte mer än 15-20 personer samtidigt.
- Att förslaget till handlingsplan sedan ska godkännas av försäkringen innan den börjar sättas i verket.
- Att den sökande, så länge man arbetar med att upprätta och därefter följa handlingsplanen, har ersättning från försäkringen,

en ersättning som det går att leva drägligt på och som står i relation till tidigare inkomst för dem som haft sådan. Om man inte följer planen upphör ersättningen. Tiden som man får ersättning kan variera från fall till fall, beroende på omständigheterna för var och en. Ersättningsnivå, "golv" och "tak" ska givetvis vara klart bättre än i dagens a-kassor.

- Att kostnaden för försäkringen ska betalas av arbetsgivareavgifter. Inga egenavgifter.
- Att försäkringen ska kunna skötas av arbetsmarknadens parter på delar av arbetsmarknaden där parterna sluter kollektivavtal (omställningsavtal) om detta. Avtal som parterna givetvis kan bygga på, t.ex. med uppgörelser om förebyggande insatser på arbetsplatserna.
- Att staten ska ansvara för försäkringen på övriga områden, t.ex. för nytilträdande på arbetsmarknaden.
- Att man ska överväga att slå samman Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan till en enda myndighet ("Trygghetsverket?"). Detta för att minska risken för att folk "bollas" mellan olika instanser.
- Att man samtidigt ska överväga att slå samman sjukpenning och ersättning vid arbetslöshet till en enda sorts ersättning. Detta bl.a. för att regler och ersättningar ska bli precis desamma, vad än anledningen är till att man är förhindrad att förvärvsarbeta.

Hur stora kostnaderna och avgifterna skulle bli och hur avgifterna bör konstrueras måste utredas närmare. För att ge en allmän uppfattning om storleksordningar kan nämnas att den allmänna arbetsmarknadsavgift om 2,64 procent på lönesumman som tas ut ger sammanlagt ca 40 miljarder kronor. Totalt kostar arbetsmarknadspolitiken (inklusive arbetslöshetsförsäkringen) 2015 ca 70 miljarder kronor för staten, av vilket alltså netto ca 30 miljarder (ca 70-40) betalas direkt ur statskassan.

En stor del av dessa 30 miljarder betalades å andra sidan av medlemmarna i a-kassorna. Deras egenavgifter har höjts kraftigt, och många medlemmar har därför lämnat kassorna. Efter hand har avgifterna sänkts något igen, och kassorna tagit igen en del av minskningen.

Om arbetsmarknadsavgiften höjs till fem procent av lönesumman ger det ca 75 miljarder kronor, ett tillskott med ca 35 miljarder kronor som kan användas för en ambitionshöjning inom den tänkta ramen för en allmän arbetsförsäkring, inklusive att man helt skulle avskaffa de enskildas medlemsavgifter (i dag totalt ca åtta miljarder kronor per år).

Det är angeläget att återställa villkoren i nuvarande arbetslöshetsförsäkring till vad de var innan de borgerliga försämrade den efter valet 2006 samt att inkomsttaket höjs väsentligt. Något som också den nya S/Mp-regeringen föreslog i sin vårändringsbudget 2015 och som när detta brev läses också har beslutats av riksdagen. Men i längden kommer detta inte att vara tillräckligt med de ambitioner som arbetarrörelsen bör ha när det gäller förhållandena i arbetslivet.

Vi har arbetat med den här idén sedan 2006. Vi började strax efter att Socialdemokraterna hade förlorat valet på frågan om jobben.

Allt fler ger oss rätt när det gäller olika inslag i vår idé om en allmän arbetsförsäkring.

Partiordföranden Stefan Löfvén har i sin kritik av arbetsförmedlingen av i dag sagt att det vore bra med olika aktörer när det gäller arbetsförmedling, aktörer som kan få ansvaret för vissa avsnitt av arbetsmarknaden. Och han har sagt att arbetsförmedlingen måste jobba på ett betydligt mer aktivt sätt.

De gemensamma organ som parterna på arbetsmarknaden har inrättat för att hantera de omställningsavtal som träffats för olika delar av arbetsmarknaden är, som vi ser det, utmärkta exempel på aktörer som skulle kunna få ökat ansvar. Samt få större resurser att sätta in direkta åtgärder som stöd för människor som behöver komma tillbaka in i arbetslivet. I vår motion föreslog vi att de ska kunna få just en sådan roll. Samt ett betydligt aktivare sätt att arbeta med arbetsförmedling än vad vi ser i dag.

Tomas Eneroth, vid den tiden Socialdemokraternas talesperson när det gäller socialförsäkringar, sa enligt Dagens Nyheter 28/11 2012 att arbetslöshetsförsäkringen också borde kunna innefatta aktiva åtgärder för att göra det lättare för den arbetslösa att komma in på arbetsmarknaden. Just den idé som är en bärande tanke bakom vår motion: Arbetsmarknadspolitik, rehabilitering och arbetslöshetsförsäkring bör byggas ihop till ett fungerande helt.

Också fackliga organisationer börjar sälla sig till dem som kan tänka sig en obligatorisk försäkring så att inte alltför många ska stå utanför.. Ett viktigt exempel på detta är Byggnadsarbetareförbundets avdelning Stockholm-Gotland ("Bygg- Ettan") som motionerade om detta till LO-kongressen 2012.

Men vi känner också att det finns oklarheter i idén, punkter där vi är tveksamma om hur den bör utformas, vi är beredda på att det kan finnas stötestenar som i värsta fall innebär att man måste välja andra vägar än denna för att förnya arbetsmarknadspolitik och socialförsäkringar. Men vi tror ändå på den grundläggande idén bakom en allmän arbetsförsäkring.

Till exempel är vi osäkra på vad som är bästa utformningen av försäkringen när det gäller avgränsningen mot den allmänna utbildningen och mot studiemedelssystemet. Var ska skolans ansvar sluta och arbetsförsäkringens ansvar börja? Hur ska studier vid universitet och högskolor samordnas med arbetsförsäkringen? Vilken åldersgräns eller vilka åldersgränser ska vi ha för när försäkringen ska börja respektive upphöra att gälla?

Socialdemokraterna har också fört fram idén om en "kompetensförsäkring" som skulle garantera att alla fick rätt till en viss personalutbildning eller liknande för att öka och aktualisera sina kunskaper och sin kompetens i det egna arbetet. Möjligheterna till sådan utbildning har hittills varit mycket ojämnt fördelade. Alla borde få del av sådana möjligheter. Det livslånga lärandet borde ju också präglade hela vårt utbildningsväsen och vara en av grunderna för samhällsutvecklingen. Rätten att ta studieledigt bör kombineras med en rimlig ersättning för inkomstbortfall. Kan även de här uppgifterna arbetas in i en allmän arbetsförsäkring? Eller vore det att bygga in för många uppgifter i försäkringen? Bör man i stället söka andra vägar att tillgodose de mycket angelägna behoven av livslångt lärande?

Det finns ännu mer att diskutera innan man tar ställning. Våra tankar får betraktas som en idéskiss att utgå ifrån, även om denna på en del punkter är ganska detaljerad för att vi ska kunna beskriva idén så konkret som möjligt. Men förutom att vi själva helhjärtat tror på de stora dragen i vår idé är vi övertygade om två saker:

Idén är så pass god att den förtjänar att genomlysas på allvar av en arbetsgrupp som består av personer såväl med förankring i partiet som

i fackliga organisationer. Så långt tror vi att alla borde kunna vara ense med oss, alldeles utan att man behöver ha tagit ställning till själva idén.

Vi kunde inte övertyga partikongressen 2012 om att undersöka vår idé närmare. Men den har på inget sätt blivit inaktuell genom detta. Och den kommer att vara aktuell länge. Vi kommer att ta upp frågan igen, övertygade om att den till sist ska tas upp till diskussion på allvar.

Vi behöver framåsyftande reformer att slåss för. Reformers som kan engagera och entusiasmera, inte bara aktiva i partier utan stora skaror väljare. En allmän arbetsförsäkring tror vi mycket väl kan bli en sådan. De borgerliga må föreslå en obligatorisk, statlig arbetslöshetsförsäkring. Men tanken som vi väckt är något mycket mer. En frihets- och trygghetsreform. En allmän arbetsförsäkring.

Kapitel 5

Riv segregationens murar

Sverigedemokraterna har pekat ut invandringen till Sverige som det allt annat överskuggande samhällsproblemet. Risken är stor att de lyckas övertyga stora delar av svenska folket om att detta skulle vara sant.

Att invandringen till Sverige just nu är stor ställer oss naturligtvis inför problem. Men problemen är hanterliga och absolut inte de enda vi har. Vi kan ju jämföra med de problem som grannländerna till Syrien och Irak har med att ta hand om sina flyktingströmmar och de problem som flyktingarna själva har i flyktingläger vid gränserna där.

Vi gör klokt i att avdramatisera frågan och jobba intensivt med integrationen av de nytillkomna svenskarna i vårt samhälle. Det kan vi bli ganska duktiga på, bara vi lägger manken till. Och lyckas vi bra kommer vi också att ha tjänat rätt så mycket, vi i Sverige, på att ha fått ett ganska ungt befolkningstillskott som har en hel massa användbart kunnande med sig i bagaget.

Tänk bara: En sextonåring som har vuxit upp här i landet har kostat sina föräldrar och samhället flera miljoner under uppväxttiden i mat, kläder, bostad, skola och mycket annat. När en person i tonåren eller något äldre kommer till Sverige från ett annat land, så har vi detta nästan alldeles gratis. Ifall man nu inte värderar det i humanitet utan i pengar. Om det kostar några hundra tusen i att hjälpa vederbörande in i vårt samhälle och vårt arbetsliv, så blir det längden en mycket god affär.

Det här är något som vi absolut måste lyckas med. Det är både rättvist och ekonomiskt bra. Det är också en förutsättning för att vi ska motverka att främlingsfientlighet och trångsynthet breder ut sig.

En bra arbetsmarknadspolitik i den anda som med framgång bedrevs i Sverige under en stor del av 1900-talet skulle öppna nya möjligheter för nyanlända invandrare. Särskilt om denna politik ingår i en allmän arbetsförsäkring som jag beskrev i förra kapitlet. De nyanlända skulle med sådant stöd lättare komma in i arbetslivet och i det svenska samhället utan onödiga dröjsmål.

Utlandsfödda har arbete i klart mindre grad än personer födda i Sverige. Till en del beror detta på att många har varit ganska kort tid i Sverige. Men språksvårigheter, bristande kontaktnät och även fördomar hos arbetsgivare har betydelse.

Flyktingar och anhöriga till dem har allra svårast att komma in på arbetsmarknaden. Två flyktingar av tre har jobb efter tio år i Sverige visar en undersökning av dem som kom till Sverige åren 1997-1999. Det är bra mycket mindre än det borde vara.

Hur stabil denna sysselsättning är är osäkert. I Dagens Nyheter 4 mars 2015 kunde man läsa att flyktingar som kom till Sverige 2004 efter tio år inte har högre medianinkomst än 11.000 kronor per månad och att många är beroende av försörjningsstöd från kommunen.

Arbetslösheten bland de utlandsfödda är över 17 procent (uppgifter från andra kvartalet 2014). Bland inrikesfödda är den knappt sju procent. Det är också högt men bland de utlandsfödda är den alltså mer än 10 procentenheter högre. Skillnaden motsvarar mer än 100.000 personer som skulle ha ett jobb om den öppna arbetslösheten bland de utlandsfödda skulle gå ned till samma nivå som för dem som är födda i Sverige.

Det är en utmaning för politiken att se till att människor som kommer hit från andra länder också kommer in i arbetslivet i samma utsträckning som andra.

Det är särskilt viktigt med snabba insatser. Så snart det över huvud taget är möjligt efter ankomsten till Sverige bör de som kommer hit få stöd och hjälp att komma i arbete. Ju längre tiden går innan dess, desto svårare blir det.

Allra mest beroende av snabba insatser för att komma i jobb är de många flyktingar som kommit hit de allra senaste åren. Ökningen av flyktingströmmen skärper kraven på politiken.

Den stora flyktinginvandringen ställer vårt samhälle inför uppgifter där en allmän arbetsförsäkring skulle vara en alldeles särskild styrka och ge stora möjligheter att få in nyanlända i det svenska samhället på ett positivt sätt.

Redan kort tid efter ankomsten kan då den nyanlända börja diskussioner med en personlig vägledare om en handlingsplan.

Processen måste börja med att noga ta reda på vad den nyanlända personen kan och har för kvalifikationer men också vad hon eller han är intresserad av och helst av allt skulle vilja arbeta med. Det som kallas för "validering", det vill säga värdering av tidigare betyg och av kompetenser på olika områden blir av stor betydelse för hur den personliga handlingsplanen ska utformas. Och inte bara meriter som finns på papper bör värderas utan också andra kunskaper och färdigheter. Det kan bli tidskrävande, men man måste satsa nog med tid och resurser på detta för att kunna göra rätt bedömning.

Från första stund ska naturligtvis den nyanlända börja lära sig svenska språket. Så snart det går ska undervisningen kompletteras med språkpraktik på arbetsplatser där svenska är det normala samtalspråket. Alltså: en del av utbildningen på skolbänken, varvat med vissa dagar på en arbetsplats.

Parallellt med utbildningen i grundläggande svenska ska förberedelserna fortsätta för att den nyanlända ska komma in i arbetslivet på ett bra sätt. När den "skräddarsydda" handlingsplanen är klar ska man börja den kompletterande utbildning och de andra förberedelser som står i den.

De problem som uppstår i samband med hög flyktinginvandring kan visserligen vara stora ibland. Men inte värre än att de går att hantera. Ett viktigt medel för detta är en genomtänkt arbetsmarknadspolitik där man liksom förr är beredd att ta till okonventionella medel, om det skulle behövas.

Den borgerliga regeringen tänkte ändå ganska rätt när den införde "etableringslotsar" och individuella handlingsplaner för nyanlända.

Men genomförandet blev hafsigt och kom att motverka sitt syfte. Det förstörde en god idé. Det skulle ha behövts betydligt mera resurser för vägledning än de i all hast anskaffade "lotsarna". De var ofta inte utbildade för sina uppgifter och jobbade i många fall för lyckosökande "ak-

törer” på en ”marknad” för integration. Målet var att snabbast möjligt placera den nyanlända i ett jobb, utan närmare tanke om vilka möjligheter som fanns att ta vara på hos personen och i hennes/hans kompetens och engagemang.

Arbetsförmedlingens nya ledning avskaffade med rätta etableringslotsarna i början av 2015 för att börja ersätta dem med vägledare i arbetsförmedlingens egen regi. Med en verksamhet uppbyggd på en allmän arbetsförsäkring och grundidéen bakom den kan man få ett ännu bättre verktyg för att ge nyanlända god plats i det svenska arbetslivet. Det kan ge bra integration.

*

Bostadspolitiken måste också användas medvetet som ett verktyg i integrationen av nyanlända till Sverige, i nära samspel med skol- och arbetsmarknadspolitik.

Det här bör man betona alldeles särskilt: I nära samspel med annan politik. Det är absolut nödvändigt på alla möjliga samhällslivets områden, att olika verksamheter samverkar för att det ska bli så effektivt som möjligt och för att åtgärderna ska stödja och inte riskera att motverka varandra.

Den ökade invandringen, både av flyktingar och andra, ställer givetvis krav på fler bostäder i största allmänhet. Det har också blivit en omfattande trångboddhet i vissa stadsdelar där det bor särskilt många nyanlända.

Den så kallade ebo-lagen innebär en rätt för flyktingar att i stället för att bo i Migrationsverkets flyktingboenden kan välja annan bostad som de har skaffat själva. Den del av bidraget till deras försörjning som annars dragits av som hyra kan då användas för hyra av den bostad de själva letat upp.

Detta har medverkat till att det är mycket vanligt att inte bara ensamstående personer utan hela familjer bor inneboende hos lägenhetsinnehavare som ursprungligen kommer från samma land som de själva. Inte så sällan bor de hos släktingar eller personer som kommer från samma

trakt. På samma lägenhetsdörr kan det inte så sällan sitta en rad papperslappar med olika namn på personer som bor i lägenheten.

Det kan givetvis ofta vara bra för nyanländas möjlighet att orientera sig i det svenska samhället och få en första hjälp till en bra start om de kan stödja sig på släktingar, gamla vänner och andra landsmän som varit här en tid. Och en känsla av otrygghet av att annars vara ensam i ett främmande land kan förhindras av att man är i nära släktingars sällskap, den betydelsen ska inte underskattas. Men detta går ofta alldeles för långt så att det leder till att grupper isolerar sig. En isolering som bör brytas.

Att bygga bostäder i kommuner som hittills har tagit emot få invandrare är självklart viktigt för att fördelningen mellan olika kommuner ska bli rimligare. Men också i kommuner med hög andel invandrare, koncentrerade till vissa bostadsområden, är det i många fall angeläget med ett högt bostadsbyggande, både för att bryta grupperns isolering, lindra segregationen och minska trångboddhet och allmän bostadsbrist.

Om man bygger i andra områden än de redan invandrartäta har man en ny möjlighet att nå en allsidig sammansättning av befolkningen. Unga människor, både ensamstående och familjer som hett eftertraktar en ny bostad, äldre som söker en mindre lägenhet, flyktingfamiljer som inte längre behöver bo inneboende, alla kan få en chans att etablera sig där. Kontakter med grannar och skolkamrater hjälper till att utveckla de utlandsföddas och deras barns förmåga att tala svenska, och så vidare.

Inte så sällan har jag hört familjer som invandrat till Sverige och bor i ett område som nästan helt befolkas av invandrare klaga: "Här bor ju inga svenskar. Jag vill ha kontakter och bli en del av det svenska samhället. Men i det här området bor bara folk som kommit hit från andra länder. Många från samma land som jag själv."

Bostadspolitiken är av central betydelse om man vill ha en god integration av nyanlända till Sverige. Den måste gå hand i hand med ansträngningarna för att de ska komma in i arbetslivet och utveckla svenska språket. Ännu ett skäl för en framsynt bostadspolitik. (Se vidare kap. 8 "Ett nytt miljonprogram"!)

Man borde sätta stora frågetecken för systemet med friskolor, skolpeng och fritt skolval i samband med integrationen. Det systemet ger möjligheter för familjer med mera "svensk" bakgrund att låta sina barn lämna skolor där många barn från invandrarfamiljer bor. Följden blir att vissa skolor domineras av barn med andra modersmål än svenska. Man missar då att färdigheterna i att uttrycka sig på svenska utvecklas, inte bara på lektionstid utan också under raster, fritid och samvaro med skolkamrater. Så även kunskapen om kulturella och sociala "koder" och om det svenska samhället.

Det här är en svår avvägningsfråga. Det fria skolvalet har också sina fördelar. Även för integrationen. Till exempel när barn från invandrarfamiljer väljer att gå i skolor där elevsammansättningen är mera normal och där framför allt språkutvecklingen i svenska blir bättre. Man kanske får fundera ytterligare ett varv innan man föreslår att det fria skolvalet ska slopas. Kanske kan det begränsas på något intelligent sätt, jag vet inte riktigt. Och de allra flesta skolbarn och deras föräldrar väljer ju även i dag att gå i den kommunala skola som ligger närmast där de bor.

Men:

- om arbetsmarknadspolitiken byggs ut, helst i form av en allmän arbetsförsäkring,
- om bostadspolitiken kan medverka till att sammansättningen av befolkningen blir mera allsidig i bostadsområdena,
- om skolans resurser fördelas bättre mellan olika skolor med hänsyn till deras verkliga behov och
- om skolornas kontakter med arbetslivet kan ge eleverna kontakt med och erfarenheter av förhållandena på bra arbetsplatser, då tror jag vi kan komma till rätta med den segregation som finns på många håll i dag.

Vi är alla världsmedborgare, födda med samma rätt till ett hyggligt liv.

Kapitel 6

Schysta villkor i jobbet

I slitsamma och otrygga jobb betalar de arbetande en del av produktionskostnaderna med minskat välbefinnande och försämrad hälsa. Kroppsligen eller psykiskt, inte så sällan bådadera. Kostnader som aldrig kommer upp som poster i resultat- eller balansräkningar. Företag med målet att ge största möjliga vinst, uttryckt i pengar, noterar inte sådant. Deras strävanden är att undvika kostnader och krav som kommer från dem som utför arbetet, krav på att de arbetande ska få sin del av produktionsresultatet och slippa betala med en del av sig själva.

Fackligt arbete, kollektivavtal, politisk kamp, lagar och regler kan skydda de arbetande. Företag som drivs i vinstintresse däremot vill ha arbetskraft som kan vara "flexibel" och anpassa sig till villkor som deras verksamhet ställer upp.

*

Att stå till förfogande på de tider som företaget behöver, och ingenting annat, det är en egenskap hos arbetskraften som många arbetsgivare gärna vill se.

En ny och mycket otrygg arbetsmarknad har vuxit fram de allra senaste årtiondena. En utkantsarbetsmarknad, med sämre och otryggare villkor än på den övriga arbetsmarknaden där fasta anställningar - tillsvidareanställningar - är normen.

2014 hade i medeltal 746 000 människor i Sverige tidsbegränsad anställning enligt SCB:s arbetskraftsundersökningar. Över 80 000 fler än två år tidigare.

Av alla tidsbegränsade anställningar utgjordes enligt en artikel i Tiden, april 2012 av Linnea Björnstam och Ulrika Vedin ("Med unga som

murbräcka") 68 procent av s.k. "allmän visstidsanställning". I dagens läge skulle det betyda en halv miljon människor med "allmän visstidsanställning, ungefär tio procent av hela arbetsmarknaden. En sådan anställning kan enkelt avslutas av arbetsgivaren så snart en "visstidsperiod" har gått ut. Det ger arbetsgivaren en praktiskt taget oinskränkt makt.

Större delen av alla med "allmän visstidsanställning" har antingen "behovsanställning" eller "timanställning med schema", vilket kan betraktas som de osäkraste formerna av tidsbegränsad anställning.

Det finns flera grupper som har svag eller ingen anknytning till den reguljära arbetsmarknaden. Dit hör givetvis praktiskt taget alla öppet arbetslösa. Framför allt de som inte kan få någon inkomstrelaterad ersättning från a-kassa, och det är de allra flesta. Så finns en stor grupp latent arbetslösa, som skulle söka jobb om de kunde finna ett passande arbete som de ansåg sig ha chans att få. Andra är undersysselsatta, enligt arbetskraftsundersökningarna – de har jobb men skulle vilja arbeta mer. Många är ensamföretagare eller fria yrkesutövare bara därför att de inte funnit någon acceptabel anställning och har en otrygg ofta mycket knapp försörjning.

Totalt är minst en miljon människor på eller strax utanför denna mycket otrygga arbetsmarknad. Ofta växlar de mellan kortare jobb och arbetslöshet. De är en reservarmé som i hög grad står till arbetsgivarnas förfogande så att de kan anlitas precis på de tider som arbetsgivarna behöver. Inte annars. Men "just in time", som det kallas

De flesta i reservarmén kommer aldrig i kontakt med vare sig a-kassor, fackföreningar eller kollektivavtal.

- Många fastnar i ständig rundgång mellan tillfälliga arbeten, perioder av arbetslöshet, ofrivillig deltid osv.
- Många har blivit moderna tiders "daglönare", som ständigt går och väntar på ett sms från en arbetsgivare som kan erbjuda några timmars eller några dagars "påhugg".
- Andra har arbetsscheman som ger alldeles för få timmar i veckan, och/eller innebär arbete på obekväma tider.
- I många fall är personalen anställd av ett bemanningsföretag, som har att öka eller minska verksamheten så snart det beställande företaget så begär. Så kan företag komma förbi lagar och avtal som är avsedda att ge personalen en rimlig anställningstrygghet.

Allt detta medverkar till att människor tvingas anpassa sig till företagens krav att bara betala för personal just de timmar och dagar då företagen själva behöver insatser av personal, inte annars. "Flexibilitet" kallar företagen detta. Men det är människorna som ska vara "flexibla" och stå till förfogande, inte företagen eller produktionen, enligt denna tanke.

*

Ett allt större antal medborgare i andra länder arbetar för utländska entreprenadföretag från EU-länder till villkor betydligt sämre än vad som föreskrivs i svenska kollektivavtal. Den nuvarande lagen – den s.k. Laval-lagen – förbjuder svenska fackliga organisationer att gå i konflikt för att få till stånd svenska avtal på dessa arbetsplatser i Sverige. Lagen stiftades under regeringen Reinfeldt med motiveringen att inte sätta EU:s konkurrensregler ur spel. Att man med detta medverkade till orättvis konkurrens med svenska företag, bundna av svenska kollektivavtal, det bortsåg alliansregeringen ifrån.

Laval-lagen betyder att fackliga organisationer i Sverige inte kan få insyn i den verksamhet som dessa EU-baserade företag driver i vårt land och inte bevaka de anställdas rättigheter, till exempel vad gäller arbetsmiljön och åtgärder för att hindra arbetsplatsolyckor. För detta skulle krävas att företagen tecknar svenska kollektivavtal, och det motverkas av Laval-lagen.

I åkerinäringen är problemet med utländsk underbudskonkurrens särskilt stort. Transporter med långtradare från vissa andra länder kan bli betydligt billigare än med svenska bilar, eftersom de utländska chaufförernas arbetsvillkor i dessa fall är mycket sämre än vad som står i svenska kollektivavtal, skatter lägre och säkerhetskrav lindrigare för de utländska fordonen. Detta bör mötas bland annat med den vägslitageavgift som den svenska regeringen nu utreder och som skulle kunna göra kostnadsbelastningen mera rättvis mellan svenska och utländska fordon.

För att få komma och arbeta i Sverige från ett land utanför EU räcker det att man har ett erbjudande om jobb från en arbetsgivare till arbetsvillkor som minst motsvarar vad som är branschpraxis i Sverige. Facket

ska ges möjligheter att yttra sig över erbjudandet, men erbjudandet är inte juridiskt bindande. De verkliga arbetsvillkoren kan bli betydligt sämre. Facket har inte rätt eller möjlighet att gå in och granska detta.

Reglerna skärptes visserligen sommaren 2014 så att Migrationsverket fick rättsligt stöd att göra efterkontroller för att se om arbetstagaren börjat sitt arbete och om de erbjudna arbetsvillkoren uppfylls, i synnerhet lönen. Men Migrationsverkets resurser att bevaka medger inte annat än stickprovskontroller, så de arbetande får ofta arbeta till mycket dåliga villkor. De kan ställas i svåra situationer om de råkar ut för oseriösa arbetsgivare.

Kollektivavtalets ställning i arbetslivet är av central betydelse, framför allt för att skydda de anställdas intressen men också för att motverka att seriösa arbetsgivare utsätts för orättvis konkurrens av andra som försöker konkurrera genom att ge sämre villkor för sina anställda. Av flera skäl är det viktigt att de fackliga organisationerna ges rätt och möjlighet att arbeta aktivt för kollektivavtal på alla slags arbetsställen.

Om det inte finns kollektivavtal på en arbetsplats och arbetsgivaren inte klarar av eller struntar i att betala in socialförsäkringsavgifter, lagstadgade eller privata, kan de anställda försättas i mycket svåra lägen. De kan till exempel förlora rätt till sjukpenning eller pension.

En anställd har heller inte rätt att få veta om socialförsäkringsavgifterna har betalats in för hennes eller hans räkning. Man kan inte ens att kontrollera att arbetsgivaren sköter om det där som gäller ens egen personliga trygghet.

Dessutom: Den bristande öppenheten kan ge möjlighet till skattefusk och ekonomisk brottslighet. Precis som den omständigheten att det är belagt med sekretess vilka företag som tar emot stöd i olika former från arbetsförmedlingen. Det har vi fått tydliga exempel i Södertälje, där jag bor. Två stora härvor av eko-brott har rullats upp här och lett till omfattande åtal och långvariga rättegångar. Den ena gäller fusk med personliga assistenter, den andra med hemtjänst. I båda fallen verksamheter som betalas av skattepengar, i båda fallen stora belopp som betalats för tjänster som aldrig utförts eller för verksamheter som inte borde ha blivit av.

Att hindra att människor slits och skadas i arbetet är viktigare än att försöka lindra och lappa ihop skadorna efteråt. Det skrev jag om i det förra kapitlet, det som handlar om en allmän arbetsförsäkring.

I alla tider har det varit arbetsgivarna som bestämt hur arbetet ska organiseras och som inrättar arbetsplatserna så att man når högsta möjliga effektivitet. Såväl i privata näringslivet som i statlig och kommunal verksamhet. Fackligt arbete, avtal och lagstiftning har gjort att man tagit mer och mer hänsyn till människan i arbetsmiljön. Vilket dessutom i sin tur ofta har lett till ännu effektivare arbete. Många arbetsgivare har nu också insett att arbetsresultatet blir bättre ju mer de arbetande kan påverka sin egen arbetssituation och utveckla egna idéer om hur jobbet ska läggas upp.

Arbetsgivare har också, steg för steg, blivit mer och mer medvetna om hur viktigt det är att ta vara på personalen och förhindra förslitning och olyckor. På många arbetsställen läggs ner stora resurser på ergonomi, på att utforma arbetsmiljön och anpassa arbetet med hänsyn till dem som ska utföra det.

Tack vare medbestämmandelagen, som infördes på 1970-talet, har de lokala fackliga organisationerna fått möjlighet att förhandla med arbetsgivaren om frågor som dessa. De kan därigenom driva på utvecklingen i riktning mot anpassning av arbetet till människan i stället för tvärtom. Arbetstagarna kan få större möjligheter att påverka sin egen arbetsplats och arbetssituation och dessutom hela arbetsorganisationen.

Anpassningsgrupper, där det lokala facket, arbetsgivaren och arbetsförmedlingen samverkade, var i verksamhet på många arbetsplatser på 1970- och 80-talen. Anpassningsgrupperna medverkade till att många som inte kunde fortsätta jobba precis som förut antingen fick arbetsplats och kanske arbetsuppgifter bättre anpassade till dem själva eller till att de kunde omplaceras till andra jobb i stället för att bli arbetslösa. Men på 1990-talet togs förutsättningarna för anpassningsgrupperna bort, vilket ledde till att många slogs ut från arbetslivet.

För att stärka den enskildes och fackets rättigheter och möjligheter att bevaka att anställda inte utnyttjas behöver ett helt knippe angelägna reformer genomföras som gäller arbetslivet:

- Anställningsformen "allmän visstidsanställning" ska avskaffas. Tillsviareanställning ska vara huvudregeln, tidsbegränsade anställningar ska bara förekomma då det finns en direkt anledning till detta, t.ex. vikariat för någon som är sjuk eller tjänstledig eller att man anställs för ett visst projekt.
- Laval-lagen måste slopas. Facket måste kunna agera för kollektivavtal gentemot utländska entreprenörer precis som man kan gentemot svenska firmor.
- Arbetserbjudanden som ges för till invandrande arbetstagare för att de ska få tillstånd att arbeta i Sverige ska liksom hittills tydligt innehålla uppgifter om erbjuden lön och andra arbetsvillkor men måste göras juridiskt bindande. Facket ska ha rätt att bevaka att de angivna villkoren följs.
- Var och en som anställs för ett jobb ska ha rätt att innan anställningen börjar få ett anställningsbevis av arbetsgivaren. Ett bevis som är rättsligt bindande och där arbetsvillkoren anges tydligt.
- På lönebesked som arbetsgivare ger sina anställda ska det vara en obligatorisk uppgift hur mycket som för den anställdes räkning under avlöningsperioden betalats in i preliminärskatt och i avgifter för olika socialförsäkringar, lagstadgade såväl som avtalsbundna. Lönebeskedet ska juridiskt betraktas som ett kvitto på detta.
- Ett huvudentreprenörsansvar måste införas på alla arbetsställen där inhyrda entreprenörer eller bemanningsföretag verkar. Huvudentreprenören ska ha övergripande ansvar för t.ex. arbetsmiljön och för att de inhyrda företagen sköter sina lagliga åligganden gentemot samhället och sin personal.
- Arbetsmarknadens parter bör sluta ett nytt huvudavtal om förebyggande åtgärder mot arbetsskador och medbestämmande för de anställda vad gäller arbetsorganisation och anpassning av arbetsplatser till dem som utför arbetet.
- Anpassningsgrupperna bör återinföras i någon form och samordnas med en allmän arbetsförsäkring.
- Lagen om uthyrning av arbetskraft måste ändras så att det blir förbjudet att personal hyrs ut och hyrs in för stadigvarande arbetskraftsbehov. Det ska inte vara möjligt att kringgå lagen om

anställningsskydd genom att säga upp personal och därefter hyra in folk för att utföra dessa arbetsuppgifter.

Kapitel 7

Sjukvårdsförsäkring – något att sätta in tänderna i

En av mina goda vänner, en kvinna som blev pensionär för några år sedan, har tillsammans med sin man de senaste sju åren måst betala etthundrafemtiotusen kronor ur egna plånböcker på att båda skulle få ordning på sina tänder. Helt nödvändiga operationer för att kunna äta ordentligt, prata och umgås obehindrat med andra.

Det började för ungefär 50 år sedan. Min goda vän födde en son. Hon hade järnbrist under graviditeten och det fick återverkningar på både hennes egna tänder och sonens.

1978 satte en tandläkare en brygga i hennes överkäke.

Den höll i fjorton år. 1992 var det dags för nästa stora ingrepp i munnen. Men senare skulle det visa sig att detta ingrepp blev ett fuskjobb. Tandläkaren gjorde inte ordentligt rent i underlaget för den nya bryggan och en rotfyllning i underkäken gick inte ända ner i tandens rötter.

2008 höll det inte längre. Min goda vän och hennes man flyttade tillbaka till Södertälje, där också jag bor och där vi har blivit bekanta med varandra under lokalt föreningsarbete. En ny tandläkare i vår stad fick ”städa upp” efter fuskjobbet. Tand efter tand i överkäken fick rensas bort och där blev slutresultatet en protes som var svår att få att passa ordentligt. I underkäken fanns egna tänder att rädda, men jobbet blev omfattande, med titanskruvar, stifttand och mycket annat. Först i år, 2015, blir hela renoeringen klar.

Maken hade också stora problem med sina tänder. Operationerna i hans munhåla pågår alltjämt när jag skriver detta, så man vet ännu inte vad alltsammans slutar med, varken vad gäller plågorna eller notan.

- Tänderna hör väl ändå till kroppen, säger min goda vän när hon har berättat om vad hon själv och hennes man har gått igenom, både med behandlingar och kostnader.

- Det borde väl vara nog med att det är plågsamt, både att ha ont i tänderna och att sitta hos tandläkare. Att man dessutom ska bli nästan ruinerad på kuppen är orättvist. Allrahelst om fuskjobb av tandläkare har gjort problemen etter värre. När det gäller annan sjukvård och medicin finns ju högkostnadsskydd – max 1 100 respektive 1 800 kronor under en tolv månadersperiod – och det borde väl kunna vara på samma sätt med tänderna.

- Om man inte har tänderna i ordning blir man lätt dålig i magen, som alla vet. Alltsammans gäller ju vår hälsa!

Tandvårdsförsäkringen ersätter 50 procent av alla kostnader över 3 000 kronor under ett år och 85 procent av alla kostnader som överstiger 15 000. Så av en tandläkarkostnad på 10 000 kronor betalar patienten själv först 3 000, sedan hälften av återstående 7 000, dvs 3 500. Total kostnad för patienten 6 500 kronor, för tandvårdsförsäkringen 3 500.

Ungdomar under 20 år har kostnadsfri tandvård.

Personer 20-29 år eller som fyllt 75 får en "gratischeck" på 300 kronor om året som kan användas antingen när man ska undersöka sina tänder eller också som delbetalning för någon behandling. Övriga har en likadan check fast bara på 150 kronor per år.

*

Nio procent av Sveriges vuxna befolkning har dålig tandhälsa. Det kan man läsa i Socialstyrelsens statistik.

Problemen är mera uttalade i åldersgrupperna över 45 år än i de yngre åldrarna och vanligare bland män än bland kvinnor.

Men allra mest är problemen en fråga om den egna privata ekonomin. Man sköter sina tänder om man har råd. Om man inte har råd så låter man bli. Det är en tydlig tendens som framträder när man läser resultaten av Socialstyrelsens enkätundersökningar: Bland personer som har en viss "kontantmarginal" för oförutsedda utgifter har sju procent dålig tandhälsa.

Av dem som saknar sådan kontantmarginal har tjugotvå procent dålig tandhälsa – det är alltså mer än tre gånger så vanligt i den gruppen. I den grupp som uppger sig vara i ”ekonomisk kris” är det ännu något större andel som har dålig tandhälsa, tjugosex procent.

Samma tendens går igen i svaren på undersökarnas frågor om vilka som inte besökt tandläkare någon gång under de senaste två åren. Också detta är märkbart mycket vanligare bland dem som ”saknar kontantmarginal” eller säger sig vara i ”ekonomisk kris” än bland andra grupper.

Tandhälsa är en klassfråga. Arbetare hade 2014 mer än dubbelt så ofta dålig tandhälsa som tjänstemän i hög eller mellanhög position. Personer med låg inkomst eller utan gymnasieutbildning har också betydligt oftare dålig tandhälsa än grupper med högre inkomster och högre utbildning. Samma är förhållandet med utlandsfödda personer, särskilt personer födda utanför Europa; det är vanligare med dålig tandhälsa bland dem än andra grupper.

*

Detta med tandläkare och tandhälsa är alltså i mycket hög grad en fråga om man har egna pengar att betala med eller ej. Alldeles uppenbarligen hör tandvården till sådant som man gärna prioriterar bort om man har ont om pengar.

Det får stora konsekvenser för svenska folkets tandhälsa. Vilket i sin tur får återverkningar på befolkningens allmänna hälsotillstånd. Det är till exempel så som min goda vän i hemstaden Södertälje säger: Om man inte har ordning på tänderna blir man oftast dålig i magen.

Tandvården borde ingå i sjukvårdsförsäkringen, tillsammans med övriga sjukvården och läkemedlen. Och ha samma högkostnadsskydd, som borde kunna vara gemensamt för alla dessa sidor av försäkringen.

Naturligtvis skulle en sådan reform göra att det krävdes mera tandvård, fler tandläkare, tandsköterskor, och så vidare. Och utbildningen för dessa yrkesgrupper. Det skulle kosta pengar – än sen då? Vi skulle ju få bättre tandhälsa och bättre folkhälsa över huvud taget. Vi skulle må bättre. Vad skulle inte det vara värt?

Maximalt borde vi betala de första 3 000 kronorna själva, sammantaget för all slags vård och för medicin på recept. Kostnader över 3 000 under samma tolv månadersperiod borde täckas helt och hållet av sjukvårdsförsäkringen.

Vore inte en sådan reform värd att kämpa för?

Kapitel 8

Ett nytt miljonprogram

Här är en vision som framför allt handlar om unga människors längtan efter frihet och självständighet.

Vi behöver genomföra ett nytt miljonprogram. Kanske inte bygga en miljon nya bostäder på tio år som 1965-74. Men varför inte på högst femton? Till år 2030. Och av detta drygt 400.000 de närmaste åren, som Boverket krävt.

- Boendet har på nytt blivit en klassfråga och dessutom en generationsfråga, säger Anders Lago, som tidigare var välkänd som kommunalråd i Södertälje. Nu är han ordförande för HSB Riksförbund och en profil i bostadsdebatten. Vi har träffats för ett samtal om bostadsfrågorna, och han säger rent ut:

- Marknaden klarar inte av det här. Staten måste gå in och på nytt ta ökat ansvar för bostadsförsörjningen.

Anders träffar ofta unga människor som bekymras av att de har svårt att få en egen bostad till överkomligt pris. Det gäller också tonårsföräldrar och tonåringarnas far- och morföräldrar. De uttrycker samma bekymmer. Unga vuxna etablerar sig allt senare på bostadsmarknaden eftersom de har svårt att få lägenhet i hyresrätt. Det visar undersökningar som Hyresgästföreningen har gjort.

Ted Lindqvist, teknologie licentiat i fastighetsekonomi vid Tekniska Högskolan i Stockholm, beskriver i antologin *Så ökar vi bostadsbyggnad* situationen för många unga vuxna:

"Bostadsmarknaden har försetts med "dubbla lås" för denna grupp – de saknar eget kapital för att ta sig in på bostadsrättsmarknaden och de saknar kötid för att ta sig in på hyresrättsmarknaden."

Allt fler unga vuxna kan inte alls komma in i ett reguljärt eget boende utan hänvisas till andrahandsboende, till att bo kvar hos föräldrarna

eller till studentbostad i någon form. Det medverkar givetvis också till att de bildar familj senare, till att födelsetalen går ned.

36 procent av alla 20 - 25-åringar bodde kvar i föräldrahemmet 2011, läser jag i *Ungdomars boende – lägesrapport 2013* från Boverket.

Jag söker vidare på nätet och räknar fram ur Statistiska Centralbyråns statistik att sju procent av 25 - 30-åringarna och mer än tre procent av 30-35-åringarna också bor kvar hos föräldrar. Jag ser också en tendens till att den andelen ökar något, år från år.

Den 30 mars 2015 kunde jag se i nyhetsprogrammen i TV att Hyresgästföreningen rapporterat att 150 000 unga vuxna "mambos" mot sin egen önskan bor kvar hemma hos sina föräldrar för att de inte kan skaffa sig en egen bostad. Och i maj berättar Hyresgästföreningen, i ännu en rapport, om stor brist på hyreslägenheter.

Så här var det inte för cirka 40 år sedan, när "miljonprogrammet" var klart och det dessutom fanns gott om jobb. Då flyttade ungdomar till eget boende betydligt tidigare. Var friare och självständigare. Bildade familj vid yngre år.

Visst kan man tycka att unga vuxna i Sverige ändå i hög grad skaffar egen bostad tidigt, om man jämför med andra länder. I Slovenien och Slovakien, för att ta ett par exempel, bor 70 procent av unga vuxna kvar hos föräldrarna. Och visst betyder det ganska mycket att det blivit allt vanligare med långvariga studier. Många väljer att vänta med att skaffa egen bostad och med att bilda familj tills de är klara med sin utbildning. Därför blir det en skillnad mot 1960- och 1970-talen.

Men ändå, det måste bli bättre möjligheter för dem som är unga och vill "öppna eget" för att definitivt ta steget ut i vuxenlivet. De ska inte behöva hindras från detta av att de inte kan finna en egen bostad. Men så har det nu blivit, för alldeles för många.

*

Bostadsbyggandet i Sverige har varit lågt de senaste tjugo åren. Sedan 1995 har totalt ungefär 400 000 lägenheter byggts färdiga. (Samtidigt ökade Sveriges folkmängd med över en miljon.) Tjugoårsperioden när-

mast dessförinnan, 1975-94, byggdes mer än 900.000 lägenheter (medan folkökningen var drygt 600 000).

Under "miljonprogrammet", 1965-74 blev över en miljon nya lägenheter färdiga på bara tio år.

Inte bara i jämförelse med tidigare år utan också jämförbart med andra länder är det svenska bostadsbyggandet lågt. Efter raset på 1990-talet var det svenska bostadsbyggandet år 2000 lägst i EU med endast 1,4 lägenheter per tusen invånare, långt under EU-snittet på runt fem (*European Housing Statistics 2001*). Produktionen har visserligen ökat något sedan dess men är fortsatt låg jämfört med våra grannländer. Även under åren 2006-2008, då det svenska bostadsbyggandet nådde den hittills högsta nivån under 2000-talet, intog Sverige jumboplatsen i Norden. Det kan man läsa i en artikel av Statistiska Centralbyrån: "Bostadsbyggandet lågt under lång tid" (SCB:s hemsida 2012:92), byggd på Boverkets rapport *Bostadsmarknaden 2012-2013*.

I artikeln står också att 65 procent av landets befolkning bor i kommuner med bostadsbrist. Och:

"Även bland de kommuner som har balans eller överskott av bostäder finns det brist på hyreslägenheter, framför allt små lägenheter som unga människor som ska flytta hemifrån ofta efterfrågar."

Också för sysselsättningen och kampen mot arbetslösheten är bostadsbristen ett hinder. Möjligheterna att flytta till orter där det finns arbete begränsas liksom arbetsgivares möjligheter att anställa den personal de behöver.

*

Bostäder har blivit en handelsvara. Det har skett i takt med att staten har frånträtt ansvaret för bostadsförsörjningen och överlätit det till marknaden.

Anders Lago tillhör dem som anser att staten nu bör ta tillbaka en stor del av ansvaret för att finansiera bostadsbyggandet. Det skulle göra att samhället i hög grad tog tillbaka initiativet när det gäller bostadsbyggandet.

- Regeringens förslag från våren 2015 om investeringsstöd för att bygga mindre hyresrätter kan säkert öka produktionen av smålägenheter som de unga kan efterfråga, säger han. Men ska det bli riktig fart på produktionen skulle det behövas andra åtgärder, översyn av skattesystemet eller att staten går in och minskar riskerna för dem som bygger, när det riskerar att ha osålda eller outhyrda bostäder, säger Anders Lago.

För egen del är jag övertygad om att man kan bygga billigare hyresrätter än i dag. Ett projekt med lägre kostnader i Stockholms kommun, kallat "Stockholmshuset" och framdrivet av den nya rödgrönrosa majoriteten (S+Mp+V+Fi) är 2015 på väg att förverkligas. "Kombo-husen", ett projekt för billigare hyresrätter i regi av SABO (de allmännyttiga bostadsföretagens riksorganisation) är redan verklighet i några kommuner. De här exemplen pekar på att det är möjligt. Okonventionella byggmaterial, hushållning med utrymmen, återhållsamhet med utrustning, standardisering, samordnad upphandling av komponenter, rationella byggmetoder. Det är några recept.

*

Byggandet måste bli allt mera klimatsmart. I detta ingår inte bara att göra husen energisnåla att använda. Också hela byggprocessen kan göras betydligt energisnålare, det är något som Anders Lago är övertygad om.

- Det bör också bli likvärdiga ekonomiska villkor för ägda bostäder, t.ex. villor, för kooperativa bostäder, t.ex. bostadsrätter, och för hyreslägenheter. I dag råder en omvänd Robin Hood-politik, där man tar från de fattiga och ger åt de rika. För bostadsrätter och hyreslägenheter kan man inte utnyttja avdragsrätten för räntor vid beskattning, som villaägare kan. På liknande sätt är det med möjligheterna till rotavdrag, säger han.

- Staten bör också kunna ta direkt ansvar för att bygga bostäder i lägen där det behövs och ingen annan tar initiativet. Till exempel genom en ny, statlig allmännytta. Den kommunala allmännyttan måste också bygga mer, men i många kommuner orkar inte de kommunala företagen med detta utan behöver kompletteras med ett statligt ägt allmännyttigt företag. Det finns redan en början till detta genom Rikshem, som ju ägs av AP-fonderna.

Tillgången på byggbar mark och de alldeles för höga markpriserna är också något som Anders Lago gärna vill att samhället ska ta itu med. Här har många kommuner börjat driva upp markpriserna när det i stället borde vara tvärt om. Han vill också att det byggs i längre serier för att pressa kostnader.

HSB bygger inte bara bostadsrätter utan också ganska många hyresrätter, det påpekar Anders Lago gärna. Det bör ju finnas bostäder också för den som ännu inte haft möjlighet att spara ihop till en numera mestadels hög kontantinsats i en bostadsrätt, t.ex. för unga människor.

Jag tänker vidare på vad han säger. HSB är ju en kooperativ organisation. En som går ut på att det är de boende själva som i demokratiska former gemensamt ska äga, förvalta och bestämma över bostäderna. Och så tänker jag på hur det har blivit när så många bostadsrätter har blivit svindlande dyra att köpa. Brukar säljas för miljoner. Har blivit objekt för kapitalplacering och spekulation. En handelsvara. Tvärt emot vad de sanna kooperatörer menade som en gång startade HSB.

Också Anders Lago ogillar detta, jag vet.

Men det finns något som kallas kooperativ hyresrätt. Det har utvecklats mest i Stockholm, i SKB, vilket betyder Stockholms Kooperativa Bostadsförening. SKB har 85 000 medlemmar och äger bostadshus med sammanlagt 7 500 lägenheter i Stockholm med grannkommuner. Lägenheterna hyrs ut till medlemmar, som betalar en begränsad insats. Den boende är alltså hyresgäst hos sin förening. Medlemsinflytandet utövas genom medlemskapet i SKB. Alla överlåtelser av lägenheter går genom föreningen, så det blir aldrig några realisationsvinster för dem som lämnar en lägenhet, aldrig spekulation.

HSB och även de allmännyttiga kommunala företagen skulle mycket väl kunna göra avknoppningar i form av lokala kooperativa hyresrättsföreningar och överlåta hyreshus de byggt till dessa föreningar. Det skulle ge ett spekulationsfritt boende, styrt av medlemmarna.

Ett problem som måste lösas är finansieringen vid övertagandet. De nya föreningarna har ju vid sin start inte hunnit bygga upp något eget kapital. I vilken utsträckning detta ska ske genom insatser från medlemmarna, en grundplåt som samhället skjuter till, lån eller på något annat sätt, det måste diskuteras. Men om bara viljan finns är jag övertygad om att man kan finna en rimlig kombination.

En fördel skulle bli att medlemmarna tillsammans och demokratiskt ansvarar för förvaltning och skötsel. Eftersom en bra skötsel ger lägre boendekostnad, alternativt bättre boendekvalitet, så finns en inbyggd drivkraft till detta. Verksamheten inom SKB ger belägg för det.

*

Den borgerliga alliansen drev under sina regeringsår igenom en lag – den s.k. allbolagen - som gör att de kommunalägda bostadsföretagen från och med 1 januari 2011 måste uppträda på samma sätt som vilka andra bostadsföretag som helst. De ska arbeta efter affärsmässiga principer och ge sina ägare en marknadsmässig avkastning. I de fall de har lån med kommunal borgen måste de betala en borgensavgift till kommunen för detta. Motivet till dessa olika krav är att de inte ska ha konkurrensfördelar gentemot privata bostadsföretag av att vara samhällsägda. De ska heller inte längre vara hyresledande.

Man kan säga att kommunernas bostadsföretag inte längre är allmännyttiga.

Allbolagen har tagit bort mycket av handlingskraften från de kommunägda bostadsföretagen och lamslår i stor utsträckning kommunernas möjligheter att driva en aktiv politik för en god bostadsförsörjning. Den borgerliga alliansregeringen motiverade lagen med att EU:s regler kräver detta för att garantera "konkurrensneutraliteten".

Men i boken *Kan välfärden räddas?* av Sören Häggroth och Lars M. Andersson (Premiss förlag) pekar författarna på en möjlig väg att driva en aktiv kommunal bostadspolitik och samtidigt följa EU:s regelverk. De skriver:

"Vi anser att man borde utnyttja de europeiska reglerna för 'tjänster av allmänt ekonomiskt intresse', vilket skulle undvika den, för flertalet i samhället, omotiverade 'marknadsanpassningen'."

Det borde alltså vara, som jag ser det, fullt möjligt att avskaffa eller ändra allbolagen så att de kommunala bolagen får tillbaka sin tidigare roll som ett gott verktyg för kommunal bostadspolitik utan att det krockar med EU:s bestämmelser och direktiv. En god bostadsförsörjning, som

ger tillgång till lägenheter till överkomliga priser, vore sannerligen en 'tjänst av allmänt ekonomiskt intresse'. Ett statligt stöd till bostadsförsörjningen kan då kanaliseras via allmännyttiga företag och ge kommunerna ökad handlingskraft på det här så viktiga området.

*

Våra demokratiskt valda organ, i stat, regioner och kommuner, bör kunna ta initiativ som innebär att det finns nog med bostäder, så att alla kan bo bra till rimlig kostnad. Bostaden ska inte vara handelsvara utan en social rättighet.

Staten bör ta tillbaka huvudansvaret för att finansiera bostadsbyggandet och även ge direkt investeringsstöd för att bygga hyreslägenheter. Liksom för att renovera bostäderna i alla områden från Miljonprogrammets dagar – de är nu 40-50 år gamla – och göra dem energisnåla och klimatsmarta. Villkoren bör bli likvärdiga för hyresrätter, bostadsrätter och egenägda bostäder vad gäller avdragsrätt för räntor vid beskattningen och för ROT-avdrag.

Kommunerna bör kunna driva på bostadsbyggandet genom markanvisningar som innebär att man upplåter mark med tomträtt till rimliga avgifter. Och möjligheterna måste bli större för kommunerna att tvångsinlösa mark som behövs för bostadsbyggandet.

Markkostnaderna driver nu, särskilt i storstäderna, upp kostnaderna för nya bostäder alldeles för mycket. Det är trångt och brist på mark i innerstäderna och möjligheterna att där bygga mer är begränsade.

Alla måste inte bo i storstädernas innerstäder.

Bättre kommunikationer är ett utmärkt medel för att öppna nya bostadsområden. Med bättre spårförbindelser borde till exempel Stockholmsregionen kunna sträcka sig nästan tio mil från Stockholm och ändå fungera väl som arbetsmarknad. Det är ingen utopi att inom 45 minuter med tåg nå Stockholm från Nyköping, Flen, Eskilstuna och Västerås och mellanliggande orter. Trosa/Vagnhärad, Hölö, Järna, Gnesta, Mölnbo, Strängnäs och Enköping bör alla kunna vara väl fungerande delar av Stockholmsregionen. Och man bör inte vara främmande för att bygga

helt nya bosättningar längs pendeltågslinjer i regionen. Allt detta kommer att dämpa markpriserna.

Men det kräver betydande investeringar i spårkommunikationer.

På liknande sätt borde man kunna planera i Göteborgsområdet, i Skåne och kring andra större städer.

Det är extremt viktigt att samplanera bostadsbyggande och kommunikationer. Nya bostadsområden ska inte byggas så att man absolut behöver bilen – helst av allt ska det vara gångavstånd från bostaden till bra spårkommunikationer och i varje fall till busshållplats med täta avgångar. Det sparar miljö och sänker markkostnader då mer byggbar mark blir tillgänglig.

Sopor och annat avfall från hushållen kommer att bli en viktig del av våra råvaror i en tid när vi människor måste hushålla bättre med jordens begränsade resurser. Det har redan ställt nya krav både på utformningen av bostadshusen och på stadsbyggandet. Det måste både bli lättare att sopsortera i lägenheterna, bekvämare att bli av med olika slags avfall och bättre möjligheter att samla in avfallets alla fraktioner så att det mesta möjliga kan återvinnas. Det är en fråga både om utformning av bebyggelsen och om organisation.

Nya bostadsområden måste byggas som fullständiga boendemiljöer, så att det redan från början finns skolor, barn- och äldreomsorg och annan både kommunal och kommersiell service liksom arbetsplatser. Köpcentra utanför bostadsområdena som kräver att kunderna har bil för att komma dit och hem igen bör undvikas och butikerna planeras in i bostadsbebyggelsen.

Att bostadspolitiken måste användas medvetet som ett verktyg i integrationen av nyanlända till Sverige har jag redan skrivit om i kapitel fem, "Riv segregationens murar". Liksom att detta måste ske i gott samspel med andra politikområden.

Det här är viktiga krav jag tycker man borde ställa på vårt nästa Miljöprogram för tiden fram till 2030. Det kan ge oss frihet och medinflytande i boendet samtidigt som Sveriges befolkning växer snabbt.

Kapitel 9

Med nattåg till Sevilla

Ett SJ-tåg (X2000 med upp till 300 passagerare) mellan Stockholm och Göteborg vållar utsläpp av bara fyra hekto koldioxid (CO₂). En personbil på samma sträcka (och ett fåtal passagerare) släpper ut 44,5 kilo, ett trafikflygplan nära sex ton.

Flyg släpper alltså ut nästan 15 000 gånger så mycket växthusgas som tåg.

Det får man veta om man läser på sidan 25 i en skrift av svenska Banverket 2010: *Järnvägens bidrag till samhällsutvecklingen – inriktningsunderlag 2010-2019. Underlagsrapport miljöbedömning.*

Detta är visserligen en sanning med modifikation. Man har här inte räknat med att den energi som går åt för att driva fram tåget vållar några utsläpp av koldioxid. Tågen drivs ju elektriskt och den svenska järnvägen använder i huvudsak vattenkraft med ett litet inslag av vindkraft. Men den ström tåget använder påverkar givetvis hela energiförbrukningen i samhället och bidrar därmed indirekt till andra utsläpp av koldioxid.

Även om man tar med detta i beräkningen är emellertid järnvägstrafiken överlägsen andra transportslag vad gäller inverkan på klimatet. Energiåtgången per personkilometer i järnvägstrafik i Sverige är mycket liten i jämförelse med biltrafik och framför allt flygtrafik.

Att frakta en viss mängd gods på lastbil kräver fem gånger så mycket energi som frakt på järnväg enligt Banverkets skrift. Vid flygfrakt går det åt 60 gånger så mycket energi som vid frakt med godståg.

Stålhjul på räls rullar lätt, det är förklaringen till de här skillnaderna.

Varje år reser miljoner svenskar till "värmen". För att koppla av och ha det skönt i solen. Särskilt under tider på året när det är kallt och ruggigt..

Naturligtvis görs de allra flesta resorna med flyg. 2012 gjorde svenskarna sammanlagt 13 miljoner semesterresor till utlandet (dagsresor till våra grannländer utan övernattning oräknade). Två tredjedelar var flygresor. Var femtionde resa gick med tåg.

Av de 13 miljonerna resor gick ungefär fem miljoner till sydeuropeiska länder. Därav åtminstone tre miljoner med flyg.

En genomsnittlig flygresor tur och retur mellan Stockholm och länderna kring Medelhavet innebär ett utsläpp av minst ett ton koldioxid per person.

Mer än tre megaton (miljoner ton) koldioxid per år släpps alltså ut i atmosfären bara genom svenska turisternas semesterresor till sydeuropeiska länder.

Om det vore möjligt att göra dessa resor med tåg med en rimlig restid så skulle utsläppen stanna vid ett par hundra ton.

En tankeställare.

Här kommer en tankeställare till:

Jag kör ibland bil längs E4:an mellan Södertälje och Norrköping. Tolv mils körning på en timme och tjugo minuter. Under färden kör jag säkert om tjugofem långtradare. Flertalet från Tyskland, Danmark, Holland, Polen och andra europeiska länder, uppenbarligen på väg hemåt. Några få är svenskregistrerade. Också de tycks oftast vara på väg till avlägsna destinationer, åtminstone till Skåne eller Göteborg.

Till både Europa och Göteborg går järnvägar, som skulle kunna frakta det allra mesta av det gods som här körs längs E4:an. Det skulle kunna lastas i containrar som nära slutmålet lastas över på lastbilar och distribueras lokalt. Och järnvägarna skulle kunna byggas ut och svälja mer trafik.

Varje år görs ungefär en miljon transporter med lastbil av gods från Sverige till utlandet. Och ungefär lika många transporter med gods från utlandet till Sverige. Över 80 procent av transporterna sker med utlandsregistrerade bilar. Det kan man finna ut av statistik från Trafikanalys, som är en statlig myndighet.

Varje lastbilstransport mellan Sverige och utlandet är ungefär 550 kilometer lång och fraktar ca tio ton gods.

Inom landet görs ca sex miljoner lastbilstransporter varje år, det mesta av åkerier, en mindre del med firmabilar. Transporterna inom landet är naturligtvis betydligt kortare, mellan 80 och 90 kilometer i genomsnitt.

Det är givetvis svårt att veta hur många av alla dessa lastbilskilometer och ton som skulle kunna flyttas över till järnvägstransporter om man skulle föra en beslutsam politik i det syftet. Men jag tycker inte det skulle vara omöjligt att föra över tre fjärdedelar av utlandstrafiken och hälften av inrikestrafiken till järnväg, med lastning i containers.

Det skulle betyda att över tusen miljoner kilometer med lastade långtradare skulle kunna ersättas av järnvägstransporter.

- En kilometer med lastad långtradare betyder utsläpp av ett och ett kvarts kilo koldioxid (CO₂).
- Det betyder att 1.250 miljoner kilo (=1,25 megaton) utsläpp av koldioxid varje år skulle kunna minska till en femtedel vid en övergång till godståg i stället för lastbil. Minskning: ett megaton.

Summan av effekterna av de här båda överflyttningarna av svensk flyg- och lastbilstrafik till järnväg skulle alltså bli att de årliga CO₂-utsläppen skulle minska med över fyra megaton. Visserligen bara fyra miljondelar av den marginal, det totala globala utrymme för utsläpp av CO₂ som återstår om jordens temperaturökning ska kunna hålla sig under den kritiska gränsen två grader Celsius sedan mitten av 1800-talet. Men detta enbart genom att föra över större delen av de svenska semesterresorna med flyg och godstransporterna med lastbil till järnväg.

Detta kräver givetvis mycket stora investeringar i järnvägar, rullande materiel och omlastningsterminaler samt stora organisatoriska förändringar av järnvägstrafiken. Det kräver i sin tur en stor politisk viljeanssträngning i Europa och enskilda länder.

Det här borde Sverige ta initiativ till inom EU och de rödgröna partierna borde ta upp det i sina grupper i EU-parlamentet. Den politiska viljan borde kunna mobiliseras för varje steg som krävs om vi ska möta riskerna för att vi tömmer ut jordens ändliga resurser och gör stora delar av världen obeboelig.

Nattåget med turister till Spaniens solkust lämnar Stockholms Central klockan 17 en marsdag i slutet av 2020-talet. Efter korta uppehåll i Södertälje, Norrköping och Linköping fortsätter tåget vid 18-tiden. Numera går den viktigaste stambanan söderut via Jönköping, som blivit stor järnvägsknut där Götalandsbanan mot Göteborg grenar av sig från stambanan mot kontinenten. Vårt tåg lämnar Jönköping ungefär halv sju.

Marschhastigheten är drygt 250 kilometer i timmen, maxhastigheten 300. Passagerarna äter middag, serveringen går till ungefär som på flyget. Fast flyget har blivit mycket dyrt att resa med nu, till följd av höga avgifter för koldioxidutsläpp, så nästan alla väljer tåget.

Nästa uppehåll är Helsingborg, därefter Malmö, ungefär en kvart i åtta, och så Köpenhamn.

Köpenhamn blir enda uppehållet i Danmark. Tunneln under Fehmarn Bält mellan Danmark och Tyskland blev klar år 2021 och förkortade resvägen avsevärt mellan Skandinavien och övriga Europa.

Köpenhamn-Hamburg, förbi bl.a. Lübeck, 340 kilometer på en och en halv timme. Vid uppehållet i Hamburg kommer personal ombord, gör i ordning alla bäddar för natten och stiger av i Hannover. Tåget fortsätter genom den europeiska natten.

Vid ettiden på natten stannar tåget till i franska Lyon. I svinottan kommer det till Barcelona. När solen går upp kör det på spanska höglandet, gör uppehåll i Madrid strax före sju. Efter avgång från Madrid serveras passagerarna frukost.

Klockan nio rullar tåget in på stationen i Sevilla, sexton timmar efter avgången från Stockholms Central och trehundraåttio mils resa.

Det är några få svenska mil till turistorterna vid Solkusten, men passagerarna hinner ändå till sina hotell i tid för att äta lunch och ta ett dopp i Medelhavet under eftermiddagen.

Kanarieöarna och Mallorca är lite svårare att nå nu när det inte längre är så billigt att flyga. Men med båt kan man nå dit på några timmar från spanska eller portugisiska hamnar.

Ett nät av höghastighetsbanor i Europa gör att de flesta kan resa till nästan alla stora resmål på några få timmar. Nattresor från Skandinavien till södra Spanien hör till de längre.

- Godstransporterna går till allra största delen i containers. Containers har standardmått som gör att de kan passa för omlastning mellan alla tänkbara transportmedel. Höga avgifter har gjort det dyrt att köra långtradare på många av de stora vägarna.
- Det har byggts ett nät av omlastningsterminaler, där containers kan lyftas över från lastbil till järnvägsvagnar nära avsändningsorten och lastas från godsvagnar till lastbilar för lokal distribution från ankomststationerna.
- Liksom järnvägstrafiken är sjöfarten mycket effektiv och energisnål i förhållande till mängden fraktat gods. Containertrafik passar också utmärkt för sjötrafik, särskilt ombord i specialbyggda containerfartyg. Det nya järnvägsnätet i Europa är givetvis utbyggt till varje hamn som kan anslutas av handelsfartyg, och i varje sådan hamn finns en terminal för omlastning av containers mellan båt, godståg och lastbil.
- Det här är en framtidsvision med lite andra perspektiv än dagens. Det blir glesare mellan flygplatserna, och man behöver inte bygga så många nya motorvägar. Men det blir trångt på spåren när en svällande godstrafik ska samsas med växande och snabbare persontrafik. Det kräver mycket stora investeringar i både spår (fler än två spår på starkt trafikerade linjer), vagnar, lok, strömförsörjning och dessutom signalsystem som medger tätare trafik – kortare tidsavstånd mellan tågen utan att man minskar på säkerheten.
- Dessutom kräver det något som troligen blir allra svårast att åstadkomma: En politisk vilja och även politisk samsyn mellan länder för att göra denna mycket stora satsning för miljö och klimat.
- Kanske är det att hoppas för mycket att verkligheten ska bli ungefär som i den här fantasin om framtiden om 10-15 år. Men vi borde åtminstone göra ett allvarligt menat försök att omsätta så mycket som möjligt av den i praktiken. Det kan bli ganska betydelsefullt för försöken att rädda överlevnadsmöjligheterna här på jorden samtidigt som vi bevarar människors möjligheter att resa. Inte bara för rekreation vid soliga kuster utan också för att få de berikande intryck och kontakter med andra människor som resor oftast ger.

”Wenn jemand eine Reise tut so kann er was erzählen” - När någon gör en resa så kan han berätta något. Dessa ord, som blivit bevingade, skrev den tyske folkskalden Matthias Claudius (1740-1815).

En skarp kontrast till framtidsvisionen:

Än så länge är det svårt att använda tåget om man ska resa i Europa. Det finns snabbtåg, lite här och var. Tåg som går i hastigheter upp till 300 kilometer i timmen på specialbyggda spår. Men mellan snabbtågssträckorna tar det längre tid att åka och genomgående trafik mellan olika delar av Europa kan bli tidskrävande. Det är inte alltid så att tidtabellerna är anpassade till varandra vid gränsövergångar mellan länder.

Att åka tåg mellan grannländerna Sverige och Norge har tidvis varit ganska svårt. Tågen mellan Oslo och Stockholm hade en tid helt upphört men har återupptagits. Två snabbtågsförbindelser och tre andra förbindelser finns varje dag i vardera riktningen. Kortaste restid är drygt fyra och en halv timme på den ca 570 kilometer långa sträckan.

Mellan Oslo och Göteborg har förbindelserna hela tiden varit bra. Men vägen över Göteborg är ju Oslos väg ut i Europa, det är viktig förklaring.

Över Storlien till Trondheim är det värre att komma fram. SJ:s tåg går inte ända fram till gränsstationen Storlien utan vänder i Duved. Enligt norska NSB:s tidtabell går det att åka tåg mellan Trondheim och Östersund två gånger per dag, med tågbyte i Storlien. Men den tidtabellen har antingen blivit inaktuell eller också mörkar SJ den i sin tidtabell.

Längs Malmbanan mellan Luleå och Narvik finns två dagliga förbindelser i varje riktning.

Över lag är det naturligtvis snabbare men också billigare att flyga mellan platser i Europa. Betydligt billigare. En flygresor Stockholm-Paris kan man få för mellan 1 000 och 1 500 kr med reguljärflyg. Ett reportage i Svenska Dagbladet, som man får upp om man googlar på Internet, berättar att det totalt kostar cirka 6 700 kronor med tåg. Det ”officiella” priset är svårt att få reda på. På SJ:s hemsida kan man inte få veta någonting alls om resor utanför Sverige. SJ har för övrigt slutat att sälja biljetter till tåg utanför landets gränser. Hänvisar till resebyråer, som givetvis tar rejäla avgifter för tjänsten.

Ett samordnat system för biljettbokning till tågresor i Europa vore givetvis en given uppgift för EU, men icke... Någon form av europeiskt

biljettbokningssystem lär vara på gång genom samarbete mellan järnvägsbolagen, okänt när det kan bli verklighet. Tacka för att tågresandet inte utvecklas när det till och med är svårt att få köpa biljett!

Priserna är en skandal, sett ur miljö- och klimatperspektiv. Det borde vara betydligt billigare att åka tåg än flyg, men det är precis tvärtom. Det gäller i hög grad även inrikestrafik.

På en internet-sida för ett reseföretag läser jag reklam för "sjukt billiga flygresor". Ja, det är precis på pricken. Det är sjukt att det ska vara så billigt!

När jorden hotas av en klimatkatastrof om vi fortsätter att spy ut koldioxid och andra växthusgaser från förbrända fossila kolreserver, då borde man inse att energislukande flygresor borde bli betydligt dyrare än i dag. Och att det mycket energisnåla tågresandet borde bli betydligt billigare. Subventioneras. Bland annat genom avgifter som betalas av flyget och dess resenärer.

Hur angriper vi detta, vilka politiska och andra åtgärder ska vi ta till? Det räcker inte med att bygga spår, signalsystem, omlastningsterminaler, tågsätt och stationer. Trafiken måste organiseras också. Jättestora uppgifter att lösa.

Att de fossila lagren av kol i olika former får stanna i jorden, det är själva förutsättningen för liv på jorden. Det får vi inte glömma.

*

Även om vi gör stora investeringar för att förbättra transportmöjligheterna med järnväg och sjöfart bör vi se till att inte transportera en massa i onödan. Fraktkostnaderna, särskilt för väg- och flygtransporter, är på tok för låga för att det ska bli en god hushållning med miljön. Många varor produceras i länder långt ifrån där de förbrukas, länder med låga arbetskostnader och sämre villkor för dem som jobbar i produktionen. När också transporterna är billiga blir det lönsamt att frakta varorna över mycket långa avstånd, men energiförbrukningen blir hög och påfrestningen på miljön stor.

En internationellt vedertagen avgift på transporter är ett angeläget

mål. Det är svårt att säga hur den skulle vara utformad, men ett system med avgifter på fossila bränslen som pumpas upp eller bryts är en tänkbar modell. Där blir givetvis det stora problemet att få länder och företag med stora fyndigheter av olja, naturgas och kol att acceptera detta. För att nå resultat i rimlig tid måste man troligen söka sig fram efter andra vägar.

I de länder som fram till nu har brukat kallas "industriländer" men som på senare tid har avindustrialiserats mer och mer borde vi på olika sätt kunna ställa som villkor för att importera varor från andra delar av världen att de anställda i produktionen av dessa importvaror arbetar under rimliga villkor när det gäller löner, arbetsmiljö, fackliga rättigheter osv. Och den internationella fria fackföreningsrörelsen kan säkert åstadkomma mycket genom att ännu mer än i dag stödja fackliga organisationssträvanden och annat fackligt arbete i låglöneländer.

Det fackliga arbetet över alla nationsgränser (Se kapitel 12, "Exportera den fackliga kampen!") blir en oerhört viktig uppgift framöver om vi ska få drägliga förhållanden för människorna på jorden. Den kommer att stöta på svårt motstånd överallt, inte minst från alla stora företag som gör jättevinst på att producera billigt i låglöneländer och sälja desto dyrare i länder med köpstark befolkning.

Överföringen av industriproduktion från rikare länder till låglöneländer är inte helt och hållet fel. Det är ju rimligtvis i dessa länder som också konsumtionen av industrivaror måste tillåtas öka i framtiden. Men dyrare transporter och bättre arbetsvillkor i stora delar av världen skulle ändå innebära att det mesta av produktionen av varor som ska förbrukas i de "gamla" industriländerna också kan tillverkas där. I så fall garanteras en industriproduktion och sysselsättning också i de "gamla" industriländerna.

*

Stora investeringar i transportsystem som jag har fört på tal här skapar många nya arbetstillfällen och kan bli ett verksamt medel mot arbetslöshet.

Naomi Klein berättar i sin bok *This changes everything* om en plan som

lagts fram av *US BlueGreen Alliance*, en organisation i USA med 14 miljoner medlemmar, bildad av fackföreningar och miljöorganisationer.

I den planen beräknas att 40 miljarder dollar (drygt 300 miljarder svenska kronor) i årliga investeringar under sex års tid i kollektivtrafik och höghastighetsjärnvägar skulle ge arbete åt 3,7 miljoner människor under denna tid. Och en studie 2011 av en organisation som kallar sig *Smart Growth America* har funnit att sådana investeringar ger 31 procent fler arbetstillfällen per dollar än investeringar i nya vägar och broar.

*

I Sverige har vi ett järnvägsnät som ska ombesörja både lokaltrafik och annan trafik inom landet. Och som måste få ta hand om allt större andel av trafikarbetet, både gods- och persontransporter. Mer och mer av vad som fraktas med flyg och bil bör föras över till spårbunden trafik. Framför allt för att transportera mera energisnålt.

Nu planeras nya snabba järnvägskommunikationer mellan flera av våra större städer i Sverige. I första hand Götalandsbanan som ska ge en ny, snabb förbindelse mellan Stockholm och Göteborg söder om Vättern i stället för norr om som i dag. Den nya banan ska gå via större städer som Norrköping, Linköping, Jönköping och Borås och restiden Stockholm-Göteborg ska bara bli cirka två timmar. Första delen av den, Ostlänken Stockholm-Linköping, beräknas vara i trafik år 2028. En ny stambana ska gå från Jönköping till Helsingborg som ger möjlighet till en ny förbindelse med kontinenten, om man bygger järnvägstunnel under Öresund till Helsingör.

Redan nu finns Svealandsbanan på båda sidor Mälaren, som knyter samman Stockholm med Västerås, Eskilstuna och Örebro. Till Umeå via Uppsala, Gävle och Sundsvall finns en ny snabb förbindelse som kan komma att förlängas vidare norrut till Luleå och till den finska gränsen vid Haparanda.

De här järnvägarna kan förbättras ytterligare och ytterligare några linjer som finns i dag byggas ut för trafik med högre hastigheter. Till exempel från Stockholm till Karlstad-Oslo och Falun-Borlänge och linjerna till Växjö, Kalmar, Karlskrona och Halmstad.

Med de snabba tågförbindelser som finns, som planeras eller borde rustas upp ska det enligt vad jag tycker inte behövas inrikesflyg inom Syd- och Mellansverige över huvud taget. Och biltrafiken borde kunna reduceras avsevärt om man satsar beslutsamt på snabba och billiga tågförbindelser.

Om lokaltrafiken på järnväg – pendeltågen – har jag skrivit i kapitel 7 som handlar om bostadspolitiken. Det förstärker givetvis kraven på utbyggnader av spår, signaler osv.

För godstrafiken finns det också planer för att kapaciteten ska kunna öka samtidigt som trafiken ska trängas med en växande persontrafik. Spårutbyggnader, signalsystem som är säkrare och medger tätare trafik och investeringar för att godstågen ska kunna köra snabbare är några exempel. Dubbelspår hela sträckan Mjölby-Örebro-Krylbo-Storvik är t.ex. angeläget om man vill ha bort en besvärlig flaskhals i den svenska godstågstrafiken, särskilt för många industrier i norr. De här investeringsplanerna bör utvidgas och man bör se till att det är tillräckligt tätt mellan de terminaler som behövs för omlastning av t.ex. containers mellan järnväg, sjöfart och biltrafik.

Järvägsinvesteringarna bör givetvis genomföras så snart det över huvud taget går. Det ger många, många nya arbetstillfällen. Fler människor behöver komma i arbete och det är en kapplöpning med tiden att ställa om till mera "snål" hushållning med naturresurserna. Det borde helst inte dröja till 2028 med att Ostlänken, första delen av Götalandsbanan, tas i trafik, till exempel.

Principen att "varje trafikslag ska bära sina kostnader" måste omprövas, liksom också idén att de olika trafikslagen ska konkurrera med varandra så att man använder det som är "mest effektivt". I begreppen "kostnader" och "effektivitet" måste räknas in naturens kostnader med hänsyn till miljö, förbrukning av naturresurser och utsläpp av växthusgaser.

Om man räknar på det sättet kommer man fram till att mänskligheten bör ha ett klart intresse av att mesta möjliga av det transportarbete som behöver göras ska ske med järnväg och sjöfart. Och prissättningen måste bli därefter: Det ska vara klart billigare att åka tåg än att åka buss och framför allt bil. Allra dyrast ska det vara att resa med flyg.

En kombination av flygskatt, vägavgifter för tung trafik på vissa större vägar (Socialdemokraternas förslag om en vägslitageavgift i Sverige,

t.ex.) och subvention av järnvägstaxorna borde komma till för att åstadkomma de här ändringarna i prissättningen.

Underhållet av järnvägen måste också få väsentligt mycket mera resurser. Det har varit eftersatt i årtionden. Fel på spår, växlar och kontaktledningar uppdagas för varje vecka som går. Det leder till förseningar, tillbud och olyckor. Särskilt vintertid är det vanligt att folk inte kommer i tid till jobbet till följd av tågförseningar, opålitlig godstrafik ställer till stora problem för näringslivet och både företag och personer tvingas att i stället använda vägtrafik för att få trygga transporter.

Ansvaret för järnvägsunderhållet har sedan några år i stor utsträckning lagts över på privata entreprenörer. Det har lett till osäkra ansvarsförhållanden, dålig samordning och till att företag med bristande kompetens skött underhållet. Bättre vore att låta underhållet skötas direkt i Trafikverkets regi.

*

Man kan diskutera länge hur de här stora framtidssatsningarna ska betalas. Genom att staten lånar, tar ut skatter eller säljer statsobligationer till den egna Riksbanken. Men vi har råd att göra dem, i takt med att vi kan båda upp tillräckligt med kompetent personal för att klara utbyggnaderna. Det kräver en hel massa utbildning och planering, det är sant. Det är de reala resurserna som sätter gränser. Men vi har inte råd att inte göra satsningarna.

Kapitel 10

Vi behöver mera skog

Jag går med ett järnspekt och en kartong med granplantor på en gammal inäga vid mitt torp nära Finspång. Jag kör ner spektet en dryg decimeter, vidgar hålet lite, släpper ner en planta och trampar till runtom.

En och en halv meter mellan varje planta, drygt fyra hundra plantor ska ut på denna äng som en gång tidigare varit skog, brutits upp under enormt slit av en torpare på 1800-talet och tjänat som slåtteräng och kreatursbete i kanske hundrafemtio år. Men nu finns inte längre några husdjur som ska beta där. Tusen kvadratmeter som jag ska beskoga.

Jag sätter medvetet plantorna lite tätare än som rekommenderas. Jag har hört att virkesproduktionen i förhållande till arealen ska kunna bli högre genom tätare bestånd.

Virkesproduktionen, skogens tillväxt, är viktig för klimatet. I veden, barken och barren lagras kol som granarna tar upp av luftens koldioxid, som är en så kallad växthusgas. Resten av koldioxiden är syre, och det släpper granarna tillbaka ut i luften så att vi människor kan andas lättare. Gräset som växer på inägan tar upp mycket lite koldioxid, jämfört med barrträden, och det mesta av det som tas upp ger gräset ifrån sig igen när det multnar.

Mina nya granplantor kommer ändå att spela en ynkligt liten roll för klimatet. Men att det blir skog på annars trädlös mark är betydelsefullt. Likaså om det kan bli ökad tillväxt i den skog som finns. I en skogstidskrift läser jag en artikel med rubriken "Skogsvård är bästa klimatåtgärden". Kenneth Sahlén som är docent vid Lantbruksuniversitetet i Umeå säger i en intervju att den svenska skogens tillväxt kan vara lågt räknat 25 procent större om 40 år om vi sköter den förståndigt. Bland annat genom tätare trädbestånd. Den tillväxtökningen ger en ökad upptagning av koldioxid med 26 miljoner ton per år. Mer än hela den svenska transportsektorns utsläpp.

Barrträd är långt effektivare i att lagra kol än lövträd. Lövträden faller sina blad varje höst och bladen multnar snabbt. Granbarr blir omkring sju år gamla innan de faller av, tallbarr fyra. Dessutom lagras kol i skogsmarkens humuslager, som bryts ner långsamt.

När jag sätter mina granplantor och tänker på intervjun med Kenneth Sahlén känner jag att jag ändå gör en insats för klimatet på jorden, om än mycket liten. Mina två hektar produktiv skogsmark är en halv miljarddel av alla skogar i hela världen. Men bäckar små...

Virkesförrådet i den svenska skogen har ökat i ganska jämn takt ända sedan 1920 och är numera ungefär dubbelt så stort som då. Skogen i Sverige växer varje år med 110-120 miljoner kubikmeter (räknat i s.k. skogskubikmeter). Den årliga avverkningen plus viss annan avgång är ca 30 miljoner kubikmeter lägre. Det innebär att virkesförrådet ökar just så mycket.

Redan den nuvarande ökningen av virkesförrådet innebär alltså att hela transportsektorns utsläpp av växthusgaser absorberas av den svenska skogen. Men det kan som sagt bli ännu större upptagning av koldioxid med bättre skogsskötsel, även om också avverkningen ökar.

Vänder vi blicken ut över omvärlden blir bilden en annan.

Det finns fyra miljarder (= 4 000 miljoner) hektar skog i världen. Den arealen minskade med över fem miljoner hektar varje år under perioden 2000-2010. I tropiska skogar i Sydamerika, Afrika, och Asien, inklusive Stilla Havets övärld, sker fortfarande omfattande skogsskövling när kalhuggen skogsmark antingen lämnas åt sitt öde eller omvandlas till plantager som lagrar mycket lite kol. Och på andra håll får skogarna lämna plats för stadsbebyggelse eller stora trafikleder.

Men takten i avskogningen har ändå avtagit: åren 1990-2000 minskade skogsarealen med åtta miljoner hektar per år mot nuvarande fem. Skogsplantering i stor skala har bidragit till att minskningen av skogsarealen inte är lika snabb som på 1990-talet. Mest har man planterat i Kina och Indien.

Man uppskattar att världens skogar nu har ett virkesförråd om ca 527 miljarder kubikmeter. Ungefär hälften av detta är kol, som om det förbrändes skulle bli till 500 gigaton (miljarder ton) koldioxid i atmosfären. Lika mycket som hela världen släpper ut på femton år. Men ännu mer kol finns lagrat i skogsmarken - minst tre gånger så mycket som i träden. Så

världens skogar är en viktig "kolsänka", dvs de binder kol som annars skulle bli enorma mängder växthusgas.

Något att vara rädd om.

Vi människor borde öka den här lagringen av kol genom att anlägga ny skog som kunde ta koldioxid ur atmosfären, frigöra syre och binda kol i växtlighet och mark.

Bara här i Sverige har vi 600 000 hektar mark som antingen är hyggen som har legat i mer än två år utan att det blivit ny skog på dem eller också gamla inägor som numera räknas som skogsmark. 600 000 hektar - det är en kvadrat med en sida av nästan åtta svenska mil.

Allt detta bör nog inte planteras - det är skönt med en och annan glänta i skogen. Men låt säga att vi planterade skog på hälften av ytan. Ett tiotal miljoner plantor skulle det gå åt. Gran, tall, björk och kanske en smula ädla lövträd.

Efter tio-femton år skulle vi ha präktig ungskog på denna areal. En ungskog som vid det laget skulle inleda sin verkligt snabba tillväxtperiod. En à två miljoner kubikmeter om året kunde det bli. Mer än en procents ökning av vårt lands samlade skogstillväxt. Ett gott bidrag till kampen mot växthusgaserna under just de årtionden då vi måste ställa om vår produktion, konsumtion, ekonomi.

Jag har ingen klar uppfattning om vilka politiska verktyg vi ska använda för att åstadkomma detta. Bara att vi måste börja med att öka odlingen av skogsplantor, utbilda och rekrytera personal. Det är ju inte bara att knäppa med fingrarna och sätta i gång, många förutsättningar för jobbet måste klaras först. Men låt oss diskutera hur det ska gå till!

Låt oss också diskutera vad Sverige kan göra internationellt på det här området! Med det skogliga kunnande som finns i vårt land och vettiga biståndsinsatser skulle vi kunna bidra på ett verksamt sätt till det där som är på gång särskilt i Kina och Indien - omfattande plantering av ny skog.

Det behöver inte alltid vara stora sammanhängande skogar som planteras. Man kan lika gärna arbeta efter den modell som den svenska kooperationen har utvecklat i Afrika med den så kallade "Vi-Skogen". Det innebär att man med insamlade medel ser till att familjer i Tanzania, Kenya och Uganda kan plantera ett antal träd vid sina små gårdar. Gårdar

där det tidigare har varit ganska dåliga förutsättningar för odling, inte minst på grund av torka. De nya träden är snabbväxande. De ger skugga, bränsle, frukt, byggnadsmaterial. De förbättrar också klimatet som inte behöver bli lika torrt som förut. Det går lättare att odla. Familjerna får det bättre.

Modellen som "Vi-Skogen", "Läkare utan gränser" och andra arbetar efter är både effektiv kamp mot världens fattigdom och mot klimathotet, för miljön.

Det bör också bli internationella insatser för att sätta stopp för allsköns miljöbovar som i eget ekonomiskt intresse driver skövling i tropiska skogar, oftast helt olagligt.

Vi bör ta upp också detta till diskussion, både vad Sverige skulle kunna göra och vad vi skulle kunna hjälpa till att övertyga andra om - genom FN, EU och andra internationella organ. Låt oss arbeta för att utvidga världens skogar!

Kapitel 11

Ta vara på solen!

Den lilla jordbruksfastigheten Skogen, med beteckningen Risinge Ers-
torp 2:5 i Finspångs kommun av Östergötlands län, omfattar nästan fem
hektar – 49 815 kvadratmeter, närmare bestämt. Över var och en av des-
sa kvadratmetrar strålar solen varje år enligt SMHI energi som i genom-
snitt motsvarar cirka 1.000 kilowattimmar.

I torpstugan som står på detta stycke mark förbrukar jag i genomsnitt
3 000 kilowattimmar elektrisk ström per år. Till matlagning, belysning
och uppvärmning när jag inte eldar med ved.

Det är lika mycket energi som tas upp från solen av ynka tre kvadrat-
metrar av mina 49 815.

Torpstugan är byggd före 1780, efter vad en god vän som är bygde-
historiker har berättat för mig. Taket lutar på ena sidan ungefär mot syd-
ost, fast med någon dragning åt söder. Taklutningen är 40 grader.

Idealiskt för att montera paneler med solceller.

Jag tänker beställa ett "paket" med solceller på ungefär 20 kvadratme-
ter av mitt tak. Det kan ge 2 700 kilowattimmar på ett år har någon räk-
nat ut. Alltså nästan hela min årsförbrukning.

Jag behöver inte bekymra mig för att behöva lagra ström. I "paketet"
ingår att all den ström som jag inte använder ska gå ut direkt på elnätet
och köpas av min leverantör. Och när jag behöver mera ström än mina
solceller ger så köper i stället jag av leverantören på det vanliga sättet.
Strömkostnaden netto blir ungefär noll. Jag behöver bara betala de fasta
abonnemangavgifterna.

Investeringen blir ungefär 60 000 kronor och jag kan få 20 procent i
investeringsbidrag av staten, som av klimatskäl uppmuntrar elproduk-
tion av det här slaget. Jag får en hygglig återbäring av min investering
eftersom elräkningarna blir mindre.

Om vi i Sverige kunde ta vara på lite mer än en tusendel av all den energi som solen strålar in över vårt nordligt belägna land så skulle det räcka för att klara hela vår energiförsörjning. Hela energiförsörjningen alltså. Inte bara elströmmen, utan bostadsuppvärmning, transporter, industrins behov, allt! Och då har vi ändå vattenkraften och en hel del vindkraft, så vi borde inte behöva varken olja, kol eller kärnkraft.

Alltså: Tusen kilowattimmar per år i genomsnitt på var och en av de 449 000 000 000 kvadratmeter som bildar Sveriges yta. Att kunna ta vara på en enda av dessa tusen kilowattimmar per kvadratmeter låter ju inte som någon teknisk eller ekonomisk orimlighet, eller...?

Någonting att tänka på.

*

När mina solceller sitter på stugtaget 2016 eller 2017 så kommer de bara att svara för ungefär en halv miljarddel av Sveriges energibehov.

Men det finns ju många andra tak som ligger där och bara blir bestrålade av solen, till nästan ingen nytta. Genom direkt strålning och indirekt.

Staten borde inte begränsa sig till att betala investeringsbidrag och på annat sätt uppmuntra företag och privatpersoner att bygga anläggningar för att få fram förnybar energi. Vi kunde ju dessutom demokratiskt besluta att använda våra egna statliga, kommunala och landstingsägda hus för att montera solfångare på taken och framställa både el och varmvatten.

Kommunalhus. Skolor. Idrottshallar. Militära kaserner. Tingshus. Sjukhus. Äldreboenden.

Tyvärr har många av de statliga och kommunala byggnaderna platta tak, som inte är helt idealiska för att beklädas med solceller. Men inte alla. Och även på platta tak bör man kunna placera solfångare om man reser dem upp så att de står i bra vinkel mot solen.

Så har vi alla kyrktak. En del är kulturhistoriskt särskilt värdefulla och därför statsägda genom Riksantikvarieämbetet. Och Svenska Kyrkan borde inte vara omöjlig att övertyga om att här göra en insats för människornas livsmiljö.

Nästan alla kyrkor har koret mot öster, och då finns det alltid en tak-sida som lutar mot söder. Mycket effektivt när man ska fånga solstrålar. Det finns flera tusen kyrkor i landet. För att inte tala om alla bostadshus. Och Folkets Hus och Bygdegårdar.

Det är några exempel på vad som borde gå att fatta demokratiska beslut om.

*

I solstekta ökenområden som ligger nära havet på många håll i världen borde solenergin kunna användas i stor skala för att driva avsaltningsanläggningar. Man kunde få fram sötvatten att användas både till bevattning och till dricksvatten, man kunde få fram elektricitet till pumpar för bevattningen och till hushållsel för befolkningen. Det skulle kunna få oerhört stor betydelse för klimat och matförsörjning i världen om man finge i gång en internationell aktion för detta, kanske ledd av FN och dess olika underorgan, inte minst FAO (*Food and Agricultural Organisation*).

En fascinerande tanke. Varför skulle inte Sverige kunna gå i bräschen för en sådan aktion? Det vore värt att försöka, eller hur?

*

Länder som ligger på breddgrader någorlunda nära ekvatorn – mellan eller strax utanför vändkretsarna – kan komma att bli stora producenter av solenergi. Det skulle t.ex. kunna ersätta bortfall av den export av olja och gas som en rad länder har i dag.

Här kunde utvecklas en ny industri som exporterar energi i olika former. Forskning pågår t.ex. om hur man skulle kunna framställa bränsle med hjälp av solenergi utan att blanda in föreningar av kol i processen.

Och annan industri som är starkt energikrävande. Kanske i vissa fall för intermittent drift med produktion just när solen ger som mest energi.

Och varför inte matproduktion från odlingar som bevattnas med av-

saltat havsvatten? Eller utveckling och tillverkning av utrustning för energiproduktion, bevattningsanläggningar etc?

Många möjligheter öppnas genom tekniska och vetenskapliga framsteg som man kanske inte vet så mycket om i dag. Solenergin bör utnyttjas betydligt mer, precis som människors vilja och förmåga till arbete. Det kommer säkert att vara en del av lösningen när det blir svårt att få maten att räcka till för jordens hela befolkning och brist på många andra naturresurser.

Säkert kan den tekniska utvecklingen för att ta vara på mer av solens energi också minska kraven på att vi som bebor denna planet ska reducera vår materiella konsumtion. Frågan är bara hur långt.

Kapitel 12

Exportera den fackliga kampen

Ena dagen träffade Stefan Löfvén Kinas president och berättade att han hade diskuterat om mänskliga rättigheter med den kinesiske ledaren. En av de frågor som Löfvén då hade tagit upp var frågan om fackliga rättigheter. Möjligheten för fackliga organisationer att arbeta fritt, utan att vara underställda staten.

Nästa dag talade Stefan Löfvén i FN, i New York. Ett av hans viktigaste teman var fackliga rättigheter och möjligheterna till ett slags internationellt avtal mellan fackliga organisationer och arbetsgivarorganisationer, ett avtal som skulle kunna ge de arbetande en viss garanti för anständiga arbetsvillkor.

Svenska LO går tillsammans med Fotbollsförbundet (SvFF) in för att sätta press på Qatar, som ska ordna fotbolls-VM 2022. Kravet som riktas mot makthavarna i Qatar är att ge drägliga villkor och säkerhet i jobbet åt alla migrantarbetare som just nu bygger nya fotbollsarenor i landet inför VM. Jobbet är livsfarligt, över tusen man har förolyckats hittills på grund av uselt arbetarskydd.

Migrantarbetarna – de kommer oftast från Indien, Nepal och grannländer till dessa – jobbar med byggen, på hotell, i familjer o.s.v. En stor andel av dem tas ifrån sina pass när de kommer till sina arbetsgivare. Därför kan de inte resa hem om de skulle vara missnöjda, inte förrän efter kontraktstidens slut. Många får inte den lön de blivit utlovade av de firmor som värvat dem, många får inte heller ut lönen i tid. Detta moderna slaveri går i rika oljeländer kring Persiska viken under namnet Kafala.

Grundidén i samarbetet mellan facket och idrotten i Sverige är att få den internationella idrottsrörelsen att ställa krav på länder och företag. Länder som vill anordna internationella mästerskap i olika idrotter. Företag som bygger anläggningar eller levererar utrustning inför dessa mästerskap. Villkoret för att länderna ska få bli arrangörer och att företagen ska få leverera ska vara att det sluts schysta avtal om bra arbets-

förhållanden. Både för dem som bygger arenor, jobbar på hotell och restauranger, i fabriker som tillverkar sportkläder och annan utrustning, och så vidare.

Det är några nya tecken i mars 2015 till något som börjar ske globalt, och som måste ske: De som arbetar ska kunna göra det utan stora risker för liv och hälsa och under mänskliga arbetsvillkor.

*

Den fackliga kampen världen över måste föras med nya medel.

I *Rena Spel*, en tidning som LO gav ut i mars 2015, läser jag att det finns 232 miljoner migrantarbetare i hela världen. Var trettionde människa som lever på jorden. Antalet har ökat med 50 procent sedan 1990.

53 miljoner arbetar som tjänstefolk i andra människors hem och hushåll. Varannan har inte begränsad arbetstid per vecka. 45 procent har inte rätt till en vilodag i veckan.

Värst är det för de 25 miljoner som jobbar i familjer i ett annat land än sitt hemland. För de flesta är det Kafala-systemet som gäller, dvs. att uppehålls- och arbetstillstånd är knutet till den enskilde arbetsgivaren och bara gäller så länge denne är beredd att vara "sponsor".

Numera finns en global facklig organisation för hushållsarbetarna. Sedan 2013 finns IDWF, bildat av ett 40-tal nationella fackföreningar med stöd av bl.a. FN:s arbetsorganisation ILO. Elizabeth Tang från Hongkong är generalsekreterare.

- Jag är faktiskt fostrad av svensk arbetarrörelse, säger hon i LO-tidningen *Rena Spel*.

I början av 1990-talet fick hon livsmedelsarbetarinternationalen IUL:s uppdrag att organisera arbetarna vid Coca Colas fabrik i Hongkong med stöd av LO-TCO:s biståndsnämnd.

- De gav mig en bok om studiecirkelmetoden. Vilket bra och demokratiskt sätt att arbeta på! Så det har jag fortsatt med, säger hon. Sverige har också som enda land engagerat sig i migrantarbetarnas situation, och det har betytt mycket för oss.

IDWF satsar på att stödja uppbyggnaden av nationella fackförbund runt om i världen. Denna nya international har också utbildning av fackliga ledare och sprider kunskap om ILO:s konvention 189 om villkoren för husligt anställda.

Konventionen trädde i kraft 2013 och innebar ett stort genombrott för världens hushållsarbetare. Hittills har bara sexton länder ratificerat den, bland annat Finland och Tyskland. Men ännu inte Sverige.

IDWF:s nya hemsida startade i december 2014 med stöd av bland andra svenska Palmecentret. Där finns fakta om hushållsarbeters rättigheter, utbildningsmaterial och möjlighet för medlemmarna att dela berättelser om sina egna jobb. Syftet är att ge medlemmar världen över stöd, kunskap och hjälp, säger Elizabeth Tang.

- Många saknar möjlighet att gå på möten eller kurser, men de kan få kunskaper via nätet. Även om få har tillgång till dator finns det alltid några som kan hämta och sprida informationen.

IUL och Bygg- och Träarbetarinternationalen BTI har tillsammans med andra fackliga organisationer och människorättsorganisationer gjort påtryckningar som resulterat i att Qatar har lovat att införa en ny arbetslagstiftning under 2015. Det är ett tecken på att fackligt arbete kan löna sig också i länder som inte är demokratiska. Fast det återstår förstås att se vad Qatars nya arbetslagar kommer att innehålla.

En schweizisk facklig organisation har fått rätt att i Qatar företräda papperslösa arbetare i både arbetsdomstolen och inför arbetsgivarna och har kunnat driva igenom avtalsenliga löner och villkor. Ett annat tecken på att facket kan påverka.

Hotell- och restauranganställda har ofta osäkra arbetsvillkor och en stor del av dem är migranter – människor som arbetar i ett annat land än hemlandet. IUL arbetar mycket med att få de stora hotell- och restaurangkedjorna att inse att schysta arbetsvillkor är en överlevnadsfråga. Turistbranschen inser efter hand att kunderna kanske sviker dem som inte respekterar fackliga och andra mänskliga rättigheter.

Att ta hjälp av kunderna för att få företagen att ge sina anställda schysta villkor är ett sätt för påverkan som fackliga organisationer använt sig av mer och mer på senare år.

- Företag med kända varumärken kan inte längre strunta i de anställdas arbetsmiljö och villkor. Risken är för stor att man får kunderna emot sig, säger Anders Ferbe, förbundsordförande i IF Metall i en intervju i tidningen *Rent Spel*.

Textilindustrin är ett av IF Metalls avtalsområden, och tillsammans med sin fackliga internationella *industriALL Global* har förbundet drivit på för att förändra usla arbetsförhållanden i branschen.

- Vi är inte nöjda, men det går åt rätt håll, säger Anders Ferbe.

Han berättar också i intervjun att det globala facket IFS samtalar med ILO, världshandelsorganisationen WTO och FN om genomtänkta och samordnade insatser mot det grova utnyttjandet av anställda i stora delar av världen. Det behövs överenskommelser på global nivå om arbetsmiljö, arbetstider och andra viktiga frågor. Om ett enskilt land t.ex. höjer minimilönen kan det annars leda till att det landets företag slås ut av mindre nogräknade konkurrenter.

*

I Sverige, de övriga nordiska länderna, Tyskland och en del andra länder är den fackliga organisationsgraden ganska hög. Men i många andra länder är den i stället bedrövligt låg, vilket ger arbetsgivarna en opropor­tionerligt stor makt. Till exempel i USA, Frankrike och en rad östeuro-peiska länder.

Att fackföreningsrörelsen i länder som Sverige lägger ner stor energi på kontakter för att stödja arbetet med att organisera de arbetande i länder med låg organisationsgrad är oerhört viktigt.

Stora insatser har gjorts från svensk fackföreningsrörelse för att stödja uppbyggnaden av fria fackföreningar i t.ex. Östeuropa. Där har den fackliga tanken kommit i vanrykte efter alla år med kommunistiskt styre, då fackföreningarna i dessa länder underställdes staten. Det är ett hårt arbete att få bukt med denna misstänksamhet, men framsteg görs.

Sune Gidgård är en nära vän till mig, en av förslagsställarna till en allmän arbetsförsäkring och aktiv i Byggnads. Efter Pinochet-regimens fall gästade han på sitt förbunds uppdrag under flera år regelbundet Chile

för att hålla fackliga kurser. Deltagare i kurserna var byggnadsarbetare i södra delen av landet. Kurserna handlade om hur man bygger upp en lokal facklig verksamhet. Det är ett annat exempel på vad som kan göras.

*

Det är en oerhört lång väg kvar att gå innan man nått en tillräckligt stark facklig aktivitet som motvikt till alla de krafter som har till yttersta mål att tjäna grova pengar på att utnyttja folk som arbetar. Men det går att nå resultat.

Låt oss på alla sätt vi kan öka de här ansträngningarna och stödja det internationella fackliga arbetet, exportera den fackliga kampen! Precis som vi bör exportera vår gamla goda idé om folkbildning – folkbildning kan överallt ge goda förutsättningar för fackligt och även politiskt arbete. Också de fackliga rättigheterna och friheterna är en del av de grundläggande mänskliga fri- och rättigheterna. Framför allt behövs det fackliga internationella arbetet vidgas för att bekämpa fattigdom och medverka till jämlikhet och rättvisa i världen.

Och, ett tips till den svenska regeringen: Ratificera ILO:s konvention 189, så att också Sverige är ett av de länder som tänker se till att det är goda villkor för alla dem som har sin dagliga arbetsplats i andra människors hem!

Kapitel 13

Hur kan vi rätta till allt detta?

Oljelandet Qatar har 2,3 miljoner invånare. Men bara en halv miljon är qatariska medborgare. De övriga är migrantarbetare.

Qatar är en halvö som sticker ut i Persiska viken från Saudiarabien. Landytan är bara lite större än Skånes. Landet har enorma tillgångar av olja och naturgas. Det styrs praktiskt taget enväldigt av familjen Al Thani. Tamim bin Hamid Al Thani är emir (monark) och statschef. Allmänna val har aldrig hållits. Politiska partier är förbjudna.

Qatar har världens högsta bruttonationalprodukt (BNP) per invånare: 102 000 dollar (2011). Tvåa kommer Luxemburg med 80 000. Sverige hade samma år 40 000, USA 48 000. Kongo Kinshasa 348.

BNP per invånare är alltså nära 300 gånger högre i Qatar än i Kongo Kinshasa.

Det är dramatiska skillnader i inkomst mellan migrantarbetarna och medborgarna i staten Qatar. En migrantarbetare som arbetar under det s.k. Kafala-systemet tjänar i genomsnitt 170 dollar i månaden. De av Qatars egna medborgare som förvärvsarbetar har en snittinkomst på 37 000 dollar i månaden. Allt enligt svenska LO:s ordförande Karl-Petter Torvaldsson, som också är biträdande ordförande i Världsfacket. Han uttalade det i LO:s tidning *Rena Spel* i mars 2015.

37 000 dollar i månaden jämfört med 170. Mer än två hundra gånger så mycket. En fruktansvärd skillnad.

Och det är tusen gånger så mycket som BNP per invånare i Kongo Kinshasa.

Qatar exporterar givetvis det allra mesta av den olja och naturgas som pumpas upp i landet. Men invånarna gör ändå av med nästan lika mycket energi som Sverige fast Sverige har fyra gånger så många invånare.

Invånarna i Qatar gör så stora ekologiska fotavtryck att det skulle behövas fem jordklot för att försörja världens befolkning om alla konsumerade som folket i Qatar. Trots att 80 procent av befolkningen är fattiga migrantarbetare, som inte bidrar särskilt mycket till konsumtionen och fotavtrycken. Bakom de här sifferuppgifterna ligger naturligtvis en ofantlig lyxkonsumtion hos några hundra tusen medborgare i Qatar.

Allt på grund av den höga förbrukningen av fossila bränslen i den rika delen av världen.

Naomi Klein, kanadensisk författare och journalist, har tidigare gett ut de engagerande debattböckerna *No Logo* och *Chockdoktrinen*, båda med bitande kritik av det kapitalistiska ekonomiska systemet.

Nu har hon skrivit boken *This changes everything*, som har till utgångspunkt klimatfrågan och hotet mot mänsklighetens möjligheter att leva vidare på jorden. Hon skriver bland annat så här:

"I ett oljebolags perspektiv är detta att hämta upp ur jorden dessa högrisk-reserver av fossilt kol inte någonting de kan välja bort. Att göra så är bolagets ansvarsfulla förtroendeuppdrag gentemot aktieägarna, vilka insisterar på att tjäna samma mega-profiter nästa år och nästa som de gjort detta år och året dessförinnan. Att fullfölja detta ansvarsfulla förtroendeuppdrag är faktiskt detsamma som att få vår planet att koka ... Att uppfylla vetenskapligt grundade mål betyder att man måste förmå några av världens mest vinstgivande företag att avstå från miljarder dollar i framtida vinster genom att lämna den helt övervägande delen av alla kända fossila reserver kvar i jorden."

Och:

"Att (som de stora energibolagen nu gör) pumpa ut mesta möjliga ur jorden med ny, allt effektivare teknik – det är inte innovation, det är galenskap!"

Hur ska vi komma till rätta med allt detta?

De hisnande kontrasterna i nationers och människors levnadsvillkor.

Vårt enda jordklot som inte räcker till.

Hotet om en klimatkatastrof.

Och vårt behov av drömmar om hur vi ska göra Sverige och världen bättre att leva i och något som människorna kan entusiasmeras av.

?

Vi har några årtionden på oss. I Sverige har vi redan börjat en omställning av vår energihushållning som gett uppmuntrande resultat, men vi måste fortsätta. Vi ska kunna klara oss utan fossila bränslen och kärnkraft. Om 20-30 år, det bör vara fullt möjligt.

Vi måste också använda kommande klimatmöten inom FN för att driva på resten av världen i samma riktning. Bland annat genom att verka för att hela EU driver samma linje, så att länder som USA, Kina och Ryssland ställer upp på ett bra klimatavtal. Då finns förutsättningar för att avtalet kan omfatta alla länder.

Men det är nödvändigt att vi dessutom nu på allvar börjar ställa in oss på att vi gradvis ska trappa ner vår materiella konsumtion och låta vår ekonomiska tillväxt ta sig andra uttryck. Det bör bli slut på att använda skattesänkningar och allmänna stimulanser av privat konsumtion för att bekämpa arbetslöshet och öka antalet arbetstillfällen. Skattesänkningar som politisk drivkraft för samhällsutvecklingen har nått vägs ände.

Som jag redan har nämnt gör vi i Sverige av med materiella resurser som skulle kräva att det funnes drygt tre och ett halvt jordklot om alla skulle leva som vi. Och alla människor på jorden måste ju i princip få samma rätt i den fördelningen. En stor del av jordens befolkning måste därför efter hand minska sin förbrukning. Vi har lång väg att gå. Även om vi på olika sätt och med teknikens hjälp finner vägar att tänja gränserna en del så kommer detta bara att lösa en del av ekvationen.

Den gemensamma välfärden, investeringar i kollektivtrafik, i produktion av ren energi och i återvinningsindustrin är områden dit resurser bör styras. Vi bör göra stora satsningar i utbildning, kultur och miljövard, liksom i bostadsbyggandet.

Odlingen måste öka, framför allt i det globala perspektivet. Dels för att öka tillgången på både livsmedel och industriråvaror, dels för att dämpa halten av växthusgaser i atmosfären.

Omställningen kommer som nämnts att kräva att skattenivån höjs, framför allt konsumtionsbeskattningen tror jag. Det måste ske världen över.

Något kan länderna finansiera genom att låna i sina egna centralbanker. Det kan man göra så länge man vet att det i vår ekonomi finns tillräckligt med reala resurser, framför allt i arbetskraft, rätt utbildad och tillgänglig, men också naturresurser, för att svara mot den ökning av efterfrågan som sådana lån skulle innebära. Men vi kan inte gå längre i detta än att det finns lediga resurser att tillgå, för då kan det leda till en svårkontrollerad inflation.

Allmänt måste det bli högre skattenivå och mindre privat materiell konsumtion, mera sparsmakad knapphet och medveten hushållning, omsorg om grejor så att de håller längre, satsning på det gemensamma, på offentligt finansierade tjänster.

Det blir en omställning som innebär slutet på sedvanlig borgerlig ekonomisk politik. I solidaritetens namn. Och för att vi ska kunna utveckla nya livsstilar och konsumtionsmönster som mera bygger på medmänsklighet, omtanke om varandra och kulturell utveckling.

Hur dessa nya mönster mera precist kommer att se ut behöver vi inte räkna ut nu. Men vi borde börja en konstruktiv debatt om det.

Själv är jag övertygad om att det kan bli en spännande framtid.

*

Perspektiv av det här slaget kan skapa förutsättningar för att en bred majoritet av befolkningen blir övertygad om att politiken och samhällsutvecklingen måste drivas mera åt det håll som vi i dag kallar vänster och åt det "gröna" hållet.

Det betyder att samhället mer och mer börjar grundas på gemenskap, omtanke och solidaritet. Att det ekonomiska vinstintresset ganska myck-

et får träda i bakgrunden som drivkraft för människors strävanden, att fler och fler avgöranden i stället får lov att träffas genom gemensamma demokratiska beslut.

Allt detta borde kunna ge ökad efterfrågan på demokrati. En ordning där människor som är berörda av ett visst beslut också kan få del av den information som krävs som underlag för beslutet, ha tankeutbyte om saken under ömsesidig respekt och därefter komma till ett beslut som så många som möjligt kan vara nöjda med.

Ju mer vi kan utveckla vad jag vill kalla för en deltagande demokrati, dess bättre. Alltså något som inte bara innebär att man går och röstar vart fjärde år, utan att man också lägger sig i, försöker vara med och forma beslut som påverkar vår gemensamma tillvaro. Att så många människor som möjligt deltar i diskussioner som leder fram till beslut och tycker att detta är stimulerande och intressant.

Det blir en utmaning för både politiska partier och annat föreningsliv att utveckla sådana arbetsformer att det inbjuder till deltagande, att ge makt åt medlemmarna. Inte bara i att reagera på förslag från ledningen, utan också att komma med egna idéer och initiativ.

Partier får inte vara som stora firmor som ska "sälja" sitt budskap. Medlemmar och väljare ska inte bara vara deras "kunder" eller "supporters" utan vara välkomna som medskapare i politiken. Också föreningslivet i övrigt bör tänka i samma banor. Det är inte bara politiska partier som påverkar samhällsutvecklingen. Om vi kan skapa möjligheter för demokrati också i det ekonomiska livet öppnas nya områden som kan engagera.

Kommer vi att kunna ta ut en del av framtida standardhöjningar i form av arbetstidsförkortning när vi inte kan göra det i materiell konsumtionsökning?

Kan detta skapa utrymme för människor att bättre hinna engagera sig i gemensamma angelägenheter? Datorteknik och internet – en ganska ren teknik, sett från miljösynpunkt – ger människor fantastiska möjligheter att skaffa information som kan bli beslutsunderlag åt många i demokratiska processer. Man kan också ha tankeutbyte och göra diskussionsinlägg utan att man behöver träffas. Det finns många nya vägar för samtal, studier och diskussioner där många kan vara med.

Jag inbillar mig inte ett ögonblick att det med detta kommer att vara slut på allt som kallas marknadsekonomi och affärsmässighet. Mänskligheten skulle aldrig ha tid att vara med och fatta demokratiska beslut om precis allting, vi måste ha marknadsekonomi av rent praktiska skäl. Men marknadstänkandet får tydligt underordna sig demokratin. Demokratiska beslut ska avgöra viktiga frågor så långt det är praktiskt möjligt och rimligt.

Ingen kan veta mera precist hur detta kommer att utvecklas. Men det blir en intressant utveckling, en ny och mera humanistisk kultur kan växa fram, mindre byggd på konkurrens, tävlan och själviskhet, mera på omtanke om det gemensamma bästa, på att besluta saker tillsammans med andra, på samarbete och solidaritet mellan människor. Och mera än i dag på jämlikhet.

Vi som tror ungefär så här måste hjälpas åt att övertyga våra medmänniskor om vårt synsätt. Genom sakargument och tankeutbyte. Vi bör börja utan dröjsmål, så ska vi nog hinna vända på steken innan det blir alldeles för sent. Och låt oss använda provisoriska utopier för att entusiasmera och övertyga. De som jag har nämnt här eller andra. Förmodligen både och. Visa att vi människor kan göra så mycket tillsammans, bara vi bestämmer oss.

*

Men det gäller sannerligen mer än oss här i Sverige. Man ska inte ha övertro på vad vi i vårt lilla land kan åstadkomma som har återverkningar i resten av världen. Men en del användbara och bra exempel kan vi ju bidra med. Och försöka sprida kunskap om dem så gott det går.

I andra länder finns det andra som tänker, lika kloka tankar som vi, med sina egna varianter. Vi bör se till att det blir ett tankeutbyte också internationellt, att vi lär av varandra. I det tankeutbytet har vi att hävda våra idéer om demokrati, humanism och jämlikhet, där jämställdhet mellan kvinnor och män blir ett mål som kräver särskilt mycket tålmodigt arbete att nå i länder och miljöer som behärskas av motspänstiga manliga maktstrukturer.

Inte minst måste det bli en internationell facklig kamp för att skapa rättvisa i världen. Och de globala fackliga organisationerna måste liera sig med miljörelser, fredsrörelser och organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter. Detta för att bli en motvikt till de kapitalintressen vilkas strävanden kan ta en ände med förskräckelse för mänskligheten.

På det viset kan förutsättningar växa fram för politiskt arbete som bekämpar orättvisor, säkrar en god miljö och goda levnadsförutsättningar i världen.

*

Det kapital som i hög grad styr utvecklingen i världen börjar få svårt att finna vettig användning, nu när den ekonomiska utvecklingen allt mera inriktas på tjänster och IT-verksamhet. Det behövs inte längre så mycket av kapitaltunga investeringar i stora produktionsanläggningar. Det leder till att det blir svårare att hålla hög sysselsättning och låg arbetslöshet på det traditionella viset.

I stället har det blivit så att det kapital som sysselsätts och investeras kräver desto större avkastning – jakten på vinster blir intensivare. Det är en utveckling som måste brytas. Kraven och förväntningarna om hög avkastning på kapital är ofta sanslöst höga och måste pressas ner. Men hur?

Allt mer av kapitalet är dessutom opersonligt. Det ägs i högre och högre grad av stora institutioner, inte minst av pensionsfonder. De personliga ägarna, de klassiska kapitalisterna, har fått avstå makt.

I stället har tjänstemän i finansvärlden allt mer att säga till om. De arbetar med att placera andras pengar. Som drivkraft i sitt arbete har de att de kan skaffa sig jättehöga bonusar, göra sig själva rika.

De pengar som de arbetar med är mycket ofta i grund och botten löntagarnas, eftersom kapitalet är avsatt för löntagarnas pensioner. Löntagarna har avstått från att ta ut pengarna i lön. Pengarna är uppskjuten lön. Så är det i Sverige, så är det i stora delar av världen. Och det gäller ofantliga belopp.

Varför ska dessa välbetalda finanstjänare bestämma över de arbetandes pensionspengar?

Det är dags att löntagarna tar makten över sina egna pengar. Hur det praktiskt ska gå till har jag inga konkreta idéer om. Jag vet bara att vi måste börja diskutera på allvar hur vi ska nå dit.

Jag var själv med om att skriva en motion till LO-kongressen 2004 som föreslog ett försök med en fond i fackens och Folksams regi där löntagare som så önskade kunde välja att placera PPM-pengar och avtalspensionspremier och därefter vara med och styra fonden demokratiskt. Denna fond skulle kunna uppträda som en socialt ansvarsfull ägare av aktier i näringslivet. Anders Sundström, som då var Folksam-chef, sade sig vara beredd att starta en sådan fond om bara LO ville ha den. Förslaget vann tyvärr inget stöd vid LO-kongressen, annars hade vi kunnat få uppleva ett kreativt experiment.

När stora delar av kapitalet som styr världen ställs under löntagarnas demokratiska kontroll, då skapas förutsättningar för ökad ekonomisk demokrati. Och för att pengarna kan användas förnuftigare än i dag.

Inte till investeringar i att utvinna fossila bränslen, till exempel. Utan till investeringar i förnybar energi. Till att bryta de stora olje- och kolutvinningsjättarnas makt, som Naomi Klein har argumenterat för.

Och inte till vapentillverkning och krigsförberedelser. Utan till att skapa hyggliga livsvillkor för miljarder människor som i dag lever i armod.

Inte heller ska pengarna till varje pris investeras så att de ger största möjliga direktavkastning. Ett givet mål är att främja en god miljö på vårt jordklot. Någonting att pensionera oss till. Ett annat är full sysselsättning. Ju fler som arbetar, får lön och betalar skatter och pensionsavgifter, desto bättre för löntagarnas pensioner.

Låt oss börja en debatt om detta! En debatt som borde gå över hela världen och som visar på de praktiska vägarna att få löntagarna att i gemensamma former bestämma över sina egna pengar.

Här hemma kan vi börja diskutera vilka som ska vara de provisoriska utopier som vi griper oss an med allra först. Och med hjälp av vilka vi ska entusiasmera många, många så att vi kan vrida politiken åt vänster, åt miljö- och jämlikhetshållet.

Södertälje i maj 2015

Med vänliga hälsningar till er alla som läst

Bosse Elmgren

En efterskrift

När jag jobbat på det här långa brevet har det blivit än mer klart för mig att människor kommer att utsättas för oerhört stora omställningar under det här århundradet. Både i det dagliga livet, i arbetslivet och i ekonomin. Detta när vi tvingas ta oss ur det stora beroendet av fossil energi och när en stor del av jordens befolkning måste ställa om till en lägre materiell konsumtion än den vi tillåtit oss de allra senaste årtiondena. Samtidigt som den del av jordens befolkning som alltjämt lever i fattigdom måste få sin rättmätiga del av det materiella välståndet.

Länge har förändringarna varit både stora och snabba, men jag tror att vad som snart förestår kommer att vara utan tidigare motstycke och gå längre än vad vi i allmänhet har föreställt oss.

Bilismen kommer sannolikt att reduceras kraftigt även om den till dels kommer att rulla vidare på biobränslen och annan förnybar energi.

Massor av människor som i dag arbetar med verksamheter som har att göra med bilism och flygtrafik eller med utvinning, vidareförädling och distribution av olja, naturgas och kol kommer att behöva få andra arbetsuppgifter. De borde kunna få känna trygghet i förändringen.

Stora företag och koncerner, mäktiga oljebolag bland annat, som nu är uppbyggda kring de fossila råvarorna, kommer att föra en hård strid för att få fortsätta men måste till sist ställa om till andra verksamheter eller upphöra. Vilka finanskriser kan det inte bli när det går upp för världen att deras kända oljereserver kommer att bli värdelösa snart?

Länder som i dag lever på att pumpa upp olja och naturgas måste finna helt nya försörjningskällor. Saudiarabien, Iran, Qatar och andra som i dag är rika oljeländer kommer att finna att guldet blir till sand. Ryssland, som redan nu är i trängt ekonomiskt läge, kommer att skakas om när den huvudsakliga källan till exportinkomster stryps efterhand. Norge som nått ett mycket högt materiellt välstånd till följd av nordsjöoljan är ett annat exempel på länder som kommer att beröras starkt.

Omställningen kan inte vänta tills vi har gjort slut på oljan, gasen och kolet. Låter vi det gå så långt så kommer, som Naomi Klein skriver, "världen att koka". Det allra mesta av "reserverna" av fossilt kol måste få bli kvar under jorden. Det är en förutsättning för själva livet på jorden.

Vi som lever med en materiell förbrukning tre-fyra gånger så hög som jorden tål, hur kommer livet att gestalta sig den dag vi nöjer oss med den andel som är vår skälige? I USA, Kanada, Europa, Japan, Australien? Vi har i allmänhet inte ens gjort oss en föreställning om vidden av denna omställning och hur det dagliga livet kommer att te sig för oss.

Vilka vägar ska ge tillväxt som väger upp den materiella återhållsamenheten? På vilka områden kan vi förbättra vår levnadsstandard när vi trappar ner på andra?

Hur går det med industrin när produktionsvolymen blir mindre samtidigt som tekniken gör det möjligt att producera med allt mindre insatser av mänskligt arbete?

Hur kan minskningen av materiell produktion och konsumtion motverkas av ökad odling, ökad biologisk produktion som ger nya råvarukällor? Den industri, den näring som ska hantera avfall och driva återvinning av en gång använt material måste växa och bli en av jordens allra mest betydande. Men hur långt kan man komma med den? Kan den näringsgrenen kompensera det mesta av den råvaruförsörjning som faller bort när människan kan ta ut allt mindre av många mineraler och av fossila råvaror som finns under jorden?

Frågorna kan staplas på varandra, de flesta är och kommer att vara svåra att svara på. Vi har några få årtionden på oss innan hela omställningen måste vara genomförd.

Den innebär inte bara problem och hot, utan också möjligheter till rikare liv. Om vi tar vara på vår viktigaste naturtillgång: människorna själva och allas förmåga och vilja till ett gott arbete. Sju miljarder huvuden och vad de kan tänka ut, bara de kan fås att samspela någorlunda väl. Marknadskrafterna kan inte klara av detta.

Man kan tvivla om möjligheterna att få stater, storföretag och andra krafter att bli någorlunda överens om tagen. Det kan se dystert ut med tanke på alla konflikter vi ser i världen i dag och svårigheterna för länder att samarbeta.

Men möjligheterna finns om medvetenheten och insikten sprids. Dels om vidden av omställningen och dess följder, dels om vad som måste ske och om hur mycket vi kan utträta tillsammans.

Miljöorganisationer, fackföreningar, solidaritetsrörelser kan hjälpas åt, väcka opinioner och trycka på stater och makthavare världen över för att övertyga.

Sverige kan ta initiativ, i EU, FN etc, visa bra exempel. Fackliga organisationer världen över har en ny jätteuppgift: att samverka för att hundratal miljoner arbetande ska kunna ges någorlunda trygghet i förändringarna, möjligheter till ny försörjning i stället för gammal som försvinner. Detta får bli en komplettering till vad jag skrev i kapitel 12.

Var och en av oss kan påverka och medverka genom att agera inom partier och andra organisationer där vi är medlemmar.

En närliggande provosten blir klimatmötet i Paris senare under 2015, då ett nytt klimatavtal ska fastställas. Ett avtal som förhoppningsvis får med också Kina, USA och de andra betydelsefulla länder som hittills stått utanför. Ett avtal där hela världen är med och tar gemensamma tag för att minska utsläppen av växthusgaser.

Ett viktigt steg, men det måste bli fler. Och inte bara i klimatfrågan.

Jag hoppas att förutsättningarna ökar för en värld med mindre konflikter och mera demokrati när människor allt mer får klart för sig att vi måste förvalta vår planet gemensamt om vi ska kunna leva vidare på den på ett bra sätt.

*

Jag lovar att själv försöka ändra mina levnadsvanor gradvis för att både anpassa mig till morgondagens materiella villkor för mänskligheten och för att i någon liten mån bidra till en klokare hushållning med vår planets resurser. Till exempel oftare åka tåg, buss och cykel i stället för att köra bil när jag från Södertälje reser till torpet vid Finspång. Alla kan vi hjälpa till en liten, liten smula också på det personliga planet.

Jag hoppas att mitt brev ska leda till debatt och samtal mellan människor.

Dels om vad som ska vara våra nya "provisoriska utopier", de nya uppgifter som vi ska ta oss an tillsammans och väcka engagemang inför. Jag har gett några exempel i kapitlen 3-12. Detta för att få i gång debatten, få er alla som läser brevet att fundera: Är detta de viktigaste uppgifterna för oss, eller finns det andra som är mera angelägna?

Dels också om hur ni tror att våra levnadsmönster förändras när vi begränsar vår materiella konsumtion. Och vilka nya möjligheter som kan finnas för oss människor att förbättra levnadsstandard och livskvalitet på andra sätt än vi hittills har varit vana vid.

Skicka mig gärna synpunkter och reaktioner på vad jag skrivit! Du kan nå mig här:

Postadress: Västra Kanalgatan 3, 15171 Södertälje

e-post: bosse@elmgren.org

*

PS. Sedan jag skrev färdigt "Ett långt brev" har en hel del hänt i både Sverige och världen. Bland annat en dramatisk ökning av flyktingströmmen till Europa och Sverige. Men det ändrar inte min övertygelse: vi behöver konkreta och fantasieggande mål för politiken, nu mer än någonsin! D.S. 12/11 2015.

Riksdagsvalen i Sverige 2002-2014, antal röster

	2002	2006	2010	2014
Rödgröna, vänster (S+Mp+V+Fi)				
Antal röster	2.804.806	2.596.422	2.623.114	2.913.036
Andel av giltiga röster %	52,1	46,8	44,0	46,7
Andel av alla röstberättigade %	41,7	37,7	36,8	39,7
<i>Anm: 2002 ställde Fi ännu inte upp i val</i>				
Borgerliga Alliansen (M+C+Fp+Kd)				
Antal röster	2.333.016	2.830.259	2.936.790	2.457.033
Andel av giltiga röster, %	43,3	48,2	49,3	39,4
Andel av alla röstberättigade %	34,7	41,1	41,2	33,5
Sverigedemokraterna (SD)				
Antal röster	76.300	162.463	339.610	801.178
Andel av giltiga röster %	1,4	2,9	5,7	12,9
Andel av alla röstberättigade %	1,1	2,4	4,8	10,9
"Höger" (summa Alliansen+SD)				
Antal röster	2.409.316	2.830.259	3.276.400	3.258.211
Andel av giltiga röster %	44,7	50,1	55,0	52,3
Andel av alla röstberättigade %	35,8	41,1	46,0	44,4
Ej röstande				
Antal röster	1.336.722	1.241.593	1.094.969	1.040.416
Andel av alla röstberättigade %	19,9	18,0	15,4	14,2

Samtliga tidigare utgivna rapporter av Tankeverksamheten inom Arbetarrörelsen i Göteborg kan kostnadsfritt laddas ner i pdf-format från:

www.tankeverksamheten.se

Sänd oss din epostadress till redaktion@tankeverksamheten.se så får du alla kommande rapporter gratis i din brevlåda!

Med 60 års aktivt medlemskap i det socialdemokratiska partiet är Bosse Elmgren en av arbetarrörelsens veteraner. Med kortare erfarenheter av skogs- och industriarbete har hans främsta gärning varit som journalist och partifunktionär. I "Ett långt brev" blickar han inte bakåt utan ser framåt på hur socialdemokratin ska kunna tackla dagens utmaningar.

Ansvarig utgivare: Ann-Sofie Hermansson
www.tankeverksamheten.se
redaktion@tankeverksamheten.se

ISBN 978-91-87077-49-4